

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

DİSİPLİNLERARASI BAKIŞ AÇISIYLA TARİH ÖĞRETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sinan GÜRDAL

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ahmet Sait CANDAN

Karabük
MAYIS/2019

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

DİSİPLİNLERARASI BAKIŞ AÇISIYLA TARİH ÖĞRETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sinan GÜRDAL

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ahmet Sait CANDAN

Karabük
MAYIS/2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ	7
ABSTRACT	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR LİSTESİ	11
GİRİŞ	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	14
PROBLEM CÜMLESİ.....	14
ALT PROBLEMLER.....	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	15
ARAŞTIRMANIN SINIRLARI, KARŞILAŞILAN PROBLEMLER	15
TANIMLAR.....	16
DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIM İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR..	16
TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	16
YURT DIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR	20
1. BİRİNCİ BÖLÜM	22
TARİH ÖĞRETİMİ	22
1.1. Öğretim Nedir?	22
1.2. Tarihin Tanımı ve Tarih Öğretimi	23
1.2.1. Tarih Öğretiminin Genel Amaçları	25
1.2.2. Tarih Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Üniteler	29
1.3. Disiplinlerarası Öğretim Kavramı.....	30
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	33
DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIM VE TARİH EĞİTİMİ.....	33
2.1. Disiplinlerarası Yaklaşımla Tarih Bilinci Kazandırmak	33

2.2. Disiplinlerarası Yaklaşım ve Tarih Eğitimi	36
2.2.1. Tarih Eğitiminde Kullanılan Becerilerin Disiplinlerarası Yaklaşım Tarih Derslerinde Kullanımı	39
2.3. Tarih Öğretimine Disiplinlerarası Yaklaşımın Etkisi	45
2.4. Disiplinlerarası Tarih Çalışmalarının Dünyadaki ve Türkiye’deki Gelişimi	49
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	51
TARİH ÖĞRETİM METOTLARI.....	51
3.1. Tarih Öğretiminde Yöntem ve Teknikler.....	51
3.1.1. Yapılandırmacı Yaklaşım	55
3.2. Tarih Derslerinde Kazandırılacak Düşünme Becerileri	57
3.2.1. Kronolojik Düşünme Becerisi.....	58
3.2.1.1. Tarihsel Kavrama Becerisi.....	59
3.2.1.2. Tarihsel Analiz ve Yorum Becerisi	59
3.2.1.3. Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme Becerisi.....	60
3.2.1.4. Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma Becerisi.....	60
4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	62
DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIM	62
4.1. Tarih Derslerinde Disiplinlerarası Yaklaşımın Kullanılması	62
4.2. Disiplinlerarası Yaklaşımın Tarih Öğretimine Katkıları	63
5. BEŞİNCİ BÖLÜM.....	66
ANNALES OKULU VE DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIM	66
5.1. Annales Okulu.....	66
5.2. Tarih Derslerinin Disiplinlerarası Yaklaşım ile Sunulması	68
5.2.1. Tarih-Edebiyat İlişkisi	69
5.2.1.1. Tarih-Tiyatro İlişkisi.....	71
5.2.1.2. Efsane ve Destanların Tarih Öğretiminde Önemi.....	72
5.2.1.3. Tarih Öğretiminde Tarihsel Roman.....	73
5.2.1.4. Tarih Öğretimi ve Şiir.....	76
5.2.1.5. Tarih Öğretimi ve Öykü	77
5.2.1.6. Tarihi Hikâyeler ve Tarih Öğretimi	77
5.2.1.7. Tarih Öğretimi ve Menkıbeler.....	78
5.2.1.8. Tarih Öğretiminde Sözlü Tarih Kullanılması.....	80

5.2.1.9. Tarih Öğretiminde Gazete Kullanımı	82
5.2.1.10. Tarih Öğretiminde Karikatür Kullanımı	84
5.2.1.11. Disiplinlerarası Yaklaşımla Edebiyat-Tarih İlişkisi İçinde Öğrencilerde Tarih Düşüncesi Oluşturmak	85
5.3. Tarih-Sosyoloji İlişkisi	85
5.4. Tarih-Felsefe İlişkisi	89
5.4.1. Eğitim Felsefesi Akımları	90
5.4.2. Felsefe-Bilim Tarihi İlişkisi	91
5.5. Tarih-Coğrafya İlişkisi	93
5.6. Tarih-Arkeoloji İlişkisi	96
5.7. Tarih-Etnografya İlişkisi	98
5.8. Tarih-Antropoloji İlişkisi	99
5.9. Tarih-Ekonomi İlişkisi	100
5.10. Tarih-Teknoloji İlişkisi	102
5.10.1. FATİH Projesi ve Teknoloji İlişkisi	103
5.10.1.1. Tarih Öğretiminde Sanal Gezintinin Kullanımı ve Önemi	104
5.10.1.2. Tarih Öğretiminde İnfografik Kullanımının Önemi	105
5.10.2. Tarih Öğretiminde Filmlerin Kullanılması	105
5.11. Tarih-Psikoloji İlişkisi	107
5.12. Tarih-Sanat Tarihi İlişkisi	110
5.13. Tarih-Hukuk İlişkisi	112
5.14. Tarih-Siyaset Bilimi İlişkisi	114
5.15. Tarih-Din İlişkisi	115
SONUÇ VE ÖNERİLER	118
KAYNAKÇA	123

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Sinan GÜRDAL'a ait "Disiplinlerarası Bakış Açısıyla Tarih Öğretimi" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Tarih Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:Prof. Dr. Fatih AYDIN	
Danışman Üye	:Doç. Dr. Ahmet Sait CANDAN	
Üye	:Doç. Dr. Ercan ÇELEBİ	

Tez Sınavı Tarihi: 21.05.2019

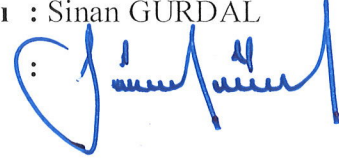
DOĞRULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığım, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak kullandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Adı Soyadı : Sinan GÜRDAL

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmada disiplinlerarası bakış açısıyla tarih öğretimi literatür tarama yöntemiyle incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma disiplinlerarası yaklaşım ve tarih öğretimi arasındaki ilişkiyi, ortaya çıkan sonuçları ele alarak günümüz eğitim sistemindeki önemini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; tarih öğretimi, ikinci bölümde; disiplinlerarası yaklaşım ve tarih eğitimi, üçüncü bölümde; tarih öğretim metotları, dördüncü bölümde; disiplinlerarası yaklaşım, beşinci bölümde; Anneles Okulu ve disiplinlerarası yaklaşım yer almaktadır.

Bu çalışma hazırlanırken literatür tarama yapılarak kaynaklara ulaşılmaya çalışılmış, kütüphane ve dijital ortamda disiplinlerarası yaklaşım ile ilgili yazılar ve eserler taranmıştır.

Yapılan bu çalışmanın konusunun seçiminden, hazırlanma aşamasına kadar fikirleriyle ve yol göstericiliğiyle bana ışık tutan tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet Sait CANDAN'a ve bu çalışmada desteğini üzerimden esirgemeyen canım eşim Feryat GÜRDAL'a teşekkürü bir borç bilirim.

Sinan GÜRDAL

Mayıs-2019

ÖZ

Disiplinlerarası öğretim günümüz eğitim sisteminde her geçen gün önemini daha da arttırmakta ve her alanda ön plana çıkmaktadır. Disiplinlerarası bakış açısıyla tarih öğretimini yorumlayabilmek için öncelikle disiplinlerarası öğretimi ve tarih öğretimini çok iyi anlamak ve bu çerçevede bu ilişkiye ışık tutmak gerekmektedir.

Yüzyıllardır insanı ilgilendiren her şey tarihin içinde olmuştur. Tarih araştırmalarının temeli olan insanlık her gün yeniliklere uyanmaktadır. Bu yeniliklerden biri de okullardaki tarih öğretiminde disiplinlerarası yaklaşımın kendini fazlasıyla hissettirmesi olmuştur. Özellikle eğitim ve öğretim programlarında, öğretmenin yetiştirilmesinde ve anlamlı bir öğrenme sağlanmasında önemi gün yüzüne çıkmaktadır.

Bu çalışma disiplinlerarası bakış açısıyla tarih öğretimini literatür taramasıyla inceleyerek gözden geçirmekte ve tarihin diğer disiplinlerle ilişkisini incelemektedir.

Ayrıca etkili bir program geliştirme modeli olan disiplinlerarası yaklaşımın tarih ile ilişkisini ortaya çıkaran kavramlar anlamlı bir biçimde bir araya getirilerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Disiplinlerarası Yaklaşım; Disiplinlerarası Öğretim; Tarih Öğretimi; Disiplinlerarası İlişkiler.

ABSTRACT

Interdisciplinary teaching has been increasing its importance in our education system every passing day and it is prominent in every field. In order to be able to interpret history teaching with an interdisciplinary perspective, it is necessary to understand interdisciplinary and historical teaching very well and to shed light on this relationship in this framework.

For centuries, everything concerning human beings has been in history. Humanity, the foundation of historical research, adapts to innovations every day. One of these innovations is the interdisciplinary approach which has made itself more prominent, in history teaching in schools. Especially in education and training programs, it has emerged with its importance in educating the teacher and providing meaningful learning.

This study investigates the history teaching through a literature review and examines the relationship between history and other disciplines with an interdisciplinary perspective.

Furthermore, the concepts that reveal the relationship between history and an interdisciplinary approach, which is an effective program development model, have been examined significantly.

Key Words: Interdisciplinary Approach; Interdisciplinary Teaching; History Teaching; Interdisciplinary Relations.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Disiplinlerarası Bakış Açısıyla Tarih Öğretimi
Tezin Yazarı	Sinan GÜRDAL
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Ahmet Sait CANDAN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	2019
Tezin Alanı	Tarih
Tezin Yeri	KBÜSBE – KARABÜK
Tezin Sayfa Sayısı	143
Anahtar Kelimeler	Disiplinlerarası Yaklaşım; Disiplinlerarası Öğretim; Tarih Öğretimi; Disiplinlerarası İlişkiler.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Teaching of History From an Interdisciplinary Perspective
Author of the Thesis	Sinan GÜRDAL
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Ahmet Sait CANDAN
Status of the Thesis	Master of Education
Date of the Thesis	2019
Field of the Thesis	History
Place of the Thesis	KBÜ/SBE
Total Page Number	143
Keywords	Interdisciplinary Approach; Interdisciplinary Teaching; History Teaching; Interdisciplinary Relations.

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt	: Aktaran
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
C.	: Cilt
C.Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
Çev.	: Çeviren
ÇTTAD	: Çağdaş Türkiye Dergisi Araştırmaları Dergisi
DNA	: Deoksiribo Nükleik Asit
EBA	: Eğitim Bileşim Ağı
Ed.	: Editör
FATİH Projesi	: Fırsatları ve Arttırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi
G.Ü.	: Gazi Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
OMÜ	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ProQuest	: Amerikan Kökenli Araştırma Veri Tabanı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
Y.	: Yıl
%	: Yüzde

GİRİŞ

Yüzyıllardır yaşanan bilimsel gelişmeler her alanda olduğu gibi eğitimi de derinden etkilemiş; bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ya da bilgiyi sorgulama gibi gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bilginin sürekli gelişen bir dinamik olması neticesinde farklı bilim dalları birlikte hareket etmek zorunda kalmış ve farklı disiplinlerin birbirlerini beslemeleriyle disiplinlerarası çalışmalar hız kazanmıştır.

Tarih bilimi; sanat tarihi, arkeoloji, antropoloji, felsefe, edebiyat, coğrafya, sosyoloji gibi sosyal bilimlerle disiplinlerarası çalışmaları birlikte yürüterek birbirlerini etkileyen disiplinler olarak karşımıza çıkmıştır.

Disiplinlerarası öğretim belli bir konu alanı etrafında yapılan faaliyetler olarak ifade edilmiştir. Disiplinlerarası yaklaşım farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yıldırım'a (1996: 89) göre; geleneksel konu alanlarının belirli kavramlar etrafında anlamlı bir şekilde bir araya getirilip sunulması; Apostel'e göre (1970: 25) ise iki ya da daha fazla disiplin arasındaki ilişki olarak tanımlanmıştır.

Tarih; geçmişin düşüncesi ve imgesi olarak tanımlanmıştır (Özbaran, 1992: 11). Tarih, geçmiş ve gelecek arasında köprü kurarak, kanıt ve belgeler ışığında gerçekleri ortaya çıkarmaktır.

Ülkemizde okullarda okutulan tarih öğretiminin geçmişi 1869'da Maarif Nâzırı Saffet Paşa'nın öncülüğünde hazırlanmış olan Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi'ne dayanmaktadır. Bu nizamnâme ile ilk defa sistematik bir şekilde tarih dersi okul programlarına eklenmiştir (Safran, 2015: 10-24). 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte eğitim ve öğretim sisteminde birçok köklü değişiklikler yapılmış; tarih ilkokul, ortaokul ve liselerde okutulan bir ders halini almış ve üniversitelerde de tarihî çalışmaların yapıldığı bölümler açılmıştır (Kaymakçı, 2017: 2154).

Tarih öğretimi gelişen şartlar ışığında önemini giderek arttırmış ve her eğitim kademesinde öğretilmesi zorunlu tutulmuştur. Tarih toplumların yaşantılarından ortaya çıkan, bu yaşantılar sonucu oluşan kültürün toplumlara aktarılmasını sağlayan ve insanları bir araya getiren önemli bir araç olmuştur.

Tarih bugünün gelişen şartlarında geçmişi inceleyerek ortaya konulan bir alandır. Carr (1996: 34) bunu şu şekilde ifade etmiştir: “*Bir dağ farklı görüş açılarından farklı*

biçimlerdeymiş gibi görünüyor diye, bundan o dağın nesnel olarak hiçbir biçimi yoktur ya da biçimleri sınırsızdır sonucu çıkartılamaz... bu yüzden tarihte yorum da önemlidir.”

Disiplinlerarası öğretim yaklaşımı ile tarih derslerinin ortaya konulması son yıllarda önemini giderek arttırmıştır. Eğitimin her kademesinde tarih öğretimine yer verilmiştir. Birinci kademedede hayat bilgisi, ikinci kademedede sosyal bilgiler, lise de ise tarih olarak yer almıştır (Toklu: 1997: 20-80).

Annales Okulu ile disiplinlerarası öğrenme yaklaşımı ortaya çıkmış ve “*Annales d’Histoire Economique et Sociale*” dergisi 15 Ocak 1929 tarihinde yayımlanmıştır. Bu dergi disiplinlerarası öğrenme yaklaşımının dönüm noktası olmuştur. Derginin yayın kurulunda sadece tarihçiler değil; sosyolog, coğrafyacı, siyaset bilimci ve iktisatçılarda yer almış ve diğer sosyal bilim disiplinlerinden tarihçi olarak neler öğrenebileceğinin farkına varılmasının önemi vurgulanmıştır (Sönmez, 2009: 300).

Birden fazla disiplinin bir araya gelmesiyle oluşturulan disiplinlerarası tarih öğretimi hem günümüzde hem de gelecekte önemini arttırarak koruyacaktır. Disiplinlerarası tarih öğretiminin gerekliliğini Karabağ (2011: 254-255) şu şekilde özetlemiştir:

- 1. Öğretilecek olan tarihi bilginin doğru ve objektif olarak öğretilmesi,*
- 2. İnsan faaliyetlerinin tek bir yönüyle değil, geçmişten günümüze kadar gerçekleşen insan faaliyetlerinin bütün yönleriyle incelemesi,*
- 3. Sosyal bilimlerin ancak disiplinlerarası yaklaşım etrafında birleşirse kendilerini birtakım problemlerden kurtarabileceği, bunun için de insanın disiplinlerin iş birliği ile araştırılması gerektiği.*

Tarih öğretiminde disiplinlerarası yaklaşım kullanılarak konuların gelecek ve günümüzle ilişkilendirilerek verilmesi öğrenciler için oldukça önemli görülmüştür. Ancak bu sayede öğrenciler hem geçmişi hem de geleceği görerek ezberden kurtulacak ve derslere aktif olarak katılacak bunun sonucunda da eğitim öğretim faaliyetleri ortamının sağlanmasına olanak tanınmış olacaktır (Yıldız, 2003: 184-185).

Öğrencilerin birbirinden farklı zekâ alanlarına sahip olması nedeniyle günümüz öğretim programlarında öğrencilerin sahip oldukları zekâ alanlarının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Öğrencilerin zekâ alanlarına uygun olan ve ilgi duyduğu alanlarda dersler seçilmesi, disiplinlerarası yaklaşım ile de farklı disiplinlerin uzmanları sınıfa

getirilerek öğrencilere danışmanlık yapması, yeni dersler eklenmesi ya da öğrenme istasyonları kurmak gibi farklı öğrenme etkinliklerinin uygulanması tarih öğretiminin etkililiğini arttırmış olacaktır (Talu, 1999: 168).

İşte bu bağlamda disiplinlerarası yaklaşım ile tarih öğretimi yapılarak bilinçli, demokratik, değerlerini bilen, millî kültürünü benimseyip yaşatan bireyler yetiştirerek, derslerde edindikleri bilgi birikimini yaşama geçirip bilinçli bir vatandaş olması amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN KONUSU

İnsanlık tarihinde tarih anlayışı başlangıçtan günümüze kadar önemli değişiklikler göstermiştir. Tarihî gerçeklerle günümüz olayları arasında her zaman sıkı bir bağlantı olmuştur. Bu bağlantıyı eğitim ve tarih ilişkisi içinde ele almanın önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun için de tarih ile tarihe yardım eden bilim dalları olan coğrafya, antropoloji, arkeoloji, etnografya, hukuk, ekonomi, din, psikoloji, felsefe, sosyoloji, edebiyat, bilim tarihi, teknoloji, sanat tarihi ve siyaset bilimi ilişkisi ele alınarak disiplinlerarası yaklaşım ile tarih öğretiminin önemi açıklanmıştır.

Disiplinlerarası yaklaşımın çıkış noktası olan Annales Okulu ve günümüz eğitim sisteminin temel taşı olan yapılandırmacı yaklaşım, tarih eğitiminde kullanılan becerilerin disiplinlerarası yaklaşım ile tarih derslerinde kullanılması ve tarih öğretim metotları incelenmiştir.

Bu araştırmada disiplinlerarası bakış açısıyla tarih öğretiminin ilişkisi ortaya konularak, tarih öğretiminin öğrenme ve öğretme ortamındaki süreçleri açıklanarak incelemeler yapılmıştır.

PROBLEM CÜMLESİ

Disiplinlerarası yaklaşımın kullanılmasının tarih öğretimine etkileri nelerdir?

ALT PROBLEMLER

Yapılan bu çalışmada belirlenmiş olan problem cümlesine göre şu alt problemlere cevap aranmaktadır:

1. Tarih öğretimi ve disiplinlerarası yaklaşımın tanımı nedir?
 - Disiplinlerarası yaklaşımın tarih öğretimine katkıları nelerdir?

2. Disiplinlerarası yaklaşımla tarih öğretimi nasıl olmalıdır?

- Disiplinlerarası yaklaşım tarih derslerinde nasıl kullanılmalıdır?
- Tarih dersi hangi farklı disiplinlerle birlikte sunulmalıdır?

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yapılandırmacı eğitim yaklaşımıyla ortaya çıkan aktif öğrenme tekniklerinin farklı disiplinlerle bir araya getirilerek yeni yöntem ve yaklaşımın uygulanabilirliği günümüz eğitim sisteminde önemini arttırmaktadır. Bu çalışma ile disiplinlerarası yaklaşımın farklı disiplinlerle bir araya gelerek tarih eğitiminde kullanılması ile öğrencilerin bilgiyi sadece pasif alıcı olarak alan konumundan çıkıp aktif, sorgulayıcı ve eleştirel bir bakış açısıyla tarihçi konumuna gelmesini sağlayabilmek bu araştırmanın amacıdır.

Disiplinlerarası öğretim ders saatleri içinde farklı derslerden biraz ondan biraz bundan işlemek değildir. Bunun aksine disiplinlerarası öğretim farklı disiplinleri ve kavramları değişik açılardan bir bütün haline getirerek, farklı derslerle yapılan eğitim ve öğretim faaliyetleri içinde öğrencilerin bilgi ve becerilerini kullanarak problem çözmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Bu çalışmanın bir diğer amacı ise farklı disiplinleri inceleyerek tarih öğretimiyle ilişkilendirip ilgili literatüre katkı sağlamak olmuştur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada literatür tarama yapılarak disiplinlerarası kavramın açıklanması, tarih öğretiminde kullanımı, günümüz bilgi çağında gereksinimlerin her geçen gün artması neticesinde teknolojik ve bilimsel gelişmeler ışığında disiplinlerarası öğretime duyulan ihtiyacın nedenlerini ortaya koyarak nitel bir araştırma yapılmıştır. Bu nedenle hem yurt içinde hem de yurt dışında disiplinlerarası alanda yapılan literatür çalışmalar taranmış ve bu tarama neticesinde doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniği kullanılarak araştırma problemi yorumlayıcı bir yaklaşımla incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLARI, KARŞILAŞILAN PROBLEMLER

Bu araştırmanın sınırları şu şekilde ifade edilebilir;

- Literatür tarama yapılırken araştırma yapılan Millî Kütüphane'nin gün içinde sadece 3 kitap araştırılmasına izin vermesi, çalışmanın süresini sınırlamıştır.
- TBMM Meclisi Kütüphanesine giriş için bürokratik engellerle karşılaşmış ve kaynaklara zor ulaşılmıştır.

TANIMLAR

Öğretme: Öğrenmenin kılavuzlanması ve sağlanması, özel hedeflere ulaşabilmek amacıyla gerekli olan şeyleri öğrenme görevinin plânlanarak uygulanması olarak tanımlanmıştır (Alkan, 1997: 110).

Disiplinlerarası Öğretim: Bir kavramın farklı disiplinlerdeki kavramsal bütünleşmesi olarak tanımlanmıştır (Erickson, 1995: 96).

Öğrenme Yöntemi: Öğrencilerin, belirlenmiş amaçlar doğrultusunda kendi ilgi ve yeteneklerine, gereksinimlerine göre bilgi, beceri ve davranış kazanmak için öğretmenin kılavuzluğunda uygulanan etkili, verimli çalışma yolu olarak tanımlanmıştır (Ercan, 1998: 73-74).

DİSİPLİNERARASI YAKLAŞIM İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde tez konumuz ile ilgili olan ve benzerlik taşıyan kitap, makale ve tez çalışmaları taranmış ve yapılan literatür taraması sonucunda bulunan çalışmalarla ilgili yurt içinde ve yurt dışındaki örneklere yer verilmiştir.

TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Türkiye'de tarih öğretimi ile ilgili yapılmış ve yayımlanmış olan birçok makale yer almaktadır. Aydemir (2012: 862) tarafından yapılan araştırmada 280 adet makale yazar soyadına göre yer almıştır

Türkiye'de tarih öğretiminde disiplinlerarası yaklaşımı ele alan çalışmaların ise sayıca çok az olduğu görülmekte olup bu çalışmalarda özellikle İlköğretim Programlarında yer verilen sosyal bilgiler, fen ve teknoloji alanlarının yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda ortaya çıkan diğer bir durum da yazılmış tezlerin

içeriğinde ortaöğretim tarih dersleri içinde disiplinlerarası öğretim yaklaşımının kullanımının görülmemesidir.

Tuna ve Bolat'ın “*Eğitimde Disiplinlerarası Yaklaşımın Kullanıldığı Tezlerin Analizi*” adlı çalışmasında “*interdisciplinary*” kavramının başlıkta “*education*” olarak arama yapıldığında 237 teze ulaşıldığı ve bu tezler incelenip daha detaylı araştırmalar yapıldığında tam metin tezlerin ise sayısının 174 olduğu görülmüştür (Tuna ve Bolat, 2015: 41).

Daha detaylı bir araştırma yapabilmek için ProQuest verileri incelendiğinde ortaya çıkan verilere göre “*interdisciplinary*” kavramının eğitim alanında ilk kez kullanımının 1980 yılında yurt dışında yapılmış bir tezde kullanıldığı görülmekte olup bu sayının özellikle 90'lı yıllardan başlayarak artış gösterdiği ve 2000'li yıllara gelindiğinde ise en yüksek sayılarına ulaştığı ortaya çıkmıştır (Tuna ve Bolat, 2015: 42).

Tuna ve Bolat (2015: 42)'in çalışmasında yapılan araştırmaya göre 167 tez ile en çok Sosyal Bilimler veri tabanında tez yazıldığı tespit edilmiştir. Diğer alanlarda ise sayılar şu şekilde verilmiştir:

1. Sağlık ve Tıp Alanı: 46
2. Sanat Alanı: 33
3. Bilim ve Teknoloji Alanı: 23
4. Edebiyat ve Dil Alanı: 10
5. Tarih Alanı: 5
6. İş Alanı: 13

Disiplinlerarası yaklaşımın ProQuest verilerinden ortaya çıkan son sonuçlarına göre Amerika'da her kademedeki okullarda kullanıldığı görülmektedir. Fakat Türkiye'de disiplinlerarası yaklaşımın içeriği ya da nasıl kullanılacağı hakkında ortaya çıkan kaynaklar ve yapılan çalışmalar kısıtlı kalmıştır (Duman ve Aybek, 2003: 5).

Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Arama Merkezi'nde yapılan literatür tarama sonucu “*interdisciplinary*” kelimesi tez adı olarak arandığında 10, “*disiplinlerarası*” kelimesi tez adı olarak arandığında 58 adet tez karşımıza çıkmıştır (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYENI.JSP>)

Ülkemizde disiplinlerarası tarih öğretimi alanında çalışmalar incelendiğinde karşımıza ilk olarak Abdulkadir Yuvalı'nın editörlüğünü yaptığı “*Tarih Metodolojisi ve*

Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu Bildirileri” çıkmaktadır. Bu bildiri de tarih diğer disiplinler arasında özellikle sanat, hukuk, psikoloji, edebiyat, dil, din, felsefe, arkeoloji ve siyasi bilimler ile ilişkilendirilmiş ve çalışmalarda bölümler halinde yer verilmiştir (Yuvalı: 1990: 47-52).

Disiplinlerarası tarih öğretimi konusunda önemli bir kaynak olarak Ahmet Şimşek editörlüğünde hazırlanmış olan “*Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*” kitabında Gülin Karabağ (2011: 223)’ın “*Disiplinlerarası Tarih Çalışması*” adlı bölümü yer almaktadır. Bölümün alt başlıkları olarak da tarih için sosyoloji, tarih için coğrafya, tarih için psikoloji, tarih için arkeoloji, tarih için ekonomi, tarih için teknoloji yer almış ve incelenmiştir. Her alt bölümde tarih disiplini ile diğer bilim dalı ilişkilendirilmiş ve örnekler verilerek ele alınmıştır.

Zeren (2016: 223)’in “*Üniversitelerde Tarih Eğitiminde Disiplinlerarası Yaklaşımın Önemi ve Uygulanabilirliği*” adlı çalışmasında tarihin dil, edebiyat, arkeoloji, sanat tarihi, felsefe, paleografî, nümizmatik, arkeometri, kimya mühendisliği gibi birçok sosyal ve fen bilimleri ile etkileşim halinde olan ve disiplinlerarası çalışmaları gerektiren bir disiplin olduğunu ifade etmiştir.

Özkök (2005) ise “*Disiplinlerarası Yaklaşım Dayalı Yaratıcı Problem Çözme Öğretim Programının Yaratıcı Problem Çözme Becerisine Etkisi*” adlı çalışmasında 7. sınıf düzeyinde 45 öğrenci ile yaptığı araştırmada disiplinlerarası yaklaşımın yaratıcı problem çözme öğretim programı ile öğrencilerin yaratıcı problem çözme becerileri arasında anlamlı bir farkın ortaya çıkıp çıkmadığını incelemiştir.

Bu çalışmada tek deney deseni ve gözlem tekniğini uygulayarak, topladığı verilerin analizlerinde betimsel istatistiklerin yanında deneysel işlemin etkilerini de incelemek amacıyla t-testini kullanmıştır. Araştırma sonucunda ise yaratıcı problem çözme testlerinde deney grubunun lehine önemli farklar olduğunu ve öğrencilerin yaratıcı problem çözme becerilerine katkısının olumlu olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca öğrencilerin çeşitli disiplinlere ait bilgiler ile ilgili temalar çerçevesinde bütünleştirerek yaratıcı problem çözme becerileri kazandıkları ortaya konulmuştur.

Ulusal Tez Merkezi’nde yapılan aramalar sonucunda Disiplinlerarası Öğretim konusunda ise karşımıza 2 Doktora Tezi ve 5 Yüksek Lisans Tezi çıkmaktadır. Bu çalışmaların isimleri şu şekilde verilmiştir:

- Serkan Aslan, Çok Kültürlü Eğitime Dayalı Olarak Geliştirilen Disiplinlerarası Öğretim Programı Aracılığıyla Öğrencilerde Hoşgörü Değerinin ve Eleştirel Düşünme Becerisinin Geliştirilme Sürecinin İncelenmesi: Bir Durum Çalışması, Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2017. (Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması kullanılmış ve çok kültürlü eğitime dayalı olarak geliştirilen disiplinlerarası öğretim programı aracılığıyla öğrencilerde hoşgörü değerinin ve eleştirel düşünme becerisinin geliştirilme süreci incelenmiştir.)
- Celal Boyraz, Oyun ve Fiziki Etkinliklere Dayalı Fen Eğitimi: Disiplinlerarası Öğretim Uygulaması, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2015. (Bu çalışmada, disiplinlerarası öğretim yaklaşımlarına uygun olarak Oyun ve Fiziki Etkinlikler dersi yoluyla verilen fen öğretiminin öğrencilerin fen kavramlarını öğrenmelerine etkisi incelenmiştir.)
- Tuba Özhamamcı, İlkokul ve Ortaokul Öğretim Programlarındaki Disiplinlerarası Öğretim Uygulamalarına Yönelik Öğretmen Görüşleri, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2013. (Bu çalışmada, tarama modeli kullanılarak ilkokul ve ortaokul öğretim programlarının uygulayıcıları olan öğretmenlerin disiplinlerarası öğretim uygulamalarına yönelik görüşleri de cinsiyet, mesleki kıdem ve hizmet kademesi değişkenleri açısından farklılıkların gösterip göstermediği incelenmiştir.)
- Mehmet Ali Genç, Üstün Yetenekli Öğrencilerin Görsel Sanatlar Eğitiminde Disiplinlerarası Öğretim Etkinliklerinin Değerlendirilmesi (Konya BİLSEM Örneği), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı Doktora Tezi, 2013. (Bu çalışmada, üstün yetenekli öğrencilerin görsel sanatlar eğitiminde disiplinlerarası etkinliklerin nasıl sonuçlar ortaya koyacağını görmek amacıyla; Konya Bilim ve Sanat Merkezi uyum dönemi görsel sanatlar

eğitiminde disiplinlerarası etkinlikler yaptırılmış ve çıkan sonuçlar nicel ve nitel araştırma yöntemi kullanılarak incelenmiştir.)

- Erdinç Alp, Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Öğrencilerin Olasılık Konusundaki Akademik Başarılarına ve Öğrenmenin Kalıcılığına Etkisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2010. (Bu çalışmada, disiplinlerarası öğretim yaklaşımı çerçevesinde hazırlanan öğrenme ortamlarının öğrencilerin olasılık konusundaki akademik başarılarına ve öğrenmenin kalıcılığına etkileri deneysel bir çalışma yapılarak incelenmiştir.)
- Bülent Arslantaş, İlköğretim 4. Sınıf Beden Eğitimi Dersi Futbol Becerilerinin Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımına Göre Öğretiminde Model Bir Uygulama, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006. (Bu çalışmada, ilköğretim 4. sınıf beden eğitimi dersi futbol temel becerilerinin disiplinlerarası öğretim yaklaşımına göre öğretiminde model bir uygulama örneği üzerinde çalışma yapılmıştır.)
- Yelkin Diker, Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımına İlişkin Durum Çalışması, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2004. (Bu çalışmada, disiplinlerarası öğretim yaklaşımı; eğitim programının öğelerinden olan hedefler, eğitim durumları ve sınav durumları esas alınarak yazın taraması yapılarak incelenmiştir.)

YURT DIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Literatür tarama yapıldığında disiplinlerarası yaklaşımın Sosyal Bilimler alanında ele alındığı, sosyal bilgiler temalarının müfredatlar arasındaki bütünleştirmeyi sağlayıp öğretmenlerin bu bütünlüğü daha net olarak görselleştirmesini sağlamak amacıyla önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkan yurt dışı yayınlı “*Elementary and Middle School Social Studies: An Interdisciplinary Multicultural, Approach*” adlı kitabın yazarı Pamela J. Farris’in çalışması olmuştur.

Samuel S. Wineburg ve Pamela Lynn Grossman (2000)’in “*Interdisciplinary Curriculum: Challenges to Implementation*” adlı çalışmasında ise disiplinlerarası

müfredat programının pratikle uygulamaya nasıl konulacağı, uygulanmasındaki kolaylıkların ve zorlukların ne düzeyde olacağı ele alınmıştır.

Alan J. Singer (2003)'in “*Social Studies for Secondary Schools: Teaching to Learn, Learning to Teach*” adlı eserinde “*Fikirlerinizi Uygulama*” başlıklı üçüncü bölümünde, tematik ve disiplinlerarası öğretim ünitelerine yer verilmiş ve bu ünitelerin nasıl planlanacağı konusu ele alınmıştır.

The Journal of Interdisciplinary History (Disiplinlerarası Tarih Dergisi); tarih çalışmalarını birleştiren önemli makaleleri, araştırmaları, kitap incelemelerini ve diğer bilimsel disiplinlerle tüm coğrafi bölgeleri kapsayan çalışmaları içermektedir.

The Journal of Interdisciplinary History adlı dergide tarih dönemlerini kapsayan şu konuları içermektedir: Sosyal tarih, demografik tarih, psikotarih, siyasal tarih, aile öyküsü, ekonomik tarih, kültürel tarih, teknolojik tarih (https://www.jstor.org/journal/jin_tehist).

1. BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH ÖĞRETİMİ

1.1. Öğretim Nedir?

Toplumun çağdaş medeniyet seviyesini arttırmak ve ilerlemesini sağlamak için eğitim ve öğretim faaliyetlerinin iyi planlanması gerekmiştir. Bunu gerçekleştirmek için de öğretim kavramını bilmek gerekmektedir. Öğretim, bireyin öğrenmeyi sağlaması için bilginin verildiği eğitim ortamının, verilecek bilgileri iletirken ve öğrencinin bu bilgileri alırken kullanılan yöntem, teknik ve ilkelerin, araç ve gereçlerin, zamanın ve ekonomik şartların düzenlenmesi olarak tanımlanmıştır (Kaya, 2005: 4).

Öğretim, öğrenme ve öğretme ortamlarındaki etkinlikleri tanımanın en önemli yolu olmuştur. Bu yüzden öğretim sürecinde öğrenme ve iletişim öğrenme teknolojileriyle birlikte ele alınarak buna uygun öğrenme ve öğretme ortamları hazırlanmalıdır.

Öğretim teknolojileri eğitim ve öğretim faaliyetlerinde araç ve gereç kullanımını gerekli kılmıştır. Reiser öğretim teknolojisini tanımlarken şu ifadeleri kullanmıştır: *“daha etkili bir öğretim sağlamak amacıyla, öğrenme ve iletişimle ilgili araştırmalara dayalı, insan ve maddi kaynakların birlikte kullanılarak öğrenme ve öğretme sürecinin bütününe belirli özel hedefler açısından sistematik olarak tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesidir”* (Alım, 2007: 245). Bu tanımlama öğrenme ve öğretim süreçlerinin etkililiğini ortaya koymada araç ve gereçlerin de önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Eğitim faaliyetlerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi, etkinliklerin başarısı plan ve program dâhilinde bir öğretim modeli uygulamaktan geçmektedir. Öğretim geçmişten bu yana eğitim alanının en önemli basamağını oluşturmuştur.

Öğretim, bir disiplinle birlikte içerik, kavram, uygulama ve materyal gibi birçok öğeyi içine almaktadır. İlgili disiplinin kendine has yöntem ve teknikleriyle birlikte genel öğretimin de tekniklerini içermiştir.

Bu yönüyle genel ve özel öğretim olmak üzere iki alana ayrılmıştır. Genel öğretim okullardaki bütün alan ve derslerin öğretimini kapsarken özel öğretim ise bir alan ve dersin öğretimine yönelik uygulamaları kapsamıştır (Güneş, 2014: 2).

1.2. Tarihin Tanımı ve Tarih Öğretimi

Kelime anlamıyla Sami kökenli olan tarih terimi, İbranice VRH kökünden türetilmiş olup; hikâye etmek, anlatmak ve nakletmek anlamlarına gelmektedir. Buradan bütün Doğu dillerine, Arapça'ya ve oradan da Türkçe'ye geçerek bütün dillerde aynı manada kullanılmaya başlanmıştır. Batı dillerin de ise Yunanca İstoria kelimesinden doğan tarih, çeşitli Batı dillerinde ise farklı telaffuzlarla ifade edilmiştir. Örneğin; Fransızca Historie, İngilizce History, İtalyanca İstoria olarak kullanılmıştır (Öztürk, 2014: 23).

Yüzyıllardan beri insanoğlu çevresiyle iletişim kurmuş, yaşamış olduğu farklı olaylar neticesinde sosyal bir varlık olduğunu ortaya koyarak tarihi hadiseleri meydana getirmiştir. Bu tarihi olaylar zinciri insanların tarihini, öğrenmelerini ve gelecek nesillere aktarılmasını zorunlu kılmıştır.

Geçmişten bu yana tarihin birçok tanımı yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi ve bir çok bilim insanı tarafından da kabul görüp kullanılan tanım Togan'ın Tarihte Usül (1985: 13) kitabında şu şekilde verilmiştir: *“Tarih ilmi insanların zaman ve mekan çerçevesinde husule getirdikleri tekamül hadiselerini, bunların şuursuz iptidai hallerinde, tabiat esirleri yahut maşeri bir vücudun fertleri ve toplulukları sıfatıyla yaptıkları fiillerinde tecelli eylemleri itibariyle ve maşeri hayatında mevzuu bahis ayrı hallerde rol ve ehemmiyetleri tayin ve tespit edilen psikofizik amillerin teşkil ettiği illi bağılıklar çerçevesinde tetkik ve tasvir eder.”*

Candan (2010: 13)'ın tanımıyla tarih; *“Bireylerin ve onların oluşturduğu toplumların eylemlerini yer ve zaman göstererek, neden-sonuç ilişkisi kurarak, objektif bir biçimde ve kanıtlara dayalı olarak inceleyen sosyal bir bilimdir.”*

Sander (1973: 59-60) tarihi; *“amaç olarak insanın kendisini, yeteneğini tanıyarak, yöntem olarak kanıtların ortaya çıkarılması ve kanıtların yorumlanabilmesini benimseyen, toplumsal bir varlık olarak da hayatını sürdürmeye çalışan insanın geçmişteki davranışlarını inceleyen bilim dalı”* olarak tanımlanmıştır.

İnsan gelişerek ve hızla gelişen bilgi birikimine ayak uydurarak geçmişten günümüze ilerleme kaydetmiş olur. Carr (1996: 37-135) tarihin neden öğretilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Akli bir varlık olarak insanın özü, geçmiş kuşakların deneyimlerini biriktirerek gelişir. Çağdaş insanın beş bin yıl önceki atasından daha büyük bir beyni ya da daha geniş düşünme yeteneği olmadığı söylenmektedir... fakat düşüncenin etkinliği, öğrenme yoluyla ve aradan geçen kuşakların deneyimlerini kendi deneyimine katarak pek çok arttırmıştır. Tarih edinilmiş becerilerin kuşaktan kuşağa iletilmesi içinde bir ilerlemedir...”*

Bu noktada tarih öğretimi; ortak değerlerin oluşmasında eğitim ile öğretimi birleştirerek kişilerin vatanını, milletini seven, değerlerine sahip çıkan bilinçli bir vatandaş olmalarını sağlamak için gerekli bir araç olmuştur. Son yıllarda *“tarihsel önem”* kavramı tarih dersleri için anahtar bir mesele halini alarak önemini her geçen gün arttırmaya başlamıştır (Leeuw-Roard, 2009: 142).

Toplumların varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için tarih öğretimi oldukça önemli bir konumda olmuştur. Klâsik eğitim sisteminde öğretmenin ve sistemin beklentileri merkezde olmuştur ve öğrenci pasif konumda kalmıştır. Bu sistemde öğrencilerden beklentilere cevap vermesi istenmekte ve öğrenci herhangi bir sorgulama yapmadan verilen bilgileri öğrenmek zorunda kalmaktadır (Vural, 2004: 65). Bunun yerine artık çağımız koşullarında sorgulayan, araştıran, düşünen, sorunlarına çözüm alternatifleri bulabilen öğrenciler yetiştirilmek istenmektedir. Bunu sağlayabilmenin yolu da ezber olgusunun ortadan kaldırılması olmuştur.

Yaşamda elde edilen bilgilerin ve becerilerin ders dışı faaliyetlerle kazandırılması tarih öğretimi için yapılması gereken diğer bir ihtiyaçtır. Bu yapıldığı zaman öğrenci bilimsel olarak akıl yürütme becerisini kazanacak ve kendini rahatlıkla ifade edebilecektir. Temel hak ve hürriyetlerin farkına varacak, çevresine karşı duyarlı bir birey olarak hayatın içinde kendine yer edinecektir. Bu şartlar altında da öğretmen bilgiyi olduğu gibi veren değil, öğrenmeyi yönlendiren kişi konumuna geçecektir (Vural, 2004: 78).

Öğrencilerin, çalışmış oldukları konular ile ilgili genel bir bilgiye sahip olması, öğrenme stratejilerinin etkili kullanımı için önemli görülmüş ve bunun nedeni olarak öğrencinin yeni duyduklarını ve gördüklerini önceden bilmiş olduklarına eklemesi olarak verilmiştir (Candan, 2005: 329). Üstbilişsel stratejilerin tarih dersinin

öğretilmesinde etkililiğinin yanında son yıllarda çoklu zekâ kuramı da tarih derslerinde etkililiğini göstermeye başlamıştır. Tarih öğretiminde üstbilişsel stratejiler kullanılarak öğrencilerin süreç ve içerikle alakalı hedefleri başarıyla yerine getirmelerine olanak sağlayacak problem çözme ve araştırma etkinlikleri başarıyla kullanılabilir (Candan, 2005: 330-331).

Özbaran (2002: 66-68) tarih öğretiminin önemini şu sözlerle ortaya koymuştur: *“Eğer hiç tarih bilgimiz olmasaydı şüphesiz, dünya hakkında bilgimiz olmayacaktı. Dünyada var olan tüm insanları ele alarak nereden gelmiş, ne olmuş gibi konuları ancak böyle görebiliyoruz.”*

Tarih alanında önemli isimlerden biri olan Kurat'ın tarih anlayışı da dikkat çekmektedir. Onun tarih anlayışındaki dikkat çeken en önemli nokta, tarihi geçmişten ders alma noktasında bir araç olarak görmesi olmuştur. Ona göre Türk tarihinin en önemli bölümü yakınçağ olmuştur. Kurat ancak yenilgilerin nedenleri öğrenilirse ve bu hatalar düzeltilirse çağdaş dünyada lâıyk olunan noktaya ulaşılabileceğini ifade etmiştir (Vurgun ve Avaroğulları, 2012: 122).

Kurat ayrıca *“millî tarih”* üzerinde durarak, gençlerin millî tarih anlayışı içerisinde yetiştirilmesini belirterek, millî tarihi bilmenin ve millî tarihin değerini kavramanın öneminden bahsetmiştir. Tarih öğretiminin de ilmî ve millî ölçüler doğrultusunda yapılması gerektiği üzerinde durmuştur (Vurgun ve Avaroğulları, 2012: 124).

Tarih öğretimi bir milletin geçmişini daha iyi değerlendirip geleceğine yön vermesinde, bağımsızlığımızı ve millî değerlerimizi koruyup aktarmada, geçmişin ışığında günümüzü aydınlatmada ve millî kimlik kazanarak bilinçli bir vatandaş olmamızda büyük öneme sahip olmuştur. Bu yüzden eğitimin her kademesinde tarih öğretimine önem verilmeli, millî çıkarlarımızı ve ülke bütünlüğümüzü korumaya özen gösterilmeye çalışılmalıdır.

1.2.1. Tarih Öğretiminin Genel Amaçları

Geçmiş yaşantıların sınırsız bir albeniye sahip olduğu ve insanların da bu sınırsız dünyayı merak etmelerinden dolayı ortaya çıkan geçmişini öğrenme arzusu; hem kendimizin hem de çevremizin, kronolojik süreç içinde geçmiş yıllardan bu günlere nasıl

gelindiğini anlamak isteği tarih öğrenmenin en temel amaçlarından biri olarak ifade edilmiştir (Tokdemir, 2016: 2229).

Tarih Öğretim Programı genel amaçları doğrultusunda yürütülen programlarda öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri ve tutumlar öğretimin uygulama aşamalarında kullanılacak yöntem ve tekniklerle kalıcı hale gelebilecektir (Çelik, 2017: 10). Öğretim Programlarında sürecin en zor kısmını programlarda ifade edilen amaçların uygulama aşaması oluşturulmuştur. Çünkü bunları dile getirmek sadece bir başlangıçken uygulamaya koymak daha zorlu bir süreci kapsamaktadır (Leeuw-Roord, 2009: 141). Tarih Dersi Öğretim Programı, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ile Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri esas alınarak birtakım amaçları gerçekleştirmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu program ile öğrencilerde kazandırılması hedeflenen özellikler şu şekilde sıralanmıştır (MEB, 2018: 12):

1. *Geçmişten bugüne insanlığın birikimli mirasını kavramaları,*
2. *İnsanlık/dünya, Türk ve Türkiye (Anadolu) tarihinin farklı dönemlerini anlamak için gereken kavram, olay, olgu, kişi ve kurum bilgilerini kazanmaları,*
3. *Türk, İslâm ve Türkiye tarihinde rol oynamış önde gelen siyasi ve sosyal teşekküller ile önemli şahsiyetleri tanımaları,*
4. *Yaşadıkları toplum, ülke ve dünyanın bugünlere nasıl geldiğinin farkındalığını kazanarak, günümüzde olup bitenleri yorumlamayı ve geleceğe yönelik projeksiyonlar oluşturabilmeyi kapsayan bir tarih bilinci geliştirmeleri,*
5. *İnsanlık tarihi bağlamında Türk milletinin ve Türk kültürünün geçmişten bugüne serüvenini takip etmeleri ve anlamaları,*
6. *Medeniyetimizin dayandığı temel değerleri kavramaları, benimsemeleri ve bunları davranışlarına yansıtmaları,*
7. *Tarihî bir olay veya olgunun yerel, ulusal ve uluslararası boyut ve etkileşimleri olduğu konusunda farkındalık oluşturmaları,*
8. *Tarihî olayların, meydana geldiği dönemin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî özelliklerini yansıttığını ve bu nedenle bir olayı*

değerlendirirken olayın meydana geldiği dönemin koşullarını dikkate almanın gerekliliğini kavramaları,

9. *Birincil ve ikincil kaynaklarda yer alan kanıtları belirleme, analiz etme, yorumlama ve değerlendirmeyi içeren tarihe özgü yeterlilik ve becerileri geliştirmeleri, edindikleri bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini sorgulayarak kanıtla desteklenen çıkarımlarda bulunmaları,*
10. *Millî kimlik ve aidiyet duygularını geliştirerek Türkiye'nin küreselleşen dünya içindeki yerini ve rolünü kavramaları,*
11. *Geçmişin tarihî bilgiye dönüştürülmesi süreçlerinde tarihçilerin esas aldıkları ilkeler ile yararlandıkları yöntemleri ve kullandıkları becerileri birer yaşam becerisi haline getirmeleri,*
12. *Belirli bir tarihî olay veya olgunun farklı bakış açıları veya tarih görüşleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde değerlendirilip yorumlanabileceği konusunda farkındalık oluşturmaları ve bu farklı anlayışlara saygı duymaları,*
13. *Toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanması ve sürdürülmesinin yanı sıra millî kimliğin oluşmasında ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.*

Tarih eğitim ve öğretimine yer veren birçok yayında ortak özellikler dile getirilerek tarih eğitiminin amaçlarına yer verilmiştir. Bunlardan “*Ulusal Tarih Müfredatı Çalışma Grubu Nihai Raporunda (İngiltere)*” okullarda verilecek tarih eğitimi ile amaçlanan hedefler arasında şunlara yer verilmiştir:

- *Geçmişten yola çıkarak bugünün anlaşılmasını sağlamak.*
- *Geçmişe olan ilgiyi canlandırmak.*
- *Çocuklara kimlik duygusu verilmesine yardım etmek.*
- *Kültürel köklerini bilerek mirasına sahip çıkması.*
- *Modern dünyadaki diğer ülkeler ve kültürler hakkında bilgilenmesine katkıda bulunmak (Bourdillon, 1994: 27-28).*

Haydn-Arthur ve Hunt'ın ortaokul tarih öğretimi için beraber yayınladıkları, “*Learning to Teach History in the Secondary School: A Companion to School Experience*” isimli kitapta da tarihin öğrencilere kendilerini tanıttığını, kültürel namların ve değerler sisteminin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağladığı, öğrencilerin

deneyimlerini zenginleştirerek kişisel gelişimine katkı sağladığı, tarihçilik becerilerini geliştirdiği ve yurt severlik duygusunu aşıladığını belirtmişlerdir (Haydn vd., 2001: 17).

Safran (1993: 841-842) ise tarih öğretimi sonucunda öğrencilerden beklenen kişisel gelişimlerle ilgili davranışları alt başlıklar altında şu şekilde vermiştir:

- *Sezme/İçgörü: Kendi kültürü tarafından onaylanmayan davranışları yorumlarken hoşgörülüdür. Değişik inanç, kültür ve gruplara ait insanlarca önerilen fikirleri göz önünde bulundurur.*
- *Değerler Bilgisi: Gerçek ve değer yargıları arasındaki farkları görür. İnançların, kültürlerin ve felsefelerin ayrılmaz bir bütünü olan değerleri belirler. Değer seçiminde etki eden faktörleri belirler.*
- *Mantıklı Yargılama: Çağdaş durumların karmaşıklığını anlar. TV, gazete gibi haber malzemelerinde yer alan ön yargıları belirler. Tartışmalarda duygusal bir dil yerine nedensel bir dil kullanır.*

Akyüz (2012: 3)'ün ifadesiyle Türk eğitim tarihi alanında araştırma yapmak ve Türk eğitim tarihini öğrenmek eğitimci, öğretmen, öğretmen adayı olan öğrenci ya da eğitim politikalarını belirleyen kişiler için oldukça gereklidir. Gerekli görülmesinin nedenlerinin başlıcalarını Akyüz (2009: 7-22) şu şekilde belirtmiştir:

- *Eğitimimiz çağdaş ve uygulamaya dönük yönlerinin dışında uzunca bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu yüzden güncel eğitim yaklaşımı ya da uygulamalarıyla eğitim bilimleri ve eğitim sorunları anlaşılacak için tarihi süreç içindeki gelişimini bilmek gerekmektedir.*
- *Türk eğitim tarihi büyük ölçüde, eğitim ve öğretimin en önemli unsuru olan “öğretmeni” meslek tarihi olduğu için öğretmenler mesleklerinin sorunlarından haberdar olmak ve kuvvetli bir meslek bilinci kazanabilmek için Türk eğitim tarihini bilmelidir.*
- *Türk eğitim tarihi uzunca yıllar “insan yetiştirme” fikir ve uygulamaları hakkında araştırma yaptığı için, geçmişten günümüze kadar Türk milletinin mutlu dönemleri ya da uğradıkları felaketlerin eğitimsel nedenlerini öğrenebilmek ve tarihi birikimlerden ders çıkarmak için Türk eğitim tarihini bilmelidir.*

- *Öğretmenlerin Milli Eğitim Bakanlığının izlemiş olduğu eğitim ve öğretim politikalarını yeterli bilgiye sahip olarak bilinçli bir şekilde sorgulayıp değerlendirebilmesi için Türk eğitim tarihini bilmelidir.*

1.2.2. Tarih Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Üniteler

Tarih Dersi Öğretim Programı'nda yer alan üniteler şu şekilde verilmiştir (MEB, 2018: 20):

9. Sınıf Ünite:

- *Tarih ve Zaman*
- *İnsanlığın İlk Dönemleri*
- *Orta Çağ'da Dünya*
- *İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası*
- *İslâm Medeniyetinin Doğuşu*
- *Türklerin İslâmiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri*

10. Sınıf Ünite:

- *Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye'si*
- *Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)*
- *Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler*
- *Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti*
- *Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)*
- *Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilâtı*
- *Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni*

11. Sınıf Ünite:

- *Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)*
- *Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı*
- *Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)*
- *Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri*
- *Sermaye ve Emek*
- *XIX ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat*

12. Sınıf Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Öğretim Programı (MEB, 2018: 20):

- *İki Küresel Savaş Arasında Dünya*
- *İkinci Dünya Savaşı*
- *Soğuk Savaş Dönemi*
- *Yumuşama Dönemi ve Sonrası*
- *Küreselleşen Dünya*

1.3. Disiplinlerarası Öğretim Kavramı

Disiplinlerarası öğretim farklı disiplinlere ait olan bilgi ve becerilerin daha önce öğrenilen bilgi ve becerilerinde kullanılarak açığa çıkmasında, bir bütünün parçalarını anlamlı hale getirerek sunulmasında kullanılan ve son yıllarda ise önemi giderek artan bir yaklaşımdır. Disiplinlerarası veya bütünleştirici çalışmalar ise yeni yöntem bulmak veya teori geliştirmek için ortak bir buluşma yeri olarak sorunları çözmeyi amaçlayan yaklaşım olarak ifade edilmiştir (Newell, 2001: 139-140).

20. yüzyılın ortalarında disiplinler arasındaki vazgeçilmez ihtiyaç sonucunda çok disiplinlilik ve disiplinlerarası oluşum ortaya çıkmıştır (Nicolescu, 1997: 2). Multidisiplinerlik ise bir araştırma konusunun yalnızca tek bir disiplinle değil de bir kaç disiplinle incelemekle ilgili görülmüştür. Örneğin Giotto'nun bir resmi sadece sanat tarihi içinde değil aynı zamanda dinler tarihi, Avrupa tarihi ya da geometri içinde verilebilir. Böylece çeşitli disiplinlerin perspektifleri harmanlanmış olacak ve konu daha da zenginleşecektir (Nicolescu, 1997: 2).

“*Yapmayı öğrenmek*” yaratıcılık konusunda bir çiraklıkken, yapmak da yenilikleri keşfetmek, yaratmak ve yaratıcı potansiyelleri aydınlatan şeyleri ifade etmektedir. Bunu sağlamak açısından da disiplinlerarası yaklaşım paha biçilemez bir önem taşımaktadır (Nicolescu, 1997: 4).

Gelişen ve değişen teknoloji sayesinde her geçen gün yeni bilgiler ortaya çıkmakta ve bilgi birikimi giderek artmaktadır. Bu noktada farklı disiplinlerin bilimsel düşünme becerilerinin geliştirilmesinde önemi ortaya çıkmıştır. Disiplinlerarası öğretim öğrencilerin değişik alanlardaki bilgilerini bütünleştirecek kavramlar aracılığıyla üst düzey düşüncelerine olanak sağlayan bir yaklaşım olarak ifade edilmiştir. Disiplinlerarası yaklaşım ile öğrenciler yaratıcılık kazanmakta, öğretim ortamı canlanmakta ve öğrencilerin derse karşı ilgilerini teşvik etmesi açısından oldukça önemli görülmektedir (Aybek, 2001: 1).

Günümüz eğitim anlayışı doğrultusunda bugünkü bireylerden bilgiyi üretmeleri, aktarılan bilgileri olduğu gibi kabul etmeden sorgulayarak ve araştırarak yorumlamaları, sürece etkin bir şekilde katılmaları beklenmektedir (Aydın ve Balım, 2005: 150). Disiplinlerarası öğretim ile belirli disiplinlere ait olan bilgi ve becerilerin öğrenilerek bunların anlamlı hale getirilmesi ve bütünleştirilmesi sağlanmış olmaktadır (Aydın ve Balım, 2005: 152).

Disiplinlerarası öğretimin amaçları öğrenciye çok yönlü düşünme biçimi kazandırarak sorgulayıcı, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerisini günlük hayatta kullanmasına olanak sağlamıştır.

Disiplinlerarası öğretimde en önemli faktör belirli bir disiplinin farklı disiplinlerin bilgilerini olduğunu gibi almak değil kendince farklı anlamlar yükleyerek yeni bilgilerin temelini inşa etmek olmuştur. Öğrenci böylelikle kendini belirli kalıplar içinde hissetmeyerek farklı disiplinlere ait bilgiler ışığında kendi amaçlarına ulaşabilecek, problemlerini çözmeye ve yeni bilgiler oluşturmada bir araç olarak görmeye başlayabilecektir (Yıldırım, 1996: 89-94).

Disiplinlerarası öğretim, öğrenen kişilerin farklı alanlardaki bilgilerini bir araya getirmesinde aracı olan, kavramlar aracılığıyla öğrencilerin üst düzey düşünme biçimleri olan analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarında odaklanma sağlayan bir yaklaşım olarak görülmüştür (Aybek, 2001: 1-7). Disiplinlerarası öğretim, okul müfredatlarının her kademesinde kullanılabilen bir kavram olmanın yanında var olan seviyeleri daha üst düzeylere taşıyabilme gücüne sahip kilit bir kavram olarak da ele alınmıştır (Jones, 2009: 76).

Farklı bakış açılarından yola çıkarak bilgiye ulaşma ve yeni bilgi ortaya çıkarma sürecinde, eğitim yaşantılarını organize edip parçaları birleştirmede günümüz eğitim sisteminde farklı disiplinlerin oluşturulmasında disiplinlerarası öğretimin kullanımı gerekli görülmüştür.

Disiplinlerarası öğretimde derslerin diğer derslerden farklı olarak; bilgilendirme ve yeterlik geliştirmesinde, değerlere yönelme açısından öğrenmeyi kolaylaştırıp kalıcı hale getiren etkileri olmuştur (Dervişoğlu ve Soran, 2003: 48-57).

Okullardaki öğretimde verilen bilgiler günlük yaşam için kullanılabilir hale getirilip verildiğinde, öğrencinin bilgiyi üreten ve aktif hale getirip kullanabilen birey

haline gelmesinde yardımcı olacaktır. Disiplinlerarası öğretim böyle bir anlayışı benimseyip öğrencilere zengin öğrenme ortamı sunmuştur. Disiplinlerarası yaklaşımla farklı disiplinleri aynı tema, konu ve farklı problemlerle ilgili kazanımları bir bütün olarak ele alması öğrencilerin bilgiyi yaparak yaşayarak anlamlandırmasına olanak sağlamıştır. Disiplinlerarası eğitimin en önemli kazanımları arasında çok yönlü düşünme, farklı disiplinlerin bütünleştirilmesiyle düşünme ve değerlendirme yeteneği, yaşama dönük olma sayılmaktadır. Yine eğitimin bütünlük kazanması ve böylelikle günlük yaşamla işlevselleşme, çok yönlü düşünmeye yönlendirmesi disiplinlerarası eğitimin önemli kazanımlarından olmuştur (Kanatlı ve Emre, 2013: 224).

Disiplinlerarası araştırmanın önem kazanmasındaki en önemli nedenlerden birisi karşılaşılan sorunların karmaşık olması ve mevcut olan disiplinlerin ise bu sorunlara tek başına çözüm getirememesi olmuştur. Dünyada karşı karşıya bulunan hem sosyo-ekonomik hem de politik sorunların çözümü için beşerî bilimlerin katkısının artırılması adına öncelikle bu sorunlar tanımlanmalı, çözüm önerileri geliştirilmeli ve disiplinlerarası bir anlayışla bütünlük içinde ele alınmalıdır (Ulusoy, 2007: 7).

Ulusoy (2007: 1) karayollarında meydana gelen bir kazayı örnek olarak vermiş ve burada disiplinlerarası yaklaşımın önemini vurgulamıştır. Verdiği örnekte alkollü olduğu öne sürülen bir sürücü yol kenarındaki bariyerleri aşmış ve uçurumdan uçmuştur. Farklı disiplinlerdeki uzman kişilerin bu kazada yaptıkları incelemeler sonucu getirdikleri yorumlar şu şekilde verilmiştir: Psikolog, sürücünün sorumluluk duygusunun gelişmemiş olduğunu söyleyebilir; Sosyolog, toplumdaki alkol kullanımının yaygınlaşmasını ileri sürebilir; Karayolu Mühendisi bariyerlerde kullanılan malzemelerin eksikliğinden bahsedebilir ve Makine Mühendisi de fren sisteminde oluşan dengesizlikten yola çıkabilirdi. Her biri uzmanlık alanında dengeli yorumlar yapsa da soruna çok yönlü bakamayacaktır. İşte bu noktada da disiplinlerarası yaklaşımın önemini göstermekte ve farklı disiplinlerden uzmanların bir araya gelmesiyle bir ekip oluşturulması sonucu bütünsellik sağlanacak ve bu konu hakkında çok yönlü yorumlar yapılabilmesine olanak sağlanmış olacaktır.

2. İKİNCİ BÖLÜM

DİSİPLİNERARASI YAKLAŞIM VE TARİH EĞİTİMİ

2.1. Disiplinlerarası Yaklaşımla Tarih Bilinci Kazandırmak

Sosyal Bilgiler, sosyal konuları bir araya getiren bilgiler bütünü olduğu için sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi, tarih, ekonomi, coğrafya ve sosyal psikoloji gibi bilim dallarıyla yakından ilgili olmuştur (Kıcır ve Aksoy, 2004: 2433). Kültürel kimliğin oluşumunda tarih bilinci ve tarih öğretimi önemli bir rol oynamaktadır. Ortak bir tarih bilincine sahip olan insanların kültürel kimliklerini daha belirgin hale getirdiği ve millî kültür kimliğinin oluşumunu sağladığı görülmektedir (Aksoy, 1996: 30).

Günümüzde küreselleşme, postmodernizm, insan hakları veya dünya vatandaşlığı gibi kavramların sıklıkla tartışıldığı ve bu kavramlar aracılığıyla Türkiye'nin sosyal yapısının da tartışma konusu olduğu bu süreçte hem tarih bilinci hem de tarih öğretimi önemini her geçen gün arttırmaktadır. Sağlam bir tarih bilincinin oluşabilmesi için tarihi konular arasında uyum ve süreklilik sağlanarak, ders kitaplarında verilen konuların aynı kitap içinde çelişkiler içermeden verilmesine dikkat edilmelidir. Ayrıca öğrencilerin dersleri sadece sınıf geçme aracı olarak görmeleri engellenerek, derste işlenen konuların okul dışı sosyal ortamlarla da örtüşmesi ve konuların içselleştirilerek kavratılması tarih bilincinin oluşmasını sağlayacaktır (Kıcır ve Aksoy, 2004: 2247-2449).

Disiplinlerarası öğretim, öğrenmede etkililiği ve anlamlılığı sağlayabilmek açısından günümüzde hem literatür hem de okullardaki uygulamalarda tartışılan ve üzerinde düşünülen bir konu haline almıştır (Çoruh, 2010: 9). Disiplinlerarası kavramı, Amerikalı tarihçiler tarafından 1950 yılından itibaren kullanılmaya başlansa da disiplinlerarası tarih ise yaygın olarak 1960 yılından sonra kullanılmaya başlanmıştır (Horn ve Ritter, 1986: 429).

Son yıllarda “*postmodernizm*” gibi “*modern akademik terimler*” gibi “*Disiplinlerarasılık*” terimi de büyük bir gelecek vaat etmektedir. Disiplinlerarasılık geçmişi ve geleceği grafiklendirirken eğitim alanında da birliği sağlamaktadır (Klein, 1990: 235-238). Disiplinlerarası çalışmalar köprü disiplinlerden ders alan köprüleme eğitim olarak ifade edilmiştir (Youngblood, 2007: 1-8).

Avrupa’da ve Amerika’da ise disiplinlerarası yaklaşım okullarda, öğretmen yetiştirme programlarında kullanılarak öğretimin önemli bir parçası haline almıştır ve başarılı bir kullanım alanı oluşturmuştur (Çoruh, 2010: 9).

Ülkemizde de dikkat çekmeye başlayan disiplinlerarası öğretim, yapılandırmacı yaklaşım ile birlikte ön plana çıkmaya başlamış, gelişen teknoloji ve bilgi çağında önemini arttırmıştır. Disiplinlerarası yaklaşım, Türkiye’de önemli bir teknik haline alırken modern müfredatla birlikte disiplinlerarası yaklaşım birden fazla disiplini sentezleyerek eğitim deneyimlerini zenginleştirmeyi hedeflemekte ve disiplinlerarası yaklaşımın birçok faydasından yararlanılmaya çalışılmaktadır (Jones, 2009: 76-81).

Tarih Dersi Öğretim Programı ile ulaşılması hedeflenen temel becerilerin öğrencilere etkili bir şekilde kazandırılması ve anlamlandırılabilmesi için en doğru ve en etkili öğretim yönteminin seçilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Bu da ancak ilgili konular çerçevesinde tek bir disiplin etrafında öğretilmesi yerine disiplinlerarası iş birliği yapılarak öğretilmesi hedeflenmelidir (Çelik, 2017: 16). Öğrencilere yönelik disiplinlerarası çalışmalarda öğrencilerin düşünmeleri ve kendilerini ifade etme becerileri kazanması yeni müfredatın gerekliliklerine yanıt bulması açısından önemini arttırarak devam etmektedir (Carolyn, 2002: 48-50).

Tarih öğretiminde temel hedeflerden birisi de olguları ve kavramları ezberlemekten ziyade onları öğrencilere benimsetmek, olgulara karşı ilgilerini çekebilmeğdir. Bunu sağlamada en önemli araç disiplinlerarası yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğrencilerin tarih disiplininin ana özelliklerinin farkına varabilmelerinde bilginin aynen aktarılmasından ziyade öğrenciler için zengin çalışma olanaklarının sağlandığı ve öğrencilerin aktif olabilecekleri bir öğrenme-öğretme ortamı oluşturulmalıdır. Öğrencinin geçmişten ders alabilmesi, bilgiyi anlamlı hale getirebilmesi için tarihi olaylar birkaç unsurun bir araya getirildiği ve zenginleştirildiği materyaller aracılığıyla sunulmalı ve öğrencilerde tarih bilincinin kazandırılmasına fırsat verilmelidir.

Tarih bilinci elde eden gençler daha iyi bir toplumun oluşmasında kendilerine düşen görevin farkına vararak kendilerine karşı güvenlerini arttıracak ve bu noktada çalışmalar yapabilme gücünü kendinde görebilecektir. Tarih bilinci kazanmış gençler

demokratik değerleri benimseyerek topluma uyum sağlayabilen vatandaşlar olarak derslerde elde ettikleri bilgilerini hayata geçirme fırsatı bulmaktadırlar. Öğrenci merkezli tasarımlar içinde yer alan, farklı disiplinlerin bilgi ve becerilerine dayanak oluşturarak problem çözmeye olanağı sağlayan disiplinlerarası yaklaşım farklı bakış açılarını bir araya getirmeye olanak sağlamaktadır.

Disiplinlerarası yaklaşım ile problem çözerken bir konu, farklı disiplinlerin analizi ile işlenmekte, farklı bakış açılarından bakabilme yeteneği ortaya çıkarmaktadır. Disiplinlerarası yaklaşım ile çoklu zeka kuramları daha fazla dikkate alınmaya çalışılmış ve çok yönlü bakış açıları kullanılmaya başlanmıştır. Burada dikkate alınan çok yönlülük olayların hem analiz hem de yorumlanma kısmında birbirinden farklı ya da birbiriyle çelişen bakış açılarını dikkate almak olmuştur (Stradling, 2003: 9-22).

Tarih boyunca kurulmuş medeniyetler, insanlığa büyük hizmetler vermiş devlet adamları hakkında bilgi sahibi olmak; Türk tarihine, kültür ve medeniyetine, değerlerine ışık tutarak millî duygularını daha bilinçli hale getirebilmek tarih bilinci kazandırmanın önemli noktalarından biri olmuştur (Köstüklü, 2001: 19).

Tarih bilinci oluşturmak için millî tarih kimliğini kazandırmak tarih öğretmenlerinin öncelikli hedefi olmaktadır. Bunun içinde geçmişimize sahip çıkarak gelecek kuşaklara geçmiş doğru bir şekilde disiplinlerarası yaklaşımla öğretilmelidir.

Büyük devlet adamı Mustafa Kemal Atatürk'ün dediği gibi; “*Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve şümullü medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur*” (İnan, 1959: 297).

Tarih bilinci, tarihi iyice kavramak ve tarihi bilmekten geçmektedir (Gökberk, 1993: 24). Tarih bilinci kazandırmak içinde farklı disiplinlerin bilgi ve becerilerini harmanlayarak problem çözmeye olanak sağlayan disiplinlerarası yaklaşım etkili bir yöntem olarak uygulanmaya konulmuştur. Disiplinlerarası yaklaşımla öğrenciler bilgileri sorgulayarak ezberleme den öğrenecekler, kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu alarak farklı öğretim yöntem ve teknikleri etkili bir şekilde kullanarak, yaparak yaşayarak üreten, gelişen ve donanımlı, tarih bilinci kazanmış bireyler olarak yetişeceklerdir.

Başarılı bir tarihsel yazı, geçmişini yeniden yaratarak betimlemek ve analiz etmek istedikleri kişilerin iç dünyalarına girmeli, insanları yönlendirmelidir (Simpson, 2012:

167-168). İyi bir tarih çalışması delillere sadık kalarak onaylanan gerçekliğin dışına çıkmamalı ve gerçeklere yer vermelidir. Tarihsel bilgi deneyimlerimizi desteklediği için tarihin öğrencilere söyleyecek sözü olmalıdır. Böylece mükemmellik adına önemli bir adım atılmış olacaktır (Simpson, 2012: 168-170).

2.2. Disiplinlerarası Yaklaşım ve Tarih Eğitimi

Modern müfredatla birlikte disiplinlerarası yaklaşım önemli ve zorlu bir teknik haline gelmiştir. Disiplinlerarası yaklaşım birden fazla disiplini sentezleyerek genel eğitim deneyimini zenginleştirerek öğretmen ve öğrenci ekipleri oluşturmaktadır. Disiplinlerarası yaklaşım ile öğrencinin gelecekteki öğrenmeleri için gerekli olan yaşam boyu öğrenme becerilerine duyulan ihtiyaç sağlanmış olmaktadır (Jones, 2009: 76). Yeni eğitim-öğretim anlayışları sonucunda oluşturulan yeni tarih programlarında temel hedef öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve araştırmaya teşvik etmek olmuştur. Bununla birlikte de günümüzde tarih öğretiminde yeni yöntemler ortaya konulmuştur. Fakat tarih öğretiminde kullanılmaya devam eden en belirgin yöntem soru-cevap yöntemi olmuştur (Er Tuna ve Gültekin, 2013: 31).

Eğitim programları toplumun beklentilerini, çağdaş değişimleri göz önünde bulundurarak, bireylerin de değişen bu sürece uyum sağlamalarını amaçlamaktadırlar. Böylece okullar yaratıcı, öğrenmekten keyif alan ve eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirmek için farklı disiplinlerin bilgi ve becerileri dikkate alınarak disiplinlerarası yaklaşımı çağdaş eğitim sisteminde kullanmaya başlamışlardır. Disiplinlerarası öğrenme süreci eğitim sürecini sürekli besleyen bir enerji kaynağı olarak öğretim sisteminin içinde öğrencilerin öğrendiklerini arttırarak zenginleştirme imkanı sunmaktadır (Yarımca, 2011: 1-3).

Disiplinlerarası yaklaşımda öğrencilerin tüm disiplinleri anlaması veya iletişim becerilerini geliştirmesinde zaman alan müfredat hazırlıkları ya da entegrasyon karışıklığı gibi dezavantajları olsa da genel olarak disiplinlerarası yaklaşım takım öğretimi, grup çalışmaları ve öğrenci gelişimi için en iyi yaklaşım olarak görülmüştür. Genel olarak disiplinlerarası tanım; takım öğretimini birden fazla disiplinden gelen öğretmenlerin bir müfredat tasarlamak, ders vermek ve muhtemelen bir yıldan fazla sürecek bir süre zarfında öğrencilerin sınıflarını eğitmek için birbirleriyle çalıştıkları bir teknik olarak birleştirilmiştir (Jones, 2009: 76-77).

İnsanı ve insanların yapmış olduklarını konu olarak alan ve bilimsel bakış açısıyla inceleyip ortaya koymaya çalışan sosyal bilimler, tarih ve sosyal bilgileri de içine alan kapsamlı bir kavram olarak kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde, 19. yüzyılda disiplinleşme başlamış ve hangi disiplinlerin sosyal bilimler içinde yer aldığı gündemde tartışmalara ortam hazırlamıştır. Tüm bu tartışmalar sonucunda tarih, sosyoloji, siyaset bilimi, iktisat ve antropoloji sosyal bilimlerin içinde ki yerini alan disiplinler olarak görülmüştür (Demircioğlu, 2014 :9). Ancak 19. yüzyıldan sonra bazı bilim adamları coğrafya, psikoloji, edebiyat ve hukuku da sosyal bilimlerin arasına alarak bu sınıflamayı daha da geniş bir alana yaymışlardır.

Karabağ (2011)'in Ahmet Şimşek editörlüğünde hazırlanmış olan “*Tarih Nasıl Yazılır*” adlı kitapta yer alan “*Disiplinlerarası Tarih Çalışması*” adlı bölümünde de ifade ettiği gibi tarihçi hangi konuyu ele alırsa alsın, ele aldığı konu yalnızca tarih bilimi ile sınırlandırılmaz. Bunun için de tarihçi ele aldığı konuyu bütüncül ve disiplinlerarası bir yaklaşım benimseyerek ele almalıdır.

İşler (2004:6)'in ifadesiyle disiplinlerarası-tematik yaklaşım, bir çok farklı konu alanını birbirleriyle ilişkilendirip önceden belirlenmiş olan daha kapsamlı ve genel bir temayla bütünleşen programdır. Örnek olarak anaokulunda seçilecek “*su dünyası*” konusunu ele alan İşler (2004: 6) su ile ilgili kitaplar okumanın yanında su ile deneyler yapma, su ile boyaların birlikte kullanılmasıyla sanatsal çalışmalar yapma, oyun alanlarında çocukların oyuncaklarını yıkaması ya da su masalarında su ile oynamak gibi farklı etkinlikler yapılarak disiplinlerarası-tematik bir ünite geliştirme faaliyetleri düzenlenebilir.

Farklı alanlara ait eğitim konularının ve faaliyetlerinin anlamlı bir şekilde birbirleriyle ilişkilendirilmesi çocukların etkin olarak deneyimlerin içinde yer almasını sağlayacak ve böylelikle de iyi bir öğrenme sağlanacaktır. Bu noktada da öğrencilerin problem çözme becerilerini geliştirmek ve ilgilerini daha işlevsel hale getirebilmeyi hedefleyen disiplinlerarası-tematik yaklaşıma olan ilgileri artmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşımda seçilmiş olan temalar ile hem öğretmenleri hem de öğrencileri kendilerini çevreleyen dünyaya karşı yeni farklı yollardan bakabilmelerini teşvik edici olmuştur (İşler, 2004: 2).

Türk eğitim sisteminde, disiplinler öğretimin temel alındığı, belirlenen bir konunun belli bir disiplin çevresinde ele alındığı, disiplinlerarası öğretim ile belirlenmiş

olan konu ya da problemlerin anlamlı bir şekilde bir araya getirilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Çoklu Zeka Kuramı'nın öğrenme-öğretme sürecinde kullanılmasıyla disiplinlerarası yaklaşım önem kazanmıştır. Çoklu Zeka Kuramı'na dayalı olarak kullanılan disiplinlerarası yaklaşım ile öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirdiği ve derse karşı olumlu tutumlar takındıkları görülmüştür (Demirel vd., 2008: 16-17).

Öğrencilerin tarih eğitiminde bilgi ve becerilerini arttırmak ve anlamlandırma yeteneklerini geliştirmek için programlarda bulunması gereken temel özellikler şu şekilde sıralanmaktadır (Aktekin, 2009: 8):

- *Eleştirel Düşünme Becerisi,*
- *Yaratıcı Düşünme Becerisi,*
- *İletişim Becerisi,*
- *Araştırma Becerisi,*
- *Problem Çözme ve Karar Verme Becerisi,*
- *Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi,*
- *Girişimcilik Becerisi,*
- *Türkçeyi Doğru Kullanma Becerisi,*
- *Mekanı Algılama Becerisi,*
- *Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi,*
- *Empati Becerisi.*

Öğrencilerin tarihsel konulara ve tarih derslerine ilgi duymaları ve değer vermeleri için öncelikli olarak yapılması gereken öğrencileri bu ders için güdülemek ve onların dikkatini toplayarak derse dikkat çekmek olmalıdır. Bunun için de tarihteki konuları daha anlamlı ve inandırıcı hale getirerek öğrencilerin yaşamlarıyla ilişki kurması sağlanmalıdır. Bunu sağlamanın yolu da ünite konularının öğrencilerin amaçları doğrultusunda bağlantı kurulabilmesini sağlamak ve bu konular hakkında tüm sınıfa sorular sorulmasından geçmektedir (Paykoç, 1991: 137).

Tarih öğretmenlerine bu noktada büyük görevler düşmektedir. Öncelikle tarih öğretmeni öğrencilerin kendilerini tanımlarına olanak sağlamalı, çevresi ile ilişkiler kurmasına fırsat vermeli, yapacağı seçimlerde öğrencilerin sorumluluklarını üstlenmesine fırsat vererek sorumluluk almaya teşvik etmelidir.

Tarih öğretimi ayrıca değer sistemi geliştirmede de öğrencilere yardımcı olmaktadır. Tarih öğretiminin yardımcı olacağı konular (Paykoç, 1991: 142) şu şekilde sıralanmıştır:

- *Kişinin içinde yaşadığı coğrafyanın, toplumun farkına vararak bu uygarlıkların dışında da başka uygarlıkların ve toplumların var olduğunu farkına varılmasını sağlama,*
- *Hem ülkesinde hem de dünyadaki güncel olayların farkına varma,*
- *Araştırma ve inceleme yaparak yenilikleri keşfetme ve bunun sonucunda mutlu olabilme,*
- *Farklı inançlara ve farklı görüşlere saygı duyabilmeyi öğrenme,*
- *Çeşitli sanat dallarına ilgi duyarak bunlar hakkında bilgi edinebilme,*
- *Başka ülkelerdeki insanlara yakınlık duyarak insanlar arasındaki bağların farkına varabilme.*

2.2.1. Tarih Eğitiminde Kullanılan Becerilerin Disiplinlerarası Yaklaşımınla Tarih Derslerinde Kullanımı

Tarih öğretiminde disiplinlerarası yaklaşımın kullanılması birçok disiplin ile tarih biliminin etkileşimine olanak sağlamış ve tarih eğitim programlarında bulunması gereken temel beceriler tarih bilimi ve diğer disiplinleri bir araya getirmiştir.

Mekânı Algılama Becerisi; Tarih-Coğrafya ilişkisi ele alındığında mekân algılama becerisi öğrencilere kazandırılması gereken en önemli özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Her tarihî olayın meydana geldiği coğrafi mekân incelenirken, iki disiplin bir araya gelerek öğrencilerde coğrafi mekânları somut olarak algılama, olayın geçtiği dağ, ova, plato gibi yerleri zihninde canlandırarak kalıcı öğrenme gibi faydalar sağlamaktadır.

Bir tarih öğretmeni dersinde Çanakkale Savaşlarını saatlerce anlatsa bile öğrenciler konuyu tam olarak idrak edememektedir. Oysa tarih dersinde coğrafya öğretmenleri ile iş birliği yapıp Çanakkale'ye bir alan gezisi yapıldığında anlatılan konunun fotoğrafı zihinlerde canlanacak, öğrenciler mekânı algılayarak somut öğrenmeler kazanacaktır. Yine Milli Mücadele dönemi anlatılırken sadece kitaptaki bilgilerin öğrencilere aktarılması dersi sıkıcı hale getirecektir. Bunun yerine tarihi gezilerle öğrenciler olayların geçtiği yerlere götürülebilir. Örneğin Çelebi (2014: 115)'in

ifadesiyle Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu'nun dünyaya açılan bir kapısı görevini üstlenen İnebolu, tarihi geziler ile öğrencilere tanıtılabilir. Böylece öğrenciler ders dışı etkinliklerle tarihini öğrenmiş olur.

Eleştirel Düşünme Becerisi felsefe ve psikoloji gibi iki ana disiplinin inceleme alanı olarak tarih derslerinde de karşımıza çıkmaktadır (Seferoğlu ve Akbıyık, 2006: 194). Felsefe ve psikoloji disiplinleri tarih disiplinini besleyen ve birbirlerini etkileyen bilimler olarak disiplinlerarası yaklaşım noktasında tarih öğrencilerinin sorgulayan ve araştıran bir konuma gelmesinde önemli olmuştur.

Eleştirel düşünme ile bilgiyi sorgulayan, değerlendiren, olduğu gibi kabul etmeyip farklı boyutlar arasında ilişkiler kurarak bilgiyi anlamlandıran ve yansıtıcı düşünebilen bireyler yetiştirebilmektir. Tarih derslerinde öğrencilere kavramları ezber olarak vermek yerine kavramlar arasında bağ kurularak bilinenlerden yola çıkarak bilinmeyenlerin buldurulması ve eleştiri yeteneği kazanmış öğrencilerin yetiştirilmesi eleştirel düşünme becerisinin önemini ortaya koymaktadır. Eleştirel düşünme becerisi ile değişik koşullara uyum sağlayabilen, basmakalıp düşüncelerden sıyrılan, hipotezler kurarak varsayımlar ortaya çıkaran ve sorumluluk alabilen ve millî kimlik duygusu kazanmış bilinçli bireyler yetiştirilmektedir.

Yaratıcı Düşünme; değişen dünya şartlarında kişinin değişikliklere uyum sağlayarak bilgiye ulaşmada yeni yollar kullanarak geleneksel eğitim anlayışı yerine çağdaş eğitim anlayışını benimseyerek sorunlara farklı çözümler üretebilmeye olanak sağlamaktadır.

Bentley (1999), yaratıcı düşünmeyi bilginin alınarak yeni şekil alıncaya ya da yeni bir düşünce oluşturana kadar bilgiye şekil verilmesi, bilginin yeniden düzenlenmesi süreci olarak tanımlanmıştır. Yaratıcı düşünme becerisini ortaya çıkarıp yaratıcı bireyler yetiştirebilmek için öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğretmenler öğrencilere kendilerini ifade edebileceği özgür ortamlar sunarak öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerini teşvik etmelidir.

Tarih eğitiminde de yaratıcı düşünme becerisini kullanan öğrenciler yetiştirmek için farklı disiplinlerden yararlanılmalıdır. Tarih derslerinde tarih-edebiyat disiplini birlikte ele alındığında tarihi bir olayın canlandırılmasında tiyatro etkinliği kullanılarak öğrencilere yaratıcı drama yaptırılabilir. Yaratıcı drama etkinliği sayesinde öğrenci,

yaratıcı fikirler üretmek o dönemin koşulları ile günümüz koşulları arasında empati kurarak yaratıcılık potansiyellerini ortaya çıkarma becerisi kazanmış olur. Bu yaklaşım sayesinde öğrenciler yeteneklerini keşfederek güven duygusunu kazanmış olacaklardır.

İletişim Becerisi ise günümüz eğitim sisteminde en önemli noktalardan biri olmuştur. Eğitim sisteminin amacı iletişim becerisi yüksek, kendilerini sağlıklı bir şekilde özgürce ifade edebilen bireyler yetiştirmektir.

İletişim becerisi yüksek bireyler hem kendi önemini hem de toplumsal yaşamda insanın önemini bilerek hareket etmektedirler. Ailede, okulda ve toplumda iletişim oldukça önemlidir. Kişilerin birbirlerini anlayabilmesi ve sağlıklı bir iletişim kurabilmeleri ancak doğru iletişim kurarak sağlanabilmektedir.

Tüm sözel derslerde olduğu gibi tarih derslerinde de iletişim en önemli nokta olmuştur. Tarih disiplini edebiyat, sosyoloji, antropoloji, coğrafya, sanat tarihi, psikoloji gibi birçok disiplinle ilişki kurarak iletişim kavramını kullanmıştır. Tarihî bir olay anlatılırken öğrencilerin konuyu anlaması, konunun özelliklerinin farkına varabilmesi ve kendini dersin içinde bulabilmesi için etkili bir anlatım ve başarılı bir iletişim gerekmektedir. Bunun için de tarih-edebiyat ilişkisi karşımıza çıkmaktadır. Edebiyat ve dil alanında etkili olan bir kişi, kelimeleri özenle seçecek ve anlatmak istediği bir olayı ya da vermek istediği mesajı açıkça verebilecektir. Bunun için tarih öğretiminde edebiyat disiplini birlikte kullanılmalıdır.

Araştırma Becerisi Tarih Öğretim Programı üzerinde sıkça durulan becerilerden biri olmuştur. Öğrencilerin bir dokümanı, bir kaydı, arkeolojik bir kalıntıyı ve tarihsel bir mekanı incelemeleri araştırma becerisi sayesinde teşvik edilmiştir (MEB, 2018: 14).

Tarihsel araştırmaya etkin olarak katılan öğrenciler hem sorgulama becerisi kazanacak hem de araştırmalar sonucunda elde edilen bilgileri değerlendirerek kapsamlı bir bakış açısı geliştirecektir. Yapılan araştırmalar sonucunda öğrenme ve hatırlama konusunda öğrencilerin en iyi öğrenme süreçlerine katılarak öğrendikleri ortaya konulmuştur. Öğrenciler araştırarak, inceleyerek ve kendi deneyimlerini kullanarak bir konuyu derinlemesine öğrenme fırsatı yakalamış olacaktır.

Tarih arkeoloji ilişkisi ele alındığında da arkeolojik çalışmaların tarih öğretimindeki etkisi ortaya çıkmaktadır. Arkeoloji bilimi ile araştıran ve yeni bilgiler, buluntular ve kalıntılar ortaya çıkaran arkeologlar bilgiyi üreten konumuna

gelmektedirler. Tarih öğretiminde de arkeoloji biliminden yararlanılmalı, arkeolojik buluntular öğrencilerle paylaşılmalı, arkeolojik müzeler gezilmeli ve böylece öğrencilere araştırma ruhu kazandırılmalıdır.

Problem Çözme ve Karar Verme Becerisi gelişen teknoloji sonucunda eğitimde meydana gelen köklü değişiklikler ile önemini giderek arttırmıştır. Artık geçmişteki olay ve olguların tarihçiler tarafından ortaya konulduğu gibi öğrencilere sunulmasını gerekli kılan geleneksel tarih öğretim anlayışı yerine bilgiyi sorgulayan, eleştiren, problem çözen ve karar veren bireyler yetiştirmeyi hedef alan çağdaş tarih öğretim anlayışı hâkim olmuştur.

Kalaycı (2001) problem çözme yönteminin Sosyal Bilgiler dersinde uygulanması için dokuz basamaktan oluşan bir yöntem önermiştir. Bu dokuz basamak şu şekilde verilmiştir:

1. *Problem Çözme Aşamalarının Açıklanması*
2. *Problemin Anlaşılması*
3. *Problem Çözme ile İlgili Bilgilerin Toplanması*
4. *Bilginin Çözümü ve Yorumu*
5. *Çözüm Yollarının Belirlenmesi*
6. *En Etkili Çözümün veya Çözümlerin Seçilmesi*
7. *Raporun Hazırlanması*
8. *Raporun Sunulması*
9. *Değerlendirme*

Sosyal Bilgiler dersinde uygulanabilen bu dokuz basamak tarih dersinde de uygulanmaya konulabilir. Böylece problem çözme becerisine sahip, karar verebilen, sonuçları analiz edip değerlendirebilen bireyler yetişebilecektir.

Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi; eğitim sistemimizde her geçen gün önemini arttırmakta ve değişimlere paralel olarak eğitimde öğrencilere sunulmaktadır. Günümüz toplumunda hızla gelişen bilgi teknolojisi sonucunda bilgiyi araştıran, bilgiyi işleyen, bilgiyi değerlendiren bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir.

Bilgi teknolojilerini doğru ve etkili kullanabilme konusunda karar verebilme, bu kaynakları kullanarak bilgiye ulaşabilme, ortaya çıkan bilgileri sorgulayarak gerekli olanları kullanabilme becerisine sahip bireyler yetiştirmek için derslerde öğretmenlerin

bilgi teknolojilerini doğru ve etkili kullanmaları gerekmektedir. Sürekli değişime ayak uydurarak gelişmeleri yakından takip eden, toplumun ihtiyaç duyduğu bilgi üreticisi bireyler yetiştirebilmek için bilgisayar okuryazarlığı ve bilgi teknolojileri öğretim programlarında yerini almıştır.

Ülkemizde FATİH Projesi kapsamında hızla gelişen teknolojiyle öğrencilere daha kaliteli bir eğitim sunmak hedeflenmiştir. Bunun için de bilişim teknolojilerine önem verilmiş, öğretmenlere ve öğrencilere tablet bilgisayar verilmesi kararlaştırılmıştır. Tarih bilimi ile teknoloji de birbirlerini besleyen disiplinler olarak karşımıza çıkmıştır. Teknolojideki hızlı gelişmeler sayesinde tarih bilimi ve ilgili olduğu diğer disiplinler arasında iş birliği sağlanarak geçmişe ait bilgi ve belgelere ulaşılması daha kolay hale gelmiştir (Çelik, 2017: 41). Bilgisayar ve İnternet tarih derslerinde sıklıkla başvurulan teknoloji kaynağı olmuştur. Bilgiye ulaşabilen ve dünyanın birçok yerindeki farklı bilgileri keşfetmeyi sağlayan bu teknoloji sayesinde tarih dersleri hem görsel hem de işitsel malzemeleri kullanarak daha zevkli hale gelmeye başlamıştır.

Girişimcilik Becerisi; Tarih Öğretim Programında bireyin düşüncelerini eyleme dönüştürme becerisi olarak ifade edilmiştir (MEB, 2018: 7). Girişimcilik becerisi kazandırılarak plan yapabilen, planlarını uygulayabilen ve en önemlisi de risk alabilen bireyler yetiştirebilmek amaçlanmaktadır. Girişimcilik günümüzde bir yaşam felsefesi olarak görülmenin yanı sıra gelişim için zorunlu bir yaşam standardı olarak görülmektedir (Selanik Ay ve Acar, 2016: 961).

Girişimcilik sosyal yaşamın her alanında, ekonomi alanında ve eğitim alanında karşımıza çıkmaktadır. Bunun için de öğrencilere girişimcilik becerisi kazandırılırken sadece sınıf ortamları kullanılmamalı ve öğrenciler hayatın her safhasında girişimcilik becerisi kazanabilecek alanlara yönlendirilmelidir. Girişimcilik becerisi kazanan bireylerin yaratıcı ve sorun çözme becerisini de kullandığı ve farklı çözümler üreterek soruna alternatif çözümler üretebildiği görülmüştür.

Tarih Öğretim Programı'nda da girişimci birey yetiştirmeye yer verilmiştir. Tarih derslerinde farklı disiplinlerden yararlanarak öğrencilerin girişimciliği desteklenebilir. Örneğin, tarih dersinde Meşrutiyet Dönemi işlenirken siyasi partilerin kuruluşu anlatılır ve öğrencilerden siyasi parti kurmaları ve sınıf içinde kurdukları partiyi tanıtp savunmaları istenebilir. Böylece hem edebiyat hem sosyoloji hem de

teknoloji disiplinlerinden yararlanılabilir, ders daha zevkli hale getirilerek öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmeleri teşvik edilerek girişimcilikleri desteklenebilir.

Türkçeyi Kullanma Becerisi; hem hayatımızın her safhasında hem de eğitimin her kademesinde önemini göstermiştir. İnsanlar arasındaki iletişimi sağlayan, kültürel mirasın taşıyıcısı olan, düşünme ve düşündüklerini ifade etme olanağı sağlayan en önemli iletişim aracı dildir.

Ülkemizde eğitim ve öğretim dili Türkçe olduğu için Türkçe dersleri büyük önem kazanmaktadır. Fakat sadece Türkçe dersinde değil diğer tüm derslerde Türkçenin doğru kullanımı önemli bir nokta olmuştur. Ancak doğru konuşabilen kişiler duygu ve düşüncelerini eksiksiz olarak karşısındakine aktarabilir ve sağlıklı iletişim kurabilir. Türkçeyi doğru ve etkili kullanma sayesinde duygu, düşünce ve istekler pürüzsüz bir şekilde ifade edilebilir ve zengin söz dağarcığına sahip bireyler tüm derslerde başarı gösterebilir.

Tarih derslerinde de Türkçeyi doğru kullanma becerisi oldukça önemli bir konumdadır. Tarihî bir olay anlatılırken öğrencilerin anlamayacağı kavramlar kullanmak hem öğrenciyi dersten koparacak hem de tarih dersi tekdüze anlatım şeklinde ilerleyecektir. Bunu önlemek için de tarih dersinde edebiyat disiplini bir arada kullanılmalı, tiyatro çalışmaları yaptırılmalı, şiir ve öykü yazdırılarak hem Türkçeyi doğru kullanma becerisi kazandırılmalı hem de disiplinlerarası yaklaşımda tarih dersi zevkli hale getirilmelidir.

Zaman ve Teknolojiyi Algılama Becerisi, tarih biliminin vazgeçilmez iki unsurunu bünyesinde barındırmaktadır. Tarih biliminin en temel noktasını olayların ne zaman ve hangi sıra ile meydana geldiğini belirten kronoloji oluşturmaktadır. Bir tarihi olayı incelerken kronolojik bilgiler olmadan anlamak ve yorumlamak mümkün değildir. Özbaran (1992)'a göre eğitim ve öğretimde tarih ve tarih konularını içeriğinde barındıran dersler zaman ve kronolojinin çocuğu olarak ifade edilmiştir.

Tarih Dersi Öğretim Programları'nda geçmiş, bugün ve gelecek arasında öğrencilerin ayırım yaparak belirli bir zaman çizelgesine göre tarihsel bir metni algılamaları ve oluşturmaları hedeflenmiştir. Tarih öğretiminde zaman şeritlerinin derslerde kullanımıyla görsel zekâ alanı gelişmekte ve geçmişten günümüze meydana gelen tarihî olaylar bütünlük içinde öğrenilebilmektedir. Zaman ve kronolojiyi algılama

becerisi kazanan öğrenciler tarihsel olayların sırasını ve süresini öğrenebilir, soyut bilgileri zihinde somutlaştırarak kalıcı öğrenmeyi sağlar ve tarihsel dönemleri anlatırken zihninde canlandırmalar yapabilir.

Empati Becerisi sayesinde Tarih Dersi Öğretim Programı'nda empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır. Tarihsel empati sayesinde öğrenciler; tarihi olay, olgu ve durumları değişmez olaylar olarak algılamak yerine geçmişteki insanların hayatları hakkında herhangi bir yorum yaparken kendilerini o dönemde yaşamış insanların yerine koyarak algılamakta ve bakış açılarındaki farklılıkları görebilmektedir. Low-Beer'e göre de (Akt. Dinç, 2009: 1439) empati becerisi hem tarihsel bilgileri edinmede hem de geçmiş hakkındaki anlayışları ve kavrayışları geliştirme etkinliklerinde büyük öneme sahiptir. Stradling (2003)'e göre empati çok perspektiflilik ile ilişkili olduğu için tarih derslerinde özellikle biyografi çalışmalarının yaptırılmasıyla hem empati kurmak hem de tarihî şahsiyetlerin kişiliklerini ve aldıkları kararları doğru anlayabilmeyi sağlayacaktır.

Tarih dersinde anlatılan tarihî olaylarda bir kahraman ele alınırken sadece onun yaptığı savaşları anlatmak sığ bir anlatım olacaktır. Oysaki tarih disiplini ile psikoloji ya da edebiyatın alt dalı olan tiyatro, drama gibi disiplinler birlikte kullanıldığında tarihî kahramanın psikolojik tahlili yapılabilir ya da drama yaptırılarak öğrenci kahramanın yerine kendini koyarak farkındalık kazanabilir.

2.3. Tarih Öğretimine Disiplinlerarası Yaklaşımın Etkisi

Disiplinlerarası programda, okullarda okutulan farklı disiplinlerdeki dersler (dil bilgisi, matematik, tarih, fen bilgisi, müzik, beden eğitimi vb.) bir araya getirilerek etkili bir eğitim-öğretim gerçekleştirilmeye çalışılır. Disiplinlerarası öğretimde belli bir konu etrafında toplanılır ve bu konu etrafında öğretim etkinlikleri gerçekleştirilmeye çalışılır.

Bir akademik disiplinin ne olduğu konusunda genel bir anlaşma olsa da, birçok disiplinin geçişgen sınırlarının olduğu bilinmektedir. Aşağıda verilen özelliklerde, normalde bir "*akademik disiplin*" doğasını belirlemek için kullanılanlar arasındadır:

- *Bir bilim insanı topluluğunun varlığı,*
- *Bir gelenek veya soruşturma geçmişi,*
- *Verilerin nasıl toplandığı ve yorumlandığını tanımlayan bir sorgulama şekli,*

- *Yeni bilgiyi neyin oluşturduğu ile ilgili gereklilikleri tanımlamak,*
- *Bir iletişim ağının varlığı* (Davies, 2007: 1).

Disiplinlerarası yaklaşım ile birbirinden bağımsız olan disiplinler bir araya getirilerek, parçadan ziyade bütüne odaklanabilme, her disiplinin kendisine ait olan bilgisinden ve kendi kalıplarından çıkarak yeni bilgilerin oluşma sürecine kaynak olabileceği görülmüştür (Kanatlı ve Çekici, 2013: 223).

Disiplinlerarası yaklaşım kullanılarak işlenen bir tarih dersinde, kendine özgü yöntem, bilgi ve beceriyle birlikte anlam bütünlüğü kazandırılarak konu alanlarıyla bütünleşebilen etkili bir öğretim gerçekleştirilmesine olanak sağlanacaktır. Derslerin bütünleştirilerek anlatılmasının esas alındığı disiplinlerarası yaklaşımda öğrencilerin öğrendikleri bilgileri günlük hayatlarında kullanabilmeleri hedef alınmıştır.

Disiplinlerarası yaklaşım ilk olarak Pisagor (M.Ö. 586) tarafından cisimlerin evrende hareket ederken çıkardıkları seslerden yola çıkılarak matematik, müzik ve gök bilim konuları birleştirilip; sayı ve armoni bağıntısını kurarak müzikal dizi bağıntısının ortaya çıkarılmasıyla kullanılmıştır (Yıldırım ve Koç, 2003: 43).

Disiplinlerarası yaklaşım disiplinler arasında derinlemesine bir etkileşim kurarak bu disiplinleri anlamlandırma çabasını gütmektedir. Okullarda okutulan iki veya daha fazla disiplinin amaçlarını oluşturup daha iyi konuma getirebilmek amacıyla bütünleştirilen eğitim süreci olan disiplinlerarası yaklaşımda farklı alanlar arasında bağlantı kurulur ve eğitim sürecini olumlu olarak destekleyen, etkisini kullanıldıkça daha fazla gösterebilen bir araç olarak kullanılmıştır.

Tarih öğretimi için farklı zekâ veya farklı öğrenme özelliklerine sahip öğrencilere bir konuyu öğretirken birçok farklı zekâ alanının işe koşulduğu, farklı disiplinler içindeki deneyimleri görebilmelerini sağlayan etkinlikler planlanmaktadır.

Öğrenmede uygulama sırasında ve uygulama sonrasında, soyut kavramlardan somut kavramlara geçilerek, birçok farklı zekâ türünün, farklı disiplinler arasındaki dengesini sağlamayı öğrenen öğrenciler doğal yolla öğrenme gerçekleştirerek öğrenmede aktif rol oynamaktadırlar.

Farklı disiplinlerdeki derslerin öğretmenleri, farklı sınıf ortamlarında bir araya gelerek benzer noktalarda birlik oluştururlar. Böylece birkaç alanın bilgi ve becerileri harmanlanarak öğrenciler arasında paylaşılmış olmaktadır.

Günümüz eğitim sisteminde yaşanan hızlı gelişmelere uyum sağlayacak, artan bilgi birikiminden yararlanmayı bilecek bireyler yetiştirebilmek için farklı ve yeni yaklaşımlar kullanılmaya başlanmıştır. Disiplinlerarası yaklaşım kullanılırken yapılandırmacı yaklaşım esas alınarak eğitim öğretim süreci faaliyetleri gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenci bilgiyi yapılandırır, bilgiyi yorumlar ve kendine göre yeni bilgiler geliştirir. Yeni bir bilgi ile karşılaştığında yeni kurallar oluşturur, çevreyi algılayış sürecini başlatmış olur. Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımında öğrenme, insan zihnindeki bir iç süreç sonucunda gerçekleşir (Yaşar, 1998: 699).

Yapılandırmacı eğitimde aktif rol alan öğrenci sadece okumak ya da dinlemekle sınırlı kalmaz bilgiyi tartışır, verilerden yola çıkarak hipotezler kurar, yeni fikirler ortaya koyar, sorgular ve etkin katılım gerçekleştirir. Bu bağlamda da disiplinlerarası yaklaşımla yapısalcı yaklaşım ortak paydada buluşarak tarih dersleri için yeni bir zemin hazırlar. Var olan bilginin üzerine yeni bilgiler eklenir, bilgiler arasında bağ kurularak düşünme ve analiz etme süreci başlatılmış olur.

Disiplinlerarası yaklaşım kullanılarak, tarih öğretiminde karşılaştığımız en büyük sorunlardan biri olan ezbercilik ise işlevselliğini yitirmeye başlayacak, öğrencinin çok boyutlu düşünmesine zemin hazırlayacak ve bilgiyi kendi düşünce süzgeçlerinden geçirerek anlamlandırmasını sağlayacaktır. Tarih öğretiminde konular gelecek ve günümüzle ilişkilendirilerek öğrencilerin geçmişten ders alarak geleceğine ışık tutmasına olanak verecektir.

Tarih öğretiminde öğrencileri derste aktif kılmak için, ders boyunca disiplinler arasında eleştirel ve bütünsel düşünceleri sağlanmalı ve bu nokta da sanat tarihi, müzeler, dramalar ya da beyin fırtınası gibi farklı etkinliklerden yararlanılmalıdır. Tarih öğretiminde derste haritalar getirilip grafik analizleri yaptırılabilir, haritaların nasıl okunması gerektiği öğretilir. Bu çalışmalar dersi daha da zevkli hale getirmeye olanak sağlarken, öğrenciler de sıkılmadan aktif hale gelmiş olacaklardır (Toprak, 2001: 17).

Tarih öğretimi öğrencilerde ayrıca farklı özelliklerin de gelişmesini sağlamaktadır. Tekeli (2002:1 7-18)'ye göre de tarih öğretimi öğrencilerde şu kapasitelerin gelişmesini sağlamaktadır:

- *Öğrencinin anlatı kurabilme kapasitesi gelişmiş olur,*
- *Zaman anlayışını kavrayışı ve bunu toplumsal değişimle ilişkilendirebilme yeteneği kazanabilmesi,*
- *Empati kurabilmesi,*
- *Herhangi bir konuda araştırma yapabilmesi,*
- *Kavramları ve dili doğru kullanarak, düşüncelerini yazıya doğruca aktarabilmeyi başarabilmesi.*

Günümüz programlarında tarih öğretiminin amaçları arasında öğrencilerin farklı dönem, mekân ve kişilere ait toplumlar arasındaki siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimleri analiz edebilmesini, bu etkileşimin günümüz dünyasına yansımaları hakkında da çıkarımlarda bulunabilmesini sağlamak vardır (http://etarih.com/tarih/mufradat/Programlar/tarih_10.pdf). Bunu gerçekleştirmek için disiplinlerarası yaklaşım ilkeleri göz önünde bulundurulmalı ve tarih öğretimi amacına uygun olarak ele alınmalıdır. Tarih öğretiminde müzik, sinema, coğrafya, görsel sanatlar gibi birçok disiplin işe koşularak etkili bir öğrenme ortamı oluşturmanın yolu açılmış olacaktır.

Günümüz teknoloji çağında her öğrenci dijital ortamda zaman harcamaktadır. Öğrenciler okulda, evde ya da sokakta teknolojik araçları kullanmaktadır. Bunu göz önünde bulundurarak tarih öğretiminde görsellik ön plana çıkartılarak filmler, oyunlar ya da dramalar gibi farklı etkinliklerin tarih dersinde kullanımı sağlanmalıdır.

Eğitim ve öğretim programlarının bir diğer ögesi olan ders kitapları da öğrenme öğretme sürecinde kullanılan önemli bir materyal olarak görülmektedir. Öğrencilerin toplumda her alanda söz sahibi olabilecek özelliklerle donatılması, onlara sunulacak kaliteli bir eğitim ve kaliteli ders kitapları sayesinde gerçekleşmektedir (Büyükalın, 2003: 99).

Tarih derslerinin ilgi çekici hale gelebilmesi için tarih ders kitaplarının içerik ve biçim yönünden öğrencilerin ilgilerine ve ihtiyaçlarına göre hazırlanması ve öğrencilerin beklentilerine cevap vermesi gerekmektedir.

Disiplinlerarası yaklaşımın kullanıldığı tarih derslerinde ilgi çekici diğer bir nokta da yaratıcı dramadır. Yaratıcı drama; belirlenen hedeflerin öğrencilere kazandırılmasına yönelik olarak hazırlanan, ısınma, canlandırma ve değerlendirme basamaklarından oluşan, gerçekleşebilmesi için bir lider eşliğinin gerekli olduğu, yaş ya da konu sınırlamasının yapılmadığı atölye çalışmaları olarak tanımlanmıştır (Akdemir ve Karakuş, 2016: 56).

Tarih öğretiminde dersin yaratıcı drama kullanılarak doğaçlama, rol oynama ya da tiyatro gibi farklı etkinliklerden yararlanarak işlenmesi öğrencilerin öğrenme sürecine aktif olarak katılmasını sağlayarak ilgi çekiciliği arttıracaktır. Yaratıcı dramada öğrenciler herhangi bir ezber metne gerek duymadan bağımsız olarak kendilerini ifade edebilme şansı bularak, bir tarihi olayın içinde kendine yer edinecektir.

Tonga (2014: 40)'nın ifadesiyle; tarih dersinin yaratıcı drama ile öğretilmesi tarihin yapısının anlaşılmasına yardımcı olmakta; tarihsel kavram, karakter, olay ve dönemlerin kolay öğrenilmesine katkı sağlamakta, sosyal ve psikolojik duyarlılık oluşturmakta, tarihsel veri ve kanıtların kullanılmasını sağlamaktadır.

2.4. Disiplinlerarası Tarih Çalışmalarının Dünyadaki ve Türkiye'deki Gelişimi

Avrupa'da iki savaş dönemi arasında Fransa'da Annales ekolü tarihçileri ile ortaya çıkan sosyal tarih anlayışı geleneksel tarih öğretiminin sonu olmuştur. Tarih öğretiminde hikâyeci tarih öğretimi yerine disiplinlerarası birliktelik ile insan faaliyetlerini konu alan, sadece siyasî olaylarla ilgilenmeyen yeni bir başlangıç ortaya çıkmıştır.

Annales ekolünün kurucuları arasında yer alan Lucien Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel gibi kişiler sayesinde tarih çalışmaları modern hale getirilmiştir. Lucien Febvre tarihçiler için disiplinlerarası yaklaşımın önemini vurgulayarak şu sözlerle tarihçilere bir yol çizmiştir: "*Tarihçiler, coğrafyacı olun, hukukçu, sosyolog ve psikolog da olun*" (Akbulut ve Kaya, 2004: 34).

Sadece Fransa'da değil tüm Avrupa'da yayılma alanı gösteren bu yeni anlayış Türkiye'de ise Fuat Köprülü ile yeni bir soluk kazanmış ve sosyal tarih anlayışı tarih öğretiminde yerini almıştır.

Sönmez (2008) “*Annales Okulu ve Türkiye’de Tarih Yazımı*” kitabında Annales Okulu’nun ülkemiz tarihçiliğinde etkisine yer vererek ülkemizde Halil İnalcık, Mustafa Akdağ, Ömer Lütfü Barkan ve Fuad Köprülü gibi temsilcilerin tarih öğretimine yeni bir boyut kazandıran Annales ekolüne katkılarını belirtmiş ve sosyal bilimlerin çeşitli alanlardaki etkileşimini ifade etmiştir.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİH ÖĞRETİM METOTLARI

3.1. Tarih Öğretiminde Yöntem ve Teknikler

Yöntem; Oğuzkan (1989: 53-57) tarafından; “bir sorunu çözmek, bir deneyi sonuçlandırmak, bir konuyu öğrenmek ya da öğretmek gibi amaçlara ulaşmak için bilinçli olarak seçilen izlenen düzenli bir yol” olarak tanımlanmıştır.

Anlatma Yöntemi; Demirel (2017: 78) anlatma yöntemini; “öğretmenin merkezde olduğu, bilgiyi öğrenenlere aktardığı geleneksel bir öğretme yöntemi” olarak tanımlamış ve yöntemin özelliklerini şu şekilde belirtmiştir:

- Öğretmen merkezlidir.
- Aynı anda çok sayıda kişiye bilgi aktarılır.
- Dinleyenler konuyla ilgili organize bir görüş kazanır.
- Öğrencilere kısa zamanda çok bilgi verilir.
- Öğrencilere dinleme alışkanlığı kazandırır, not alma becerilerini geliştirir.

Tartışma Yöntemi; herhangi bir konu üzerinde bir konuyu açığa çıkarabilmek için görüşlerin karşılıklı savunulması ve görüşlerin konuşmalar yoluyla ortaya konulması olarak karşımıza çıkmakta ve öğrencileri düşünmeye yönlendirmektedir.

Tartışma tekniği hem buluş yoluyla hem de sunuş yoluyla öğretim etkinliklerinin uygulanmasında kullanılmakta ve öğrenciler arasında etkileşimi arttırmaktadır (Büyükkarağöz ve Çivi, 1997: 74).

Demircioğlu (2014: 75-76) tartışma tekniğinin yararlarını şu şekilde ifade etmiştir:

- Araştırma ve planlı çalışma alışkanlığı kazandırır.
- Öğrenci bizzat tartışmanın içinde olduğu için kalıcı bir öğrenme meydana gelir.
- Öğrencinin kendini daha rahat ifade etme yeteneğini geliştirir.
- Öğrencilere farklı düşüncelerin olabileceğini ve bu farklı görüşlere hoşgörülle bakılmasının gerekliliğini kavratır.
- Öğrenciler aktif ve üretken hale gelir.
- Eleştirel bir bakış açısı ve problem çözme yeteneği gelişir.

Örnek Olay Yöntemi; gerçek hayatta karşılaşılan bir problemin sınıf ortamında çözülmesi yoluyla öğrenmenin sağlanması olarak tanımlanmıştır (Demirel, 2017: 81).

Örnek olay yöntemiyle öğrencilerin derse karşı ilgileri artarken, öğrenciler canlandırmış oldukları karakterlerle de durumları kolaylıkla tanımlama fırsatı yakalamış olmaktadır. Bunun yanı sıra pek çok örnek olay inceleme çalışmasında öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini kullanması neticesinde bir problemi çözme, analiz edip sonuca ulaşabilme yeteneği gelişmektedir (Erciyeş, 2017: 281).

Aydın (2008: 87) örnek olay yönteminin yararlarını şu şekilde belirtmiştir:

- *Öğrencilerin zihin yeteneklerini geliştirerek yaratıcı düşünme becerilerinin gelişmesine olanak sağlar.*
- *Araştırma, sorgulama ve problem çözme yeteneği gelişir.*
- *Eleştirel düşünme becerileri gelişir.*
- *Öğrencilerin öğrendikleri bilgileri sonradan karşılaştıkları yeni durumlara transfer edebilme yeteneği gelişir.*
- *Empatik düşünme becerisi gelişir.*

Gösterip Yaptırma Yöntemi; öğrencilere ne yapılacağını söylenmesinin eksik kaldığı ve nasıl yapılması gerektiğinin gösterilmesi durumunda kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Erciyeş, 2017: 291).

Psikomotor becerilerin kazandırılmasında sıklıkla başvurulmuş gösterip yaptırma yönteminin yararlarını Uzunboylu ve Hürsen (2011: 58) şu şekilde ifade etmişlerdir:

- *Birden fazla duyu organına hitap ederek kalıcı öğrenmelerin oluşmasını sağlar.*
- *Öğrencilere derse motive eder.*
- *Öğrencilerin derse aktif olarak katılmasını sağlar.*
- *Her öğrenciye öğrenme ortamı içerisinde ayrı ayrı becerileri icra etme şansı sağlar.*

Problem Çözme Yöntemi; öğrencilerin düşünmeye yönlendirildiği, öğretmenler tarafından araştırmalarında rehberlik edilerek öğrenme çevresinin oluşturulduğu problem çözme yöntemi ile öğrenciler sorumluluk sahibi bireyler olarak derin anlayışlar geliştirmektedirler (Saban, 2000: 157).

Problem çözüme öğretim yöntemi ile öğrenilen bilgilerin kalıcılığı sağlanmakta, derse aktif katılım süreci gerçekleşmekte, gerçek hayatta karşılaşılan problemlerin çözüm yolları öğretilmekte; öğrencilerde analiz, sentez ve değerlendirme gibi üst düzey davranışlar geliştirilmektedir (Uzunboylu ve Hürsen, 2011: 56-57).

Yaratıcı Drama Yöntemi; gerçek bir yaşam sorununu betimleyerek, inceleme için kullanılan ve içten geldiği gibi oynanan bir yöntem olarak tanımlanmıştır. Öğrencilere farklı durumlar karşısında yaratıcı davranma becerisi kazandırarak diğer bireylerin duygularına saygı duymayı öğreten yaratıcı drama yönteminde; öğrenenlerin kendi yaşamlarına yakın bir oyun seçmelerine ve olayların doğal ortamında oluşmasına izin verilmelidir (Tok, 2013: 176).

Yaratıcı drama yöntemi ile öğrencilerin kendilerine ve karşındakilere güven duygusu gelişmekte, öğrencilere düş gücü yeteneği, özgür ve özgün düşünme becerisi kazandırmaktadır (Öztürk, 2001: 257).

Teknik; Bir öğretme yöntemini uygulamaya koyma biçimi olarak tanımlanmıştır (Gözütok, 2007: 205).

Beyin Fırtınası Tekniği; herhangi bir konuya çözüm getirmek, karar vermek ve hayal yoluyla düşünce üretebilmek için kullanılan yaratıcı bir teknik olarak ifade edilmiştir (Demirel, 2017: 105). Beyin fırtınası tekniği ile yaratıcı düşünme gelişirken öğrenciler öğrenme ortamlarında birlikte çalışma fırsatı bularak düşünme becerilerini geliştirmektedir (Şahin, 2005: 448).

Beyin fırtınasında önemli olan mümkün olduğunca çok sayıda fikir ve düşünce üreterek, karşındakini doğru-yanlış olarak yargılamadan bağımsızca, nicelik olarak fikir ortaya koymaktır (Özerbaş, 2011: 690). Üst düzey tartışma tekniği olarak kullanılan beyin fırtınasında bir problemin çözümü için grupça iş birliğine dayalı düşünme gerçekleştirilebilir ve böylece öğrencilerin ilgisi yeniden derse çekilmiş olur (Erciyeş, 2017: 309).

Soru-Cevap Tekniği; sözel etkileşim yoluyla öğrencinin konuyu anlayıp anlamadığını kontrol ederek, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştiren öğretmenlere öğrencilerin hem dinleme becerilerini hem de öğrenmelerini değerlendirmelerine olanak sağlamaktadır (Tok, 2013: 165). Soru-cevap tekniği ile öğrencilerin derse ilgisi artmakta, ders monotonluktan kurtarılmakta, konular tekrar

edilmekte ve öğrencilere kendi düşünce ve fikirlerini açıklama şansı verilmektedir (Demircioğlu, 2014: 71).

Benzetim (Simülasyon) Tekniği; dinamik bir sistemin özellik ve davranışlarını bilgisayar aracılığıyla değerlendiren bir teknik olarak tanımlanmıştır (www.ozelogretim.hacettepe.edu.tr). Eğitimde benzetim, sınıf içindeki bir olay ya da problemin gerçeğe uygun olarak geliştirilmiş bir model getirilerek öğrenmenin gerçekleştirildiği bir öğretim tekniği olarak ifade edilmiştir (Çakaloz, 2008: 69).

Benzetim tekniği ile öğrencilere analiz ve sentez yapabilme yeterlilikleri kazandırılmaktadır. Gerçek durumların önemli boyutları ya bir modelde özel olarak ya da diyagram halinde resim ve sembolik yollarla belirlenmekte, uygulama sırasında zaman ve mekanı genel itibarıyla sınırlandırmaktadır (Demirel, 2017: 110).

Mikro Öğretim; öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğinin beraberinde getirdiği beceri ve davranışları geliştirmek için kullanılan; öğrenci sayısının konuların, beceri ve sürenin mikro düzeye indirilmiş öğretim uygulaması olarak karşımıza çıkmıştır (Erciyeş, 2017: 310). Mikro öğretim tekniği, öğretmen adayının önceden belirlenmiş bir becerinin bir bölümünü küçük bir grup karşısında gerçekleştirerek sunu sırasında kayıt yapması esasına dayanmıştır (Savaş, 2007: 212).

Mikro öğretim tekniğinde en önemli nokta, öğretimin başında ve sonunda aday olan öğretmene verilen düşünme şekli, dönüt ve bu dönütlere bağlı olarak geliştirilmesi amaçlanan yeniden öğretim süreci olmuştur (Bilen, 2014: 184).

Altı Şapkalı Düşünme Tekniği; düşünce ve önerilerin belirli bir düzen dahilinde sunulması ve sistematikleştirilmesi için kullanılan bir yöntem olarak ifade edilmiştir (Erginer, 2008: 330). Altı şapkalı düşünme tekniğinde “şapkalar” düşüncelerin ayrıştırılması için kullanılan bir sembol olmuştur. Şapkaların rengi değişikçe de rengin simgelemiş olduğu düşünceler belirli bir düzen içinde sırayla aktarılmaya devam etmektedir (Gürkan ve Gözütok, 1998: 78).

Altı şapkalı düşünme tekniğinde şapka renklerini Savaş (2007: 213) şu şekilde belirtmiştir:

- *Beyaz Şapka: Her türlü bilginin yansız olarak ortaya konulduğu şapkadır.*
- *Kırmızı Şapka: Duyguların yansıtıldığı şapkadır.*
- *Siyah Şapka: Problemden olası risk ve tehlikelerin vurgulandığı şapkadır.*

- *Sarı Şapka: Olumlu ve yapıcı eleştirilerin sunulduğu şapkadır.*
- *Yeşil Şapka: Yaratıcı düşüncelerin vurgulandığı şapkadır.*
- *Mavi Şapka: Düşünme sürecini baştan sona kadar kontrol eden denetim şapkasıdır.*

Proje Tekniği; öğrencilerin araştırma becerilerinin gelişimine katkı sağlayan, hem bireysel hem de küçük gruplar halinde çalışabilen öğretim tekniği olarak tanımlanmıştır (Savaş, 2007: 214). Proje tekniğinde öğrencilerin öğrenme becerileri gelişmekte, yaşam boyu öğrenme ortaya çıkmakta, çoklu zeka yöntemi ile farklı zeka boyutları kullanılmakta ve öğrencilere teknolojiyi kullanma becerisi kazandırmaktadır (Korkmaz ve Kaplan, 2001: 199).

Proje tekniğinde öğrenciler kendi öğrenmelerinden sorumlu olarak derslerde iş birliği içerisinde problem çözme yeteneklerini geliştirmekte ve öğrencilerin bilgi ve becerileri arttırılmaktadır (Kılıç ve Özel, 2015: 8). Proje tekniği ile disiplinlerarası çalışma gerçekleştirilerek araştırmaya dayalı olarak bilgi toplanır ve ulaşılan bilgi organize edilmiş olarak öğrenciler yönlendirilmektedir (Demirhan ve Demirel, 2003: 50).

3.1.1. Yapılandırmacı Yaklaşım

2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren ilköğretim I. Kademe ve ilköğretim II. Kademe programı ile birlikte Millî Eğitim Bakanlığı'nın yapmış olduğu yenilikle beraber yeni öğretim programı yapılandırmacı yaklaşım esas alınmaya başlanmıştır (Çelikkaya ve Kuş, 2009: 742). Yapılandırmacı yaklaşım ile geleneksel öğretim metodu olan sunuş yoluyla öğretim stratejisi yerine aktif öğretim stratejileri öğretimde kullanılmaya başlanmıştır.

Toker (<https://www.mevzuat.dergisi.com/2003/01a/03.htm>) aktif öğrenmenin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- *Öğrenci merkezli eğitimidir.*
- *Öğrenme etkin olduğunda, işin çoğunu öğrenciler kendileri yaparlar.*
- *Problemleri çözer ve öğrendiklerini uygular.*
- *Düşünme, araştırma, soru sorma ve yorum yapma davranışları gelişir.*
- *Duyarak, görerek, dokunarak ve yaparak öğrenme ile kalıcılık sağlanır.*
- *Öğrenci hedefe kendisi ulaşır.*

- *Öğrenci olumlu davranış kazanır ve kendine olan güveni artar.*
- *Problemlere ve olaylara farklı açılardan bakabilecek bunları yorumlama kabiliyeti kazanır.*
- *Öğrenci öğretmeni ve arkadaşlarını daha iyi tanır.*
- *Paylaşım ve yardımlaşma davranışları artar.*

Yapılandırmacı yaklaşımın etkili bir şekilde okullarda uygulanabilmesi için öğretmenlerin uygulayabilecekleri öğrenme modelleri olan 3E, 4E, 5E ve 7E içerisinde en fazla 5E modeli uygulanmaya konulmuştur (Saraç, 2017: 17).

5E Öğrenme Modeli, yapılandırmacı öğrenme anlayışına uygun olarak bilimsel süreç becerilerine yer vererek problem çözme, öğretimin düzenlenmesi gibi görevlerini yerine getirerek öğrencilerde konuya odaklanma, bilgiyi keşfetme, bilgiyi organize edip yeni durumlara uygulayarak kavramsallaştırma becerileri kazandırmaktadır (Bıyıklı ve Yağcı, 2014: 47).

Tarih öğretiminde buluş yolu ile öğretim yöntemi de kullanılmaktadır. Buluş yoluyla öğrenmede öğrencinin aktif katılımı gerektiği için öğrenci merkezli bir strateji olarak kullanılmaktadır (Keskin ve Horzum, 2016: 723).

Araştırma ve inceleme yolunu esas alan bu yaklaşımda öğrenme ve öğretme sürecinde problem çözme yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemde öğretmen yol gösterici olarak gerektiğinde yönlendirmelerde bulunmaktadır. Bu sayede de öğrenci, araştırma ve inceleme yoluyla bir problemin çözüm yollarını öğrenerek problemlere sistemli bir süreç içerisinde yaklaşmaktadır (Kaya ve Erdik, 2014: 189).

Tarih öğretiminde beyin temelli öğretim stratejisi, dramatizasyon, anlatım yöntemi, rol oynama, örnek olay yöntemi, beyin fırtınası gibi yöntemlerde kullanılmaktadır. Beyin temelli öğrenmeyi kullanırken öğrencinin konuya tam olarak dâhil olmasını sağlayabilmek için kullanılan öğretim yöntemleri (Polat, 2014: 270) şunlardır:

1. *Bütünleştirilmiş Öğretim Yöntemi: Konuya göre bir ya da birden fazla dersin içeriği bir araya getirilir.*
2. *Tematik Öğretim: Anlatılan konu ya da tema, devamlı olarak sabit kalmakla birlikte bu konuda alt başlıklar altında diğer bilgilerle de bağlantı kurulur.*

3. *Konuya Bağlı Ahenkli Düzenleme: Öğretmen daha genel ve daha karmaşık bir konudan özel bir ders konusuna geçerek öğrencinin dikkatini toplamaktadır.*
4. *İşbirliğine Dayalı Öğrenme: Öğrencilerin iletişim kurma ve iş birliği yapma kapasitelerini güçlendiren bu yöntemde öğretmenler tarafından 5-6 kişilik gruplar oluşturulur ve bu gruplar bir ünite boyunca farklı konular üzerinde çalışmalarını sürdürür.*

Kullanılan bu yöntemler ile tarih öğrenimi ve öğretiminden beklenenleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Çağlayan, 1981: 30-31):

- *Tarih bilinci kazandırarak sosyal ve kültürel değişim sürecini kavrayabilme. Böylece toplumun değişim sürecini içselleştirerek tarih bilicini kazandırmak.*
- *Ulusal tarih bilgisi edinerek, bugün varılan aşamanın anlaşılması ve ulusun toplumsal yapısının farkına varılması.*
- *İnsanlık tarihi bilgisi edinerek insanlığın ortaklaşa yararlanacakları değerleri bilebilme.*
- *Tarihsel düşünme yeteneği kazanarak, bilimsel bir anlayış çerçevesinde tarihi anlamak, tarihi öğrenmek ve yorum yapabilme bilinci kazanabilmek.*

Tarih öğretim metotları kullanılarak tarih bilinci kazandırılmaya çalışılmaktadır. Tarih bilincine sahip olmak, geçmişteki yorumları günümüz şartlarıyla değerlendirerek geleceğe ilişkin beklentiler oluşturmayı gerekli kılmaktadır (Tekeli, 2007: 105).

Tarih öğretimi sırasında farklı öğretim metotları kullanılarak öğrenciler pasif olmaktan çıkarılmalı ve aktif hale gelmelerinin yolu açılmalıdır. Bunu sağlayabilmek adına da öğrenci oyunlarla, tartışma ortamlarıyla, eleştirel düşünce yapılarıyla, haritalarla ve değişik bilgi kaynaklarıyla ezberci zihniyetten yaparak-yaşayarak öğrenen öğrenci pozisyonuna geçirilmelidir.

3.2. Tarih Derslerinde Kazandırılacak Düşünme Becerileri

Toplumların varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri, erdem ve yeteneklerinin farkına varabilmeleri, geçmişini tanıyıp yaşanan olaylardan ders alarak geleceğini sağlam olarak inşa edebilmesi için tarih dersleri her dönemde oldukça önemli bir konuma sahip olmuştur.

Tarih dersinde kazandırılacak düşünme becerileri ise 5 başlık altında toplanmıştır (<https://www.academia.edu/6026200/TarihselDüşünmeBecerileri>):

1. Kronolojik Düşünme Becerisi.
2. Tarihsel Kavrama Becerisi.
3. Tarihsel Analiz ve Yorum Becerisi.
4. Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme Becerisi,
5. Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma Becerisi.

3.2.1. Kronolojik Düşünme Becerisi

Kronolojik bilgi; tarihi olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisinin kurulmasına ve meydana gelen tarihi olayların bir bütünlük içerisinde öğrenilmesine fırsat tanıyan bir düşünme becerisi olarak tanımlanmıştır (Keçe, 2015: 109). Kronoloji bilgisi kazanan öğrenciler tarihi olaylar arasındaki ilişkileri açıklayarak tarihsel süreklilik algısını kazanmış olmaktadır.

Kronolojik düşünme becerisinin öğrencilere kazandırılması için alt basamaklarını bilmek ve bu bağlamda öğrencilerde zaman algısını oluşturmak gerekmektedir. Kronolojik düşünme becerisinin alt basamakları şu şekilde sıralanmaktadır (https://www.academia.edu/6026200/Tarihsel_Düşünme_Becerileri) :

- *Geçmiş, bugün ve gelecek arasında ayırım yapabilme,*
- *Bir tarihsel olayın geçtiği metinde bulunan zaman akışını başı, ortası ve sonu olarak belirleyebilme,*
- *Takvim zamanını günler, haftalar, aylar, yıllar, yüzyıllar, bin yıllar olarak ölçebilme, takvim çeşitlerini bilerek bu takvimlere ait temel kavramları bilerek hesaplama yapabilme, bir takvimi diğer takvim sistemine çevirebilme.*
- *Tarih şeritlerinde verilen bilgileri yorumlayabilme gücüne ulaşma,*
- *Tarihsel süreklilik ve değişimi anlayıp açıklamak amacıyla yeni bir tarihsel akış şeması oluşturabilme,*
- *Tarihi dönemlere ayırmaya yönelik yaklaşımları karşılaştırabilme ve bunlardan farklı yaklaşımlar önerebilme.*

Kronolojik düşünme becerisi ile tarihsel olaylar mantıklı bir şekilde değerlendirilerek geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki farkları ayırt edebilmemize

yardımcı olmakta ve bu sayede geçmiş daha anlamlı hale getirilerek bütünlük sağlanmış olmaktadır (Demircioğlu, 2009: 230).

3.2.1.1. Tarihsel Kavrama Becerisi

Tarihsel metinleri tarihin akışı içinde kavramak, öğrencilerin geçmişteki olayları, dönemin kendi içindeki şartlarını ve dönem içinde geçen kavramlarını ele alarak geçmişte yaşananlara geçmişteki insanların bakış açılarından bakabilmelerini gerekli kılmaktadır. Bunu sağlayabilmek için de öğrencilerin geçmişe ait belgeleri, mektupları, sanat eserlerini ya da edebî ürünlerini incelerken, geçmiş ve bugün kavramlarını bilerek, geçmişini bugünün koşullarında değerlendirmekten kaçınmalarını bilmeleri gerekmektedir (<https://prezi.com/q2goeulwnays/tarih-ogreniminde-tarihsel-kavrama>).

Tarihsel kavrama becerisi; bir tarihsel metnin gerçek anlamını bilerek, yaşanan tarihi olayın nerede geçtiğini, bu olayda kimlerin olduğunu, yaşanan tarihi olayın neden ve sonuçlarını kavrayabilme becerisi olarak tanımlanmıştır (Turan, 2016: 717).

Tarihsel kavrama becerisine sahip olan öğrenciler tarihsel bir belgenin ya da tarihsel bir metnin yazarını ve kaynağını belirtebilir, tarihsel olgu ve görüşleri ayırt ederek farklı tarihsel yaklaşımları değerlendirebilir, bir tarihi metni hayal gücünü kullanarak okuyabilir ve değer yargıları hakkında fikir yürütebilir (https://www.acedemi.a.edu/6026200/Tarihsel_Düşünme_Becerileri).

3.2.1.2. Tarihsel Analiz ve Yorum Becerisi

Tarihsel analiz ve yorum becerisi, tarihçilerin geçmişi farklı olarak yorumlamalarının nedenlerini anlamayı gerekli kılan bir beceri olarak karşımıza çıkmaktadır (Demircioğlu, 2009: 230). Tarihsel analiz ve yorum becerisi kazanmış bir öğrenci benzerlik ve farklılıkları belirleyerek, farklı düşünceleri, bu düşüncelerin altında yatan nedenleri, tarihi kişileri, davranışları karşılaştırma kabiliyeti kazanmış olur.

Bilginin geçerliliğini, kaynağın gerçek olup olmadığını, bilginin ya da kaynağın amacına uygun olup olmadığını sorgulayan bir öğrenci analiz ve yorum yapabilme becerisini kazanmış olmaktadır (Akçalı ve Aslan, 2016: 379).

Tarihsel analiz ve yorum becerilerinin alt basamaklarını Akıncı ve Dilek (2012: 13) şu şekilde sıralamıştır:

- *Fikirler arasındaki farkı belirleme ve kıyaslama,*

- *Eldeki verilerden nasıl bir yorum çıkarılabilir ve bu verilerden yola çıkarak oluşturulan tarihsel açıklamayı destekleyebilmek adına ne tür iddialar öne sürülebilir?*

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIM

4.1. Tarih Derslerinde Disiplinlerarası Yaklaşımın Kullanılması

Disiplinlerarası yaklaşımda birden fazla disiplin alanlarından, farklı yöntem ve tekniklerden, üst düzey düşünme becerilerinden yararlanılmıştır. Cluck (1980: 66-77) disiplinlerarası kavramı iki ya da daha fazla disiplinin birleştirilmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Geçmiş ve günümüz arasında bir köprü vazifesi gören tarihin önemi her geçen gün daha da artmakta ve tarih derslerinde bir disiplin olarak yerini almaktadır. Safran (2011: 19)'ın tarihin özelliği hakkında söyledikleri şu sözler de tarih öğretiminin önemini gözler önüne sermiştir: *“İnsanın geçmişle kurduğu ilişkiye biz tarih diyoruz. İlişkinin kâh resmî, kâh hayali, kâh fırtınalı ya da huzurlu oluşu, geçmişten değil, kendimize ve geleceğimize ilişkin karşılaştığımız problemlerden yahut yaptığımız tasarımlardan kaynaklanıyor. Ne de olsa bugün var olan ve yaşayanlar bizleriz.”* İşte bu bağlamda tarihin geçmiş ile gelecek arasındaki bağı ortaya çıkmış ve tarihin amacı kendini göstermiştir.

Günümüz dünya koşullarında hızla gelişen bilim ve teknoloji tarih derslerini de etkilemiş ve tarih sadece geçmişin bilgisi olmaktan çıkmış, çağın ihtiyaç duyduğu yaşam becerilerini de kazandırmayı hedefleyen bir alan konumuna gelmiştir (Demircioğlu, 2008: 431-450). Tarih, öğrencilerde farklı bakış açıları kazandırarak bilgiyi anlamlandırma sürecinde yardımcı olarak yorum gücünü ortaya çıkaracak şekilde düzenlenmeli ve diğer disiplinlerle birleştirilmelidir. Bu diğer disiplinler arasında edebiyat, müzik, sanat tarihi, sosyoloji, psikoloji, tiyatro, coğrafya gibi birçok alanı sıralamak mümkün olmaktadır.

Tarih öğretmenleri farklı disiplinleri bir araya getirerek tarih öğretimini gerçekleştirilmeyi, analitik düşünebilen, iletişim becerilerini kullanarak kendini doğru bir şekilde ifade edebilen, grup halinde çalışarak ortaya ürünler koyabilen, yaratıcılık özelliklerini ortaya çıkarıp farklı problemleri çözebilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır.

Disiplinlerarası yaklaşım tarih, sanat, matematik ve fen bilimleri gibi disiplinleri birleştirip bu bütünleşmeden ortaya çıkan bilişsel gelişmeyi ve soyut düşünebilme becerisini aktif hale getirmiştir.

Tarih derslerinde bir olaya ya da kavrama farklı bakış açılarıyla ışık tutabilen, bilgi ve becerileri disiplinlerarası yaklaşımla sunup yapılandırmacılığa katkı sağlayan bireyler yetiştirmek; farklı derslere ait konuları birbirleriyle anlamlı hale getirip öğrenme yaşantıları oluşturmak disiplinler arası yaklaşımla amaçlanan hedefler olmuştur. Ancak Yıldırım (1996: 12)'ın da belirttiği gibi disiplinlerarası yaklaşım bir ders saati içinde biraz tarih, biraz coğrafya, biraz müzik işlemek değildir. Disiplinler arası yaklaşım farklı disiplinlere ait bilgilerin veya becerilerin ana tema etrafında birleştirilmesidir. Tarih derslerinde de konular arasında bütünlük oluşturularak farklı alanlardaki disiplinlerle ilişki kurulmakta ve günümüz eğitim sisteminde benimsenen yapılandırmacı kuram ile farklı zekâ alanlarına sahip öğrencilerin bilgiyi anlamlandırıp yaşamda kullanmasına fırsat verilmektedir.

Bilgiyi olduğu gibi alıp ezberlemekten ziyade gündelik yaşamda kullanabilme, farklı disiplinlerle özümseyip tecrübe kazanma, gerekli kılınan yerlerde bilgi ve becerileri kullanmasına fırsat verilen öğrenciler yetiştirilerek tarih dersleri ilgi çekici hale getirilmektedir.

4.2. Disiplinlerarası Yaklaşımın Tarih Öğretimine Katkıları

Toplumların çağdaş medeniyetler ekseninde yerini alması, yaşamını idame ettirebilmesi, tarihin içindeki önemini kavrayabilmesi ve insanlık adına yapılmakta olan hizmetleri anlayıp hayata geçirebilmesi için hem öğrenciye hem de öğretmene tarih öğretimi adına büyük iş düşmüştür. Tarih derslerinde disiplinlerarası yaklaşım kullanılarak öğrenme ve öğretme sürecinde öğrencinin aktif olması sağlanarak öğretmenin rehberliğinde bilgiyi anlamlandıran konumuna geçmesi sağlanmalıdır.

Disiplinlerarası yaklaşımla işlenen tarih derslerinde öğrenciler elde ettikleri bilgileri var olan bilgileriyle ilişkilendirip, bilgileri örgütleyerek farklı öğrenme stilleriyle yaşam boyu öğrenme sağlanın yolu açılmış olacaktır. Örneğin; tarih öğretiminde öğrencilere İstanbul'un Fethi konusu öğretilirken şiir yazma etkinliği yaptırılırsa hem konu daha iyi öğrenilir hem de öğrenilen bilgilerin kısa sürede unutulmasının önüne geçilmiş olunur (Yalavuz, 2006: 62-64).

Tarih konularının öğretiminde görsel kullanımı da bilginin daha kolay öğrenilmesini sağlamanın diğer yolu olmuştur. Yazılı bilgilerin ezberlenmesi sonucu daha kolay unutulması ve hatırlanmasının da zor olması sebebiyle bir film karesi, fotoğraf ya da bir doğa resmi insan hafızasında daha kolay hatırlanma sağlamaktadır. Ayrıca bir fotoğraf karesinden o dönemin sosyo-kültürel yapısı ya da mimari eser yapıları hakkında daha çok bilgi elde etmenin yolu sağlanmıştır (Yavuz, 2001: 48-70).

Yeni eğitim-öğretim sisteminde öğretmenlerin sınıflardaki rolü daha da artmış ve uygulanan yeni yaklaşımlarla disiplinler arasında ilişkiler daha aktif hale gelmiştir. Bilgiyi olduğu gibi aktarmayan, dersin kolay ve anlaşılır olmasını sağlayarak ilgi çekici hale getiren, sınıftaki her öğrencinin farklı zekâ alanlarına hitap edebilen öğretmen disiplinlerarası yaklaşımla daha etkili ve verimli bir öğretim atmosferi oluşturmaktadır. Bunu sağlarken de farklı öğretim stratejileri kullanılmaktadır.

Düz anlatım metodunun yanı sıra örnek olay çalışmaları, soru sorma, grup çalışmaları ya da simülasyon gibi farklı tekniklerle öğrenmenin kalıcı hale gelmesi sağlanmaya çalışılmakta ve bu teknikler farklı disiplinlerle bir araya getirilerek işlevselliği arttırılmaktadır.

Tarih derslerinde yaratıcılığın arttırılması için öğrencilerin hayal güçlerini kullanmaları teşvik edilmeli ve bunu sağlamak içinde donanımlı sınıflar oluşturulmalıdır. Disiplinlerarası yaklaşım temelini günümüz eğitim sisteminin oluşturduğu yapılandırmacı yaklaşım ve çoklu zekâ kuramından almıştır (Yarımca, 2011: 17). Çoklu zekâ kuramıyla birlikte öğrenmenin kalıcılığı arttırılmakta ve öğrencilere bilgiyi oluşturup yapılandırmasına fırsat verilmektedir.

Tüm bu hususlar değerlendirildiğinde disiplinlerarası yaklaşımın tarih öğretimine katkıları şu şekilde sıralanabilir:

- Disiplinlerarası yaklaşım ile öğretme ortamları etkili ve verimli hale getirilerek, her öğrencinin farklı zekâ alanlarına hitap eden bir öğretim atmosferi oluşturulmasına olanak sağlamaktadır.
- Disiplinlerarası yaklaşım ile tarih öğretimi yeni bir soluk kazanmıştır.
- Disiplinlerarası yaklaşım ile tarihe yardımcı bilim dallarının bir bütünlük içinde ele alınması sağlanmıştır.

- Disiplinlerarası yaklaşım öğrencinin aktif bir rol oynamasına olanak sağlamıştır.
- Disiplinlerarası yaklaşım ile tarih dersinin işlenişi sınıf içi ortamların dışına çıkarılmış ve yaşamın kendisi haline getirilmiştir.
- Öğrenci tarih derslerinde öğrenmenin sorumluluğunu üstlenerek kalıcı öğrenmeler sağlamıştır.
- Disiplinlerarası yaklaşım sadece öğrenciye değil öğretmenlere de çeşitli sorumluluklar yükleyerek aktif öğrenmenin içinde yer almalarını sağlamıştır.
- Disiplinlerarası yaklaşım ile tarih derslerinde coğrafya biliminden yararlanılarak, öğrencilere mekân algılama becerisi kazandırmıştır.
- Disiplinlerarası yaklaşım ile farklı disiplinler bir araya gelmiş, tarih eğitiminde bir bütünlük oluşmuştur.
- Disiplinlerarası öğretim ile öğrencilere çok yönlü düşünme becerileri kazandırılmış ve öğrenciler farklı disiplinler doğrultusunda farklı bakış açıları kullanarak bilgileri organize edebilme yeteneğine ulaşmıştır.
- Disiplinlerarası yaklaşım ile tarih-psikoloji ilişkisi içinde tarih derslerinde öğretmen ve öğrencilerde empati becerisi gelişmiştir.

5. BEŞİNCİ BÖLÜM

ANNALES OKULU VE DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIM

5.1. Annales Okulu

Avrupa’da iki savaş dönemi arasında Fransa’da yeni oluşturulan tarih anlayışı çerçevesinde çıkarılan “*Annales d’Histoire Sociale et Economique*” dergisinin etrafında toplanmış olan gruba Annales ismi verilmiştir (Ayan, 2011: 76).

Fransız Annales ekolü tarihçileri Annales dergisi çevresinde toplanarak 20. yüzyılda tarih yazımında yeni bir yol haritası çizmişlerdir. Annales tarihçileri bütün diğer sosyal bilim yönelimli tarihçilerin, tarihe bilimsel olarak yaklaşabileceğini ifade ederek, geçmişten geleceğe doğru ilerleyen tarihi zamanın göreceliğinin altını çizerek tarihi tek boyutlu olmaktan çıkarmışlardır (Iggers, 2011: 51). Annales grubunun içinde yer alan kişiler arasında Lucien Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel, Georges Duby, Jacques Le Goff ve Emmanuel Le Roy Laduri yer almıştır.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra Lucien Febvre öncülüğünde Annales grubu; geleneksel yöntemlerle oluşan, olay yönelimli, hikâye anlatan tarih çalışmalarını modern hale getirerek yapısalcı toplum bilimlerinin tekniklerini kullanarak onların modeline uygun hale getirilen bir disipline dönüştürme sürecini başlatarak yeni bir oluşumun temellerini atmışlardır. Annales grubu mirasçıları olan Fernand Braudel öncülüğünde sadece Fransa’da değil tüm Avrupa kültüründe tarih çalışmalarına egemen olmayı başarmış ve böylece tarih bir bilime dönüştürülmüştür (Ranciere, 2010: 13). Annales, 1946’da Ecole Pratique des Hautes Etudes’ün yeni oluşturulan Altıncı Seksiyonu’nda kendine sağlam bir yer edinebilmeyi başarmıştır (Iggers, 2011: 55).

1972’de yeniden düzenlenen Altıncı Seksiyon, tarih ile sosyal bilimler disiplinlerini bütünleştirerek kapsamlı bir beşerî bilim oluşturmayı amaçlamıştır. Bu disiplinler içinde Annales için oldukça önem taşıyan ekonomi, sosyoloji ve antropoloji gibi sosyal bilimlerin yanı sıra; dil bilim, edebiyat ve sanat bilimleri de yerini almıştır.

Annales, gelenekselin dışında daha global bir kavrayışa yönelik olarak sentetik bir disiplinlerarası tarihi temsil etmiştir (Boratav, 2007: 191).

Annales’in kurucularından Bloch ve Febvre’nin amacı geleneksel tarih anlayışının yerine sorun odaklı bir tarih anlayışı geliştirerek disiplinlerarası tarih

anlatımını ortaya çıkarmak olmuştur. Annales Okulu'nun amacı tarihi tek bir yapı ile incelemek yerine onu tüm sosyal olguların etrafında incelemek, bireyi ve çevreyi ele alarak toplumsal düşünceyi tarihi araştırmaların içine katarak anlamayı ve düşünmeyi gerçekleştirmek olmuştur (Yeğen, 2016: 26).

Annales Okulu ile birlikte daha geniş ve daha insanî bir tarih meydana getirmek, bütün insan etkinliklerini kapsayarak olayların anlatımından ziyade yapıları çözümlenerek uğraşacak sosyal, kültürel, toplumsal ve ekonomik tarih anlayışı ortaya çıkmış ve bu tarih anlayışı giderek yaygınlaşmaya başlamıştır (Kızılçelik, 2004: 122).

Tarih disiplininde yapılması amaçlanan değişiklikler için farklı bir yöntem açılımına yol açan komşu sosyal bilimlerden de yararlanarak tarihsel olayların sadece görünen nedenlerini değil altında yatan ve geçmişe ait tüm boyutların incelenmesi amaçlanmıştır (Gülbenkian Komisyonu, 1996: 44-45). Bu anlayışla tarihin, diğer sosyal bilimlerle iş birliği yapması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Annales Okulu tarihi sadece siyasal tarihe indirgeyen vakanüvisik tarih anlayışına karşı çıkararak tarihi yapan insan gerçeği üzerinde çalışmalarını sürdürmüştür (Şimşek, 2011: 224).

Annales Okulu kurucularından Marc Bloch Annales'de, yazdığı kitaplarda ve makalelerinde tarihi yalınlıktan çıkarmak amacıyla olmuştur. Bunun için de disiplinlerarası bir tarz geliştirerek bunu savunmuştur. Tarih, sosyoloji, coğrafya, antropoloji ve ekonomi gibi farklı disiplinleri sentezleyerek daha gerçekçi analiz yapma yoluna gitmiştir (<http://www.gunceltarih.org/2013-10-marc-bloch-ve-annales-okulu.html>).

Farklı disiplinlerin bir araya getirilmesiyle bu disiplinler birbirinden etkilenerek tarihin daha geniş bir alana yayılmasına olanak sağlamıştır. Annales Okulu ile birlikte tarih kitaplarında karşımıza çıkan kahramanlıklar, savaşlar ve ülkeler arası anlaşmaların yerini artık karşımıza kırsal tarih, zihniyet tarihi gibi farklı tarih alanları çıkmaya başlamıştır (Veyne, 2014: 36-37).

Tarihte disiplinlerarası yaklaşımın uygulanabilirliğini savunan Annales Okulu dergisinin ilk sayısı 15 Ocak 1929'da çıkarılmıştır. Derginin editör kurulunda ise tarihçilerin yanı sıra coğrafyacı, sosyolog, ekonomist ve siyaset bilimci bulunmuştur (Delice, 2011: 105).

Derginin editör kurulunda coğrafyacı, sosyolog, ekonomist ve siyaset bilimcinin bulunmasının nedeni farklı disiplinlerdeki araştırmacıların tarihe bakış açılarını farklı disiplinlerden nasıl yararlanarak gerçekleştireceğini göstermek olmuştur (Ayan, 2011: 78).

Karabağ (2011: 226)'ın da belirttiği gibi tarihçi araştırdığı konu ne olursa olsun yaptığı araştırmayı sadece tarih bilimi ile sınırlandıramaz. Mutlaka farklı disiplinler ve farklı bakış açılarıyla araştırmasını devam ettirir. Psikoloji, sosyoloji, edebiyat, coğrafya, arkeoloji gibi farklı bilimlerle iş birliği yaparak araştırmasını sürdürmüş olur.

5.2. Tarih Derslerinin Disiplinlerarası Yaklaşımla Sunulması

Tarih, insanın geçmişini kültürel, ekonomik ve sanat alanındaki gelişmelerini, yer ve zaman göstererek inceleyen bilim dalıdır. İnsanlık tarihinde tarih anlayışı başlangıçtan günümüze kadar önemli birçok değişiklik göstermiştir. Tarihi gerçeklerle günümüz olayları arasında sıkı bir bağlantı olmuştur. Bu nedenle bugünü konu alan yazarlarımız ve tarihçilerimiz için de tarih her zaman önemli bir araç ve kaynak konumunda olmuştur.

Tarihçi bir devletin ya da bir şehrin tarihini yazacaksa coğrafya, sosyoloji, felsefe, ekonomi, eğitim, hukuk, edebiyat, arkeoloji, sanat tarihi gibi farklı sosyal bilimden yararlanmalıdır (Karabağ, 2011: 227).

Öğrencilerin disiplinlerin birbirleriyle nasıl bağlantılı olduklarını ya da birbirlerinden nasıl farklı olduklarını anlamaları için her disiplinin kendi doğasını anlaması gerekmektedir. Bir disiplinin doğası anlaşılmadan disiplinlerarası bağlantıları anlamaları zor olmaktadır (Akıns ve Akerson, 2002: 479-480). Öğrencilerin bilgi dalları arasındaki bağlantıları görebilmeleri için diğer konuların mümkün olduğunca sosyal çalışmalarla entegrasyonu teşvik edilmeli ve bütüncül bir müfredat planlaması ile disiplinlerarası eğitim desteklenerek öğrencilerin disiplinlerarasındaki ilişkileri görmeleri sağlanmalıdır (Akıns ve Akerson, 2002: 480-481).

Ken Adey ve Mary Biddulp (2001: 439-440)'un 1406 9. sınıf öğrencisiyle okul müfredatındaki tarih ve coğrafya ile ilgili yapmış olduğu anket çalışmasında öğrencilerin zaman makinesi işini yapmaktan zevk aldıklarını, zamanda geriye gitmenin ilgi çekici olduğunu, tarihte en çok grup çalışması ve araştırma yapmaktan zevk

aldıklarını, rol yapmanın, günlük konuları ve hikâyeyi içeren denemeler yazmanın ilginç olduğunu ve zevk aldıklarını belirtmişlerdir.

5.2.1. Tarih-Edebiyat İlişkisi

Genel anlamıyla insanlığın, özel anlamıyla ise toplumların geçmiş yaşantılarında yaşamış oldukları önemli olayları ayrıntıya yer vermeden konu alan bilim tarih bilimi; tarihin anlatmayıp yer vermediği sıradan olayları, şahıs ve şahıslarda bırakılan izleri ayrıntılarıyla ele alan bilim ise edebiyat olmuştur. Edebiyat ve tarih farklı iki disiplin olarak karşımıza çıksa da ikisi arasında var olan ilişki birbirlerini aktif olarak tamamlamaya devam etmiştir. Öyle ki bunlardan biri olmadan diğersinin anlaşılması zorlaşmış olacaktır (Erol, 2012: 59-60). Batı edebiyatlarında yazar ve şairlerin tarihe yönelmeleri çok eski olduğu halde bizim edebiyatımızda tarihin ele alınıp tarih duygusunun işlenmesi ancak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra gerçekleşmiştir.

Türk edebiyatında Tanzimat'a kadar bilinçli bir tarih görüşü olmadığı için, sadece yaşanan devirdeki fetih, sefer ya da savaş gibi bazı askerî nitelikteki olay ve şahıslar işlenmiştir (Akün, 1956: 61). Meşrutiyet yıllarında ise yazarlar arasında tarihe olan ilgi artmıştır. Birinci (2000: 305) bunu şu şekilde açıklamıştır: “*Tarihin zaferlerle dolu sayfaları ile birlikte felaketi devrelerin çeşitli sanat dallarında olduğu gibi edebi eserlerde de sürekli bir şekilde işlenmesi, milletlerin tehlikeye düştükleri anlarda, milli varlıklarını korumak için yaptıkları mücadelelerde ihmali mümkün olmayan önemli bir kuvvet kaynağıdır.*”

Edebiyat-tarih ilişkisi bu bağlamlar doğrultusunda maddeler halinde belirtilmiştir. Bunlar;

- *Edebiyat, tarihin uygarlık içindeki yerini açıklamış olur.*
- *Edebî dönemlerin, edebî eserlerin ve sanatçıların tarih içindeki yerini ve değerini fark ettirir.*
- *Edebiyat tarihinin hangi konuları incelediğini açıklar.*
- *Edebî eserlerde tema ve yapının tarih içinde geliştiğini fark eder.*
- *Edebî eserlerin yazıldıkları dönemi yansıtan tarihi bir belge olduklarını kavrar.*
- *Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasındaki ölçütleri kavrar.*

- *Farklı uygarlıkların ve tarihi dönemlerin Türk edebiyatı üzerindeki etkilerini karşılaştırır.*
- *Toplumsal ve kültürel olaylarla edebi eserler arasındaki ilişkiyi açıklamış olur.*
- *Yaşam tarzı ile edebiyat ve sanat arasındaki ilişkiyi araştırır.*
- *Destan dönemi, dini dönem ve modern dönemin farklılıklarını sezinler.*
- *Her tarihi dönemi belirleyen hâkim zihniyetin özelliklerini açıklar. Edebi dönemlerin zihniyetle ilişkisini kavrar.*
- *Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasının nedenlerini açıklar* (<http://yeterli bilgi.blogcu.com/edebiyat-tarih-iliskisi-edebiyatla-tarihin-etkilesimi/11160156>.)

Yazarlar konularını tarihten almış olsalar dahi oluşturdukları eserlerini gelecek için yazmışlardır. Bunun içinde bugünden yarını görebilmek ancak geçmişi tam anlamıyla tanımakla mümkün olabilmektedir. Sanatçı oluşturduğu eserin konusunu tarihten alırsa bunun gerçekliğini bozmadan sanatsal özelliklerini kullanıp olayı yeniden kurgulayıp oluşturmuş olur (Buttanrı, 2009: 1767).

Tarih ile edebiyat arasında yöntem farkı bulunmuş olsa da tarih ile edebiyat arasında her zaman sıkı bir bağ olmuştur. Bir milletin geçmişteki duygu, düşünce ve kültür hayatını yansıtan ve özelliklerini ortaya koyan medeniyet tarihi, tarihin önemli bir kolu olmuştur. Aynı amaca hizmet ederek oluşturulan edebiyat tarihi, tarihçilerin de her zaman başvurabileceği önemli bir kaynak olmuştur.

Bazı edebî eserler, tarihî olayların yansıtılmasında ve ayrıntılarını ortaya çıkarmada büyük öneme sahip olmuştur. Tarihin her döneminde bir kesit olarak aydınlatma görevi gören edebiyat tarihinde destanlar, siyasetnâmeler, gazavetnâmeler gibi eserler edebiyat-tarih ilişkisini besleyen unsurlar arasında yer almıştır.

Edebiyat tarihi, edebi metinlerin ortaya konuldukları zamanın onları ortaya koyan yazarlarını tarihi metotla ele alarak inceleme ve değerlendirme işlemi gerçekleştirir (Aktaş, 2009: 188).

Tarih derslerinde edebî ürünler kullanılarak öğrencilerin de ilgisini çekebilecek ve tarih dersini ezberden kurtarıp daha zevkli hale getirebilecek bazı etkinlikler yapılabilir. Bu etkinlikler;

- *Edebi ürünlerden ne öğrenip ne öğrenemedikleri öğrencilerle soru-cevap etkinliği yapılarak pekiştirilebilir.*
- *Anlatılan edebi bir eserin resminin yapılması istenebilir. Bu öğrencinin hem yaratıcılık özelliğini geliştirmiş olur hem de metnin zihinde kalması kolaylaşır.*
- *Verilen edebi bir eserin içinde geçmiş bulunan tarihi bir olay hakkında 3 ya da 5 dakika aralığında yazı yazma çalışmaları yapılabilir.*
- *Metinde eksik bırakılan bazı bölümlerin öğrenciler tarafından tamamlanması istenebilir.*
- *Edebi metinlerde geçen kelimelerin etimolojisi inceletilerek öğrencilerin kelime hazneleri geliştirilebilir (Öztaş, 2018: 37).*

5.2.1.1. Tarih-Tiyatro İlişkisi

Tarih, diğer bilim dallarıyla ilişkili bir bilim dalı olduğu gibi sanat ve edebiyat türleriyle de ilişki halinde olarak konu desteği sağlamaktadır. Bir sanat dalı olan tiyatro, tarihten yararlanırken onu; tarih bilimine özgü olarak değil sanatın ruhuna özgü olarak işler ve ilişki kurar.

Tarih, hem kendine özgü metot ve konusu olan hem de diğer bilim dallarıyla ilişki halinde olan bir bilim dalıdır. Bunun yanı sıra tarih; sinema, tiyatro, roman ve şiir gibi popüler olsun ya da olmasın sanat ve edebiyat türlerine konu olarak destek sağlar (Kaya, 2012: 675-691). Bu destek sağlanırken tartışmalarda pek dile getirilmese de gizli bir kaygı nedeni oluşmuştur. Bu kaygı; popüler tarih ile sanat ve edebiyat ürünlerinde sunulan tarihin, halkta oluşan tarih bilincini akademik tarihe göre daha çok etkileyip etkilemeyeceği kaygısı olmuştur (Ferro, 1995: 186-187).

İnsanların tarihi algılamalarında popüler tarih ile sanat ve edebiyatın sunduğu tarihin, akademik tarihe göre daha etkili olmasının nedenleri olarak bu türlerin insanları ve yaşamları daha gerçekçi olarak yansıtılmaları görülmüştür.

Tarihin disiplinlerarası yöntemle tiyatrodan ele alınmasında, tiyatrodan tarihsel oyunların tarihsel gerçekliğe birebir bağlı kalmasını beklemek imkânsız olarak görülmüştür. Tiyatrodan yazar ve yönetmen, tarihten aldığını kendi amaç ve beklentisine uygun olarak ele alarak tiyatro yapısını oluştururken, öncelikli sorumluluğu sanatına karşı taşımaktadır (Şener, 2003: 132).

Tarih de tiyatro da doğrunun ve gerçekliğin peşinde olmuştur. Fakat bu gerçeklik tarih de bilimsel gerçeklik olurken tiyatro da ise estetik gerçeklik olmuştur. Aralarındaki ortak bağ ise inandırıcılığı taşımak olmuştur.

Tiyatro da Konstantin ve Fatih, kendi koşulları altında insanoğlunun nasıl davrandığını gösteren simgeler olmuştur. Tarihteki Fatih'in Bizans engelini kırıp ülkesinin Asya ve Avrupa'da ki toprak parçalarını birleştirme çalışmaları, tiyatrodaki insan bireyinin iç bütünlüğünü gerçekleştirebilmesinin simgesi konumunda olmuştur. Tarihin sınırlı gerçekleri arasında evrensel insan gerçeğine ulaşabilmek amacıyla araç olarak kullanılmıştır (Oflozoğlu, 1985: 1-14).

5.2.1.2. Efsane ve Destanların Tarih Öğretiminde Önemi

Efsane, genel olarak hakikî bir temele sahip olan, fakat halkın hayal gücünün ve geleneğinin değiştirdiği hikâyeler olarak tanımlanmıştır (Halkın, 1989: 16). Destan ise kahraman ve kahramanlık kavramlarının; zaman, mekân ve olaylar içindeki yansımalarını olay örgüsü içinde ele alarak ve biçimlendirerek anlatmak olarak tanımlanmıştır (Tural, 2000: 19).

Tarih boyunca kurulmuş olan Türk devletlerine ait olan destanlara da millî destan adı verilmiştir (<https://www.derszamani.net/milli-destanlarin-ozellikleri.html>). Millî destanlar, milletlerin sadece millî değerlerini ya da düşüncelerini değil aynı zamanda milletlerin yemek yeme özelliklerinden giyim özelliklerine kadar uğraştıkları tüm özellikleri yansıtmışlardır. Tüm bu özellikleri barındırdığı içinde tarih öğretimi için oldukça önemli bir konuma gelmiştir.

Tarih öğretiminde kullanılan destanlar, tarihsel olayların halkın oluşturduğu kültürde bırakmış oldukları izleri, halkın duygu ve düşünceleri, onların kahramanlar ve tarihsel şahsiyetler hakkındaki olumlu ya da olumsuz düşünceleri, onların kahramanlara yükledikleri ve aslında kendi isteklerinin göstergesi olan kendi karakterlerini tespit etme açısından önemli bir araç olmuştur (Şimşek, 2001: 11).

Edebiyat-tarih ilişkisi arasındaki disiplinlerarası yaklaşımda Oğuz Kağan, Ergenekon, Manas, Dede Korkut destanlarının edebiyat ışığı altında öğretilmesi çocukların geçmişlerini öğrenerek kendi değerleri ve gerçekleri doğrultusunda bu eserleri değerlendirerek hem geçmişle hem de geçmişte yaşamış kişilerle gurur

duyması ve burada anlatılan değerleri örnek alarak hayatına yön vermesi açısından önemli görülmüştür.

Tarih öğretiminde dersin başarıya ulaşmasında destanların önemi oldukça fazladır. Destanlar öğrencilerin dikkatini çekerek çeşitli zihinsel eylemleri gerçekleştirme fırsatı sunmaktadır. Ayrıca Türk töresini, inancını, kültürel değerlerini toplum yapısıyla birlikte ahlakî kuralları da anlatan destan ve efsaneler, öğrencilerin bu değerleri benimseyip hayatlarında uygulamasına olanak sağlamaktadır.

Millî bilinci sağlamak için de sadece tarih ders kitaplarından ya da bilimsel eserlerden yararlanmak yerine; tarih derslerinde destan, efsane, menkıbe v.s. den yararlanarak genç nesillere aktarılıp öğretilir. Çünkü Türk destan ve efsaneleri hem milli toplumsal bir bilinç oluştururken hem de etkili bir şekilde geçmişin hatırasını da yaşatmış olacaktır (Şimşek, 2001: 22-28).

5.2.1.3. Tarih Öğretiminde Tarihsel Roman

Tarih öğretiminde tarihsel romanların önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Tarihî romanlar öğrencilerin ulusal bir tarih bilinci kazanmaları açısından etkili bir araç olmuştur. Türkeş (2002: 169-171)'in ifadesiyle tarih, Sümerlerdeki Gılgamış destanından, eski Yunan'daki İlyada ve Odessa destanlarına, Herodot Tarihi'ne kadar edebiyatla iç içe geçmiş durumda olmuştur. Argunşah (2002: 17) ise tarihî romanı; tarihî bir malzemeye dayanan ve zaman içerisinde gerçekleşmiş olanın anlatımını üstlenmiş roman olarak tanımlamıştır. Tarih, tarihçilerin geçmiş hakkında oluşturmuş oldukları anlatılar şekline gelirken edebiyatla tarih “olanları yeniden anlatma” noktasında bir araya gelmiştir (Argunşah, 2002: 19).

Harris ve Austin (www.tojet.net/articles/ve5i4/5410.pdf)'in “*Tarihsel roman okumanın, bütün gençlerin davranışlarını kapsayan bir derecede bilgi sunmaları yerine, tarihin anlaşılmasına yönelik ilgiyi uyanık tutması beklenir.*” ifadeleri tarihsel romanın tarih öğretimindeki önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Tarihsel roman ayrıca genç okuyucuya, tarihsel bir problemin bir kısmını sunarak onun merakını uyandırarak tarihe karşı ilgisini arttırmakta ve tarih okumaya yönlendirmektedir.

Türkiye’de, Battal Gazi, Malkoçoğlu gibi halkın anlayabileceği hikâyeler bulunmakla birlikte, Tanzimat döneminde tarihî roman yazma çalışmaları hız

kazanmıştır. Türkiye’de ilk çağdaş anlamda tarihî romanı yazarlardan biri Namık Kemal olmuştur. Namık Kemal’in Cezmi adlı eseri karşımıza tarihî bir eser olarak çıkmıştır.

Konusunu tarihten alan, yetişkinlere yönelik olarak yazılmış birçok tarihî roman bulunmaktadır. Bunların yazarları arasında Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Refik Altınay, M. Turhan Tan, Kemal Tahir, Tarık Buğra ve Yavuz Bahadıroğlu gibi isimler sayılabilmektedir (Şirin, 1997: 40).

Tarih öğretiminde disiplinlerarası yaklaşımla sunulan tarihî romanlar seçilirken hem dikkatli hem de seçici olmaya dikkat edilmelidir. Tarihsel romana ilişkin olarak da öğrencilerden bazı sorulara yanıt vermeleri istenmelidir. Bu sorular (Ata, 2000: 153-154) şu şekilde verilmiştir;

- *Romadaki bütün karakterlerin olayın örgüsünü anlatmada bir rolü ve amacı var mıdır?*
- *Romanda anlatılanlar, tarihi olgulara dayanmakta mıdır?*
- *Kullanılan kelimeler çalışılan döneme uygun olarak eserde kullanılmış mıdır?*

Bununla birlikte, öğretmenler edebiyat derslerinde ve tarih derslerinde disiplinlerarası etkinlikler yaptırabilir. Tarihî bir olay hakkında ne bildikleri öğrencilerle birlikte tartışılabilir, tarihî olayla ilgili okudukları tarihi kurgudan ne öğrendikleri ve anladıkları sorulabilir, bu tarihî olayla ilgili öğrencilerden belirli bir sürede bir şeyler yazmaları istenebilir ya da drama yaptırılabilir. Böylece derslerde tarihi roman kullanılarak öğrencilerin geçmişte yaşamış kişilerin yaşam mücadelelerini, sevinçlerini ve üzüntülerini, kendine has kimliklerini anlamalarına yardımcı olarak tarihsel empati becerisi kazandırılmış olmaktadır.

Tarihçinin yazdıklarıyla sunulan bir tarihî olay ya da şahsiyet, edebiyat ve edebî ürünler aracılığıyla daha da ilgi çekici hale getirilmektedir. Örneğin, Fatih Sultan Mehmet gibi güçlü bir şahsiyetin hayatı kronolojik olarak öğrencilere aktaran bilim dalı tarihtir. Ancak Fatih Sultan Mehmet’in kişiliği hakkında örnek alınması gereken noktaları içeren ve değerleri aktarmaya ışık tutan edebiyat olmuştur.

Başta tarihî roman ve hikâye olmak üzere şiir, tiyatro, biyografi, otografi, monografi ve portre gibi edebiyat ürünleri de tarihe olan ilgiyi arttırmada ve canlı tutmada vazgeçilmez bir materyal olarak karşımıza çıkmaktadır (Erol, 2012: 59-70).

Tarihsel roman yazarı açısından tarih bitmez tükenmez bir malzeme yığını olarak kabul edilmiştir. Tarihçi ile tarihsel roman yazarı birbirlerini beslemektedir. Tarihçi olayların fotoğrafını çekmekte tarihsel roman yazarı ise kendi duygu ve düşüncelerine yorumlarını da ekleyerek tarihsel kişi ya da olaylara ilişkin bir resim çizmektedir (Şimşek, 2006: 69).

Tarihsel romanlar vasıtasıyla toplumda bazı kavramların yer bulması, bazı değerlerin topluma telkin edilmesi ya da bazılarının ortadan kaldırılması mümkün olabilmektedir. Bu nedenle de tarihsel roman, bir misyon yüklenmiş olması bakımından didaktik olarak ifade edilmiştir (Argunşah, 1990: 384).

Türk edebiyatında Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak günümüze kadar ulusal kimlik tasarımını oluşturmak için birçok tarihsel roman yazılmıştır. Tanzimat'tan önce destan, şehnâme ya da masallarla tarih bilinci oluşturulmaya çalışılmış daha sonraları ise Genç Osmanlıların Batı tarzında yazdıkları ilk tarihsel romanlar ortaya çıkmıştır (Şimşek, 2006: 71). Cumhuriyetle birlikte de dinî temaların dışında toplumsal ve ulusal konulara da romanlarda yer verilmeye başlanmıştır.

Tarihî roman ve hikâyelerin hangi kesime hitap ederse etsin, tarihi öğretmek ya da bilgiyi kanıtlamak gibi bir amaçla yazıldığı söylenmemektedir. Çünkü tarih biliminin ve tarihçilerin işi bilgiyi kanıtlamaktır. Fakat kurguya dayalı tarih materyallerinin tarihi sevdirmek, ilgi çekerek ilgi alanı oluşturmak, bir tarihi olayı, çağı ya da tarihî bir şahsiyetin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla tarih derslerinde tamamlayıcı bir etken olduğu gerçeği yadsınmamaktadır (Erol, 2012: 66).

a. Tarih Öğretiminde Anakronizm Algısı

Anakronizm, bir olgunun tarihî ya da düzeni hakkında ortaya çıkan yanılığını ifade etmektedir. Bu yanılığın hem olgusal bilgiler hem de kavramlar, bakış açıları ve zihniyetler konusunu da kapsayabilmektedir. Anakronizm, bir tarihî olgunun var olmadığı bir dönemde sanki varmış gibi düşünülerek yansıtılması olarak karşımıza çıkmakta ve bu da tarihsel yanılığın neden olmaktadır (Öztürk, 2011: 37-39). Tarih yazımında kuvvetli bir bağ oluşturan bugün ve geçmiş, tarihçilerin sıklıkla anakronizm hatalarına düşmelerine neden olmaktadır. Tarihçiler içinde yaşadığı dönemin olgu ve anlayışlarını, kendi dönemlerine ait sorunları ya da olayları geçmişe taşıdıklarında ortaya bazı anlam karmaşaları çıkmaktadır. Bunun için de tarih yazımında anakronizm

hatalarına dikkat ederek, bilinçli ya da bilinçsiz geçmişini anlamada yanılgıya düşmemek için geçmişe bugünün penceresinden bakmak yerine o dönemin penceresinden bakmalı, o dönemin kavram ve olgularını anlamaya çalışmalıdır.

Özellikle roman ve hikâye gibi türlerin tarih öğretiminde kullanılmasıyla tarih kitaplarında yer almaya başlayan kurgusal metinlerin yardımıyla tarihî dönemin içinde yaşamış kişilerin bakış açılarını, düşünme tarzlarını anlamak drama etkinliklerinin uygulamaya konulmasıyla gelişmesine katkı sağlayacaktır, bu da geleneksel tarih anlatımının aksine öğrenciler için ilgi olacaktır. Kurgusal metinlerin tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılması tarihsel empati becerisinin kazandırılmasında faydalı olacaktır (Öztürk, 2011: 43-55).

5.2.1.4. Tarih Öğretimi ve Şiir

Tarih ve edebiyat derslerinde lirik ve epik şiirler öğretim materyali olarak kullanılmaktadır. Lirik şiirler acı, aşk, özlem, ölüm acısı gibi konuları işlerken; epik şiirler yiğitlik, savaş gibi konuları işlemektedir.

Mehmet Akif Ersoy'un Safahat adlı kitabında Çanakkale Muharebeleri'nin anlatıldığı bölüm epik şiire örnek olurken; Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın da epik türde yazdığı başarılı eserleri bulunmaktadır. Bunlar; Üç Şehitler Destanı, İstiklâl Savaşı, İstiklâl Savaşı ve Çanakkale Destanı'dır (Demiray, 1971: 61).

Disiplinlerarası yaklaşımda şiirler aşağıda belirtilen gerekçelerle (Çençen, 2010) tarih öğretimi için işlevsel bir öğretim materyali olarak kabul edilebilmektedir. Bu gerekçeler:

- *Dile özel bir ritim ve ahenk katarak onu bireyin hafızasına hatıralar şeklinde yerleştiriyor olması,*
- *Birikimli bilgiyi bir oyuna dönüştürerek öğrenmeyi daha keyifli bir hale getiriyor olması,*
- *Tarihsel olgu ve kavramların öğretilmesini kolaylaştırıyor olması,*
- *Dersi tekdüzelikten ve sıkıcılıktan kurtarıp, öğrencinin derse katılımını sağlıyor olması,*
- *Yaparak yaşayarak öğrenmeyi gerçekleştiriyor olması.*

Tarih öğretmenleri tarih derslerinde kullanılan şiirlerin; öğrencilerin millî duygularını yoğun bir şekilde yaşamalarına olanak sağladığına, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri daha kalıcı hale getirerek unutulmamanın sağlanmasına, öğrencilerin zihinde tarih olayları canlandırmasına yardımcı olduğuna ve tarih konularının derslerde öğretilmesinde kolaylık sağladığına vurgu yapmışlardır (Çençen ve Berk, 2014: 1-23).

5.2.1.5. Tarih Öğretimi ve Öykü

Tarih derslerinde öykülerin kullanımı, öğretmen etkinliğine dayanan öğretim anlayışında oldukça eski bir geçmişe sahip olmuştur. Tarihçi, geçmişin izlerini ve meydana gelen davranışların etkilerini araştırmak zorunda kalmıştır. Bu açıdan bakıldığında tarihçinin faaliyetleri üç aşamada toplanılmıştır. Bu aşamalar (Dilek ve Yapıcı, 2005: 115-130) şu şekilde verilmiştir:

- *Birincisi, geçmişin izindeki insan davranışlarının yaratıcı etkilerini ortaya çıkarmaktır.*
- *İkincisi, geçmişi yapılandırmada karşılaşılan boşlukları doldurmak amacıyla tarihçinin düş gücü faaliyetlerini ortaya koymasıdır.*
- *Üçüncüsü, Tarihi eserlerde yazarın edebî üslûbunun onu diğer tarihçilerden ayırmasıdır.*

Tarihçilik geleneğinde öykücü tarih anlayışı yaygın olarak kullanılmıştır. Herodot gibi ilk tarihçilerden bugüne kadar olaylar ve insanların yaşadıklarının hikâyeci bir üslûpla ele alınarak işlenmesi, olaylar karşısında insan davranışlarının ve tepkilerinin sebep ve sonuç ilişkilerinin ifade edilmesi, kahramanlık duygularına, iyi ya da kötü gibi zıtlıklara yer verilmesi tarihi öykülerde kullanılan özellikler olarak verilmiştir (Dilek ve Yapıcı, 2005: 116).

5.2.1.6. Tarihi Hikâyeler ve Tarih Öğretimi

Tarihî hikâyeler aracılığıyla çocuklarda insan varlığının önemi, geçmiş, millî değerler, bağımsızlık, kahramanlık gibi soyut kavramlar somut hale getirilmeye çalışılmıştır. Vatan, millet, ülke, devlet gibi kavramların hayat içinde yer bulması ve bu kavramların hayatla iç içe olması tarihî hikâyeler aracılığıyla gerçekleşme imkânı bulabilmiştir. Tarihî hikâyeler yardımıyla tarihte önemli bir konuma sahip olan kişileri sadece kahramanlıklarıyla değil de onların insanî özelliklerini de ele alarak öğrencilerde

hem empati kurma yeteneği hem de olaylara farklı kapılardan bakabilme yeteneği kazandırılmaktadır.

Tarihî hikâyelerde önceki nesillerin yaşam koşulları, teknoloji ile olan ilişkileri, eğitim ve düşünce yapılarındaki noktalar, hayvanlar ve bitkilerle olan ilişkileri ele alınarak çocukların önceki nesilleri tanınması ve aralarında bağ kurması, ortak bir düşünce yapısı oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır.

Şimşek (2015: 395) tarihsel hikâyeleri beş grupta ele almıştır. Bunlar;

- *Şehir ve semtlere ait olan tarihi hikâyeler,*
- *Tarihsel yapı ve anıtlara ait olan hikâyeler,*
- *Tarihsel kişilere ait olan hikâyeler,*
- *Tarihsel olaylara ait olan hikâyeler,*
- *Nesne ve objelere ait olan hikâyeler.*

Sınıflarda tarihî hikâyeleri kullanarak etkili bir tarih öğretimi yapabilmek için hikâye anlatım yönteminin aşamalarına dikkat etmek gerekmektedir. Şimşek (2004: 498-499)'e göre hikâye anlatım yönteminde uygulanacak aşamalar şu şekilde verilmiştir:

- *Anlatılacak hikâyede bulunması gerekenler,*
- *Hikâyeyi anlatmadan önce öğretmenin yapması gerekenler,*
- *Hikâyeyi dinleyecek olan öğrencilerin yapması gerekenler,*
- *Hikâye anlatım yönteminin uygulanması planlanan sınıfta, ortamda bulunması gerekenlerin hazırlığı,*
- *Hikâye anlatım yöntemini uygularken kullanılması gereken teknikler,*
- *Hikâye anlatımı sonrası sınıfta değerlendirme soruları aşamaları bulunmaktadır.*

5.2.1.7. Tarih Öğretimi ve Menkıbeler

Tarih, ilköğretim dördüncü sınıftan yedinci sınıfa kadar Sosyal Bilgiler dersi içinde verilmekte, sekizinci sınıfta Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi adı altında ilköğretimde okutulmaktadır (Sarıköse, 2011: 312). Ortaöğretimden sonuna kadar da tarih dersleri müfredatlarda yer alarak okutulmaktadır.

Menkıbe, Arapça bir sözcük olarak Kamus-i Türki'de şu anlama gelmektedir: “*Bir zatın fazl ve meziyetine delâlet eden fıkra ve bundan bahseden makale ve risale. Medhiye*” (Sami, 1998:990). Menkıbe, hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in ashabının meziyet ve faziletlerini anlatmak için kullanılmıştır (Erdoğan, 2014: 101). Ayrıca Menkıbe, tarihi kişilerin hal tercümeleleri ve bazı zümrelerin de övgüye layık işleri için kullanılmıştır (Yıldız, 2002: 118).

Geçmişte yaşamış din büyüklerinin ve tarihte önemli faaliyetlerde bulunmuş ve önemli işler başarmış kişilerin yaşamlarını ve olağanüstü davranışlarını konu edinmiş olan menkıbeler, eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılabilir edebî ürünlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Topçu ve Kaymakçı, 2018: 298).

Ocak (2010: 35) Menkıbeleri şu şekilde sınıflamıştır:

- *Tarihi Gerçeklere Dayanan Menkıbeler,*
- *Hayali Menkıbeler,*
- *Toplumun İçtimai Değerler Sisteminden Kaynaklanan Menkıbeler,*
- *Ahlâki Bir Teolojiye Dayanmış Menkıbeler,*
- *Propaganda Maksudı Güden Menkıbeler.*

Günümüz eğitim sisteminde ezberci anlayışın yerine çağdaş eğitim anlayışları önem kazanmakta ve bununla birlikte de tarih derslerinde farklı yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. Tarih derslerinde kullanılan farklı metotlardan biri de son yıllarda önemini giderek arttıran örnek olay yöntemi olmuş ve tarih dersleri ilgi çekici hale gelmeye başlamıştır.

Öğrencilerin derslere aktif olarak katılması ve derslerin yalnızca düz anlatım metoduyla işlenmemesi, farklı metotlara yer verilmesi öğretimin verimli olmasını sağlayacak ve öğrenciler dersten sıkılmayacak başka şeylerle meşgul olmayacaklardır (Sarıköse, 2011: 318). Örnek olay çalışmasında tarihi menkıbeler, şiir ya da fıkralar kullanılabilir materyaller arasında yer almıştır.

Sarıköse (2011: 318-319) örnek olay çalışması olarak menkıbe ve olağanüstü olayların kullanılmasında belli başlı ilkelere uyulması gerektiğini belirtmiştir. Bu ilkeler şu şekilde verilmiştir:

- *Örnek olay materyali olarak seçilecek menkıbe veya olağanüstü olay, konunun hedef ve davranışlarına uygun olmalıdır.*
- *Seçilecek menkıbe ve olağanüstü olaylar anlamlı ve öğrencilerin seviyelerine uygun olmalıdır.*
- *Menkıbe ve olağanüstü olaylarda failer ve zaman belirgin şekilde verilmelidir.*
- *Menkıbe ve olağanüstü olay seçiminde ilginç ve değişik olağanüstü olaylara yer verilmelidir.*
- *Menkıbe ve olağanüstü olaylar sadece anlatıp geçilmemeli, menkıbe ve olağanüstü olaya yönelik öğretmen tarafından geliştirilen sorularla öğretim desteklenmelidir.*
- *Menkıbe ve olağanüstü olaylarda bir problem ele alınmalı ve geliştirilen sorularla bu problem çözülmelidir.*
- *Menkıbe ve olağanüstü olaylardan öğrencilerin ibret almaları ve ders çıkarmaları istenmelidir.*

Derslerde menkıbe olağanüstü olaylara yönelik hazırlanmış sorularla öğrencilerin menkıbe ve olağanüstü olayları tahlil edebilmesi hem öğrencileri düşünmeye ve yorum yapmaya teşvik edecek hem de öğrencilerin muhakeme yeteneklerinin gelişimine katkı sağlayacaktır (Sarıköse, 2011: 320).

Tarih derslerini sıkıcılıktan kurtarmak, öğrencilerin dikkatlerini çekerek öğrenme süreçlerine aktif olarak katılmalarını sağlamak için kullanılacak önemli yöntemlerden biri de menkıbelerin kullanılması olmuştur. Tarih öğretiminde menkıbelerin kullanılmasına daha fazla yer verilmesi öğretim sürecini olumlu etkileyecek ve neden-sonuç ilişkisi kuran bilinçli bireylerin yetişmesine olanak sağlayacaktır.

5.2.1.8. Tarih Öğretiminde Sözlü Tarih Kullanılması

Tarih öğretmenin görevi; geçmişi olduğu gibi yansıtmak yerine sosyal bilimci ya da tarihçi gibi geçmişi yorumlayıp ve geçmişin yapısını ayrıştırıp yeniden oluşturmaktır. Türkiye Tanzimat'tan günümüze kadar Batıda meydana gelen eğitim faaliyetlerini yakından izlemiş ve 1990'lı yıllardan sonra da çağdaş gelişmelerin doğrultusunda öğretim programlarını gözden geçirerek güncelleme sürecini başlatmıştır.

Bu çalışmalar sonucunda da 2005 yılından itibaren hazırlanan yeni programlarda aşama aşama yürürlüğe konulmaya başlamıştır (Sarı, 2006: 110).

Çağdaş gelişmeler çerçevesinde hazırlanan yeni hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programları yapılandırıcılık esasına dayandırılarak etkin öğretimin ilkeleri hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu da beraberinde geleneksel eğitim anlayışının yerine öğrenciyi merkeze alan ve süreç odaklı bir eğitim anlayışının uygulanmasına zemin hazırlamıştır (Öztürk, 2006: 56).

Yeni eğitim-öğretim programlarında okul dışı faaliyetlere yer verilerek evde ya da kütüphanelerde yapılabilecek sözlü tarih çalışmaları, grup çalışmaları, soy ağacı oluşturma ya da günlük tutma gibi etkinliklerle eğitimi okul dışına taşıyarak yaşam ile okul arasında oluşabilecek tüm engelleri ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Çağdaş eğitim anlayışı doğrultusunda kullanılan yöntem ve teknikler, tarihin anlaşılmasını sağlarken; disiplinlerarası iş birliğini de arttırarak sosyoloji, antropoloji, psikoloji, sosyal psikoloji ve coğrafya gibi bilimlerin tüm faydalarından yararlanan sözlü tarihin önemini de ortaya çıkarmaktadır (Sarı, 2006: 111).

Portelli (1998: 23-45) sözlü tarihi; “*Kaynak ile tarihçinin görüşme esnasında karşılaşmalarında beraber yaptıkları şeyi ima eder.*” şeklinde tanımlamıştır. Öztürkmen (1998: 10-16) ise sözlü tarihi belirli bir konu etrafında, konuyla alakalı kişilerle yapılan ve kaydedilen söyleşiler sonucu ortaya çıkan bilgileri değerlendirme ve inceleme olarak tanımlamıştır.

Sözlü tarih etkinlikleri öğrencilere dinleme, gözlem yapma, soru sorabilme, bilgileri düzene koyabilme, kendilerinden önce yaşamış kişileri anlayabilme, bilgiler arasında anlam bütünlüğü kurarak ilgili olanı aralarından seçebilme, değişimi ve sürekliliği algılayarak kendi yaşantısı ve geçmişte yaşamış insanların yaşamlarını daha iyi anlayabilme yeteneği kazandırmaktadır (Sarı, 2006: 120-121).

Baykara (1996: 51-52) ise sözlü tarih olmadan XX. yüzyıl Türk tarihinin incelenemeyeceğini ve sözlü haberlerin uzun yıllardır kuşaktan kuşağa sözlü olarak ifade edilip yazıya geçirildiğini, bunun için de sözlü kaynak olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sözlü kaynakları ise 8 gruba ayırmıştır. Bunlar; Canlı şahitler-yaşayan tarihler, manzûme ve şiirler, destanlar, efsaneler, hikâyeler, kıssa, fıkra-latife

ve anekdotlar, atasözü ve darb-ı meseller, menkıbeler ve diğerleridir (Baykara, 1996: 52-57).

Thompson (1999: 23) sözlü tarihi; çeşitli toplumlardan ve kültürlerden insanları dinleyerek, hatıralarını ve deneyimlerini kaydederek yorumlamak olarak tanımlamıştır. Sözlü tarih tekniğinin tarih yazıcılığında kullanılmaya başlanması İ.Ö. 5. yüzyıla kadar dayandırılmaktadır. Bu yüzyılda yaşamış olan Herodot, sözlü tarih tekniğini kullanmış ve tarih yazmıştır. İslâm tarih yazıcılığında ise ilk sözlü tarih çalışmaları Hz. Peygamberin ölümünden sonra başlamıştır. Türklerde ise ilk sözlü tarih yazıcılığı çalışmalarının Orhun Yazıtları olduğu ifade edilmektedir (Arslan, 2013: 2-3).

Sözlü tarih, tarih yazıcılığında 19. yüzyıla kadar başvurulmuş kaynaklardan birisi olmuş ve bu tarihten sonra da kişisel tanıklıklar yerini arşiv belgelerine dayandırılan pozitivist tarih yazıcılığına bırakmıştır. 1930'lu yıllardan sonra da Braudel, Bloch ve Febvre öncülüğünde kurulan Annales Ekolü; Türkiye'de de Barkan, Köprülü ve Akdağ öncülüğünde askerî ve siyasî vakanüvist tarih anlayışı tarih yazımının içerisindeki merkezilik daraltılarak arşiv belgelerinin yanında sözlü belgeler de tarih yazıcılığında bilimsel bir değer olarak yeniden kabul görmüştür (Arslan, 2013: 3).

5.2.1.9. Tarih Öğretiminde Gazete Kullanımı

Geleneksel eğitim anlayışı doğrultusunda tarih eğitiminde ders kitabı ve öğretmeni merkeze alan bir anlayış doğrultusunda öğrencilerden verilen bilgileri sorgulama yapmadan kabul etmeleri, yorum yapmadan ezberlemeleri ve dersleri geçmeleri beklenmiştir. Gelişen bilgi ve teknoloji çağında ise çağdaş eğitim anlayışı ışığında sorgulayan, tartışan, yorum yapabilme yeteneğine sahip öğrenciler yetiştirilmeye başlanmış ve tarih derslerinde de öğrenciler aktif rol oynamaya başlamışlardır.

Tarih derslerinde öğrencileri aktif kılmak, olaylara farklı açılardan bakabilmelerini sağlamak için eğitim ortamları zenginleştirilmeli ve bu noktada da bireyin yaşadığı toplumla iç içe olması, konularını yaşamın içinden alması ve yaşamdaki problemlerle öğrencileri yüz yüze getirmesi açısından gazeteler, tarih derslerinde kullanılan önemli bir araç-gereç konumuna gelmiştir (Yahşi ve Keleş, 2013: 694).

Demirel (2017: 63) tarih derslerinde nitelikli bireyler yetiştirerek öğretim ortamlarında farklı materyaller geliştirilmesi ve farklı araç-gereç kullanımının birçok yararını şu şekilde özetlemiştir:

- *Araç gereçler öğrencilerin dikkatini çekerek dikkatleri uyanık tutar ve öğrenme gerçekleşmiş olur.*
- *Araç gereçler ile öğrenci konuya ve öğrenmeye etkin katılır.*
- *Araç gereçler hem öğrenmede kolaylık sağlar hem de zamandan tasarruf sağlar. Böylece eğitim ekonomik şekilde gerçekleşir.*
- *Araç gereçler öğrenmeyi somut hale getirir.*
- *Araç gereçler öğrencilerin ilgisini çeker ve öğrencilerin güdülenme düzeylerini artırır.*
- *Araç gereçler öğretimi zenginleştirirken konuyu da daha anlaşılır kılar.*

Tarih öğretiminde gazete kullanılması dersleri daha eğlenceli hale getirmenin yanında öğrencilere de birçok farklı nitelik kazandırmaktadır. Öncelikli olarak öğrencilerde bilimsel düşünme, verileri değerlendirme, kanıtlar sonucu ortaya çıkan veriler hakkında sonuç çıkarma gibi birçok zihinsel beceri kazanma olanağı sunmaktadır (Yahşi ve Keleş, 2013: 695).

Dönmez ve Yazıcı (2008: 256) gazete kullanımının faydalarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

- *Canlı ya da cansız varlıkların gerçek görünümleri sınıf ortamlarında gösterilebilir.*
- *Karmaşık olan kavramları öğretmek için kullanılabilir.*
- *Öğrencilerin öğrenmeye karşı güdülenmeleri sağlanabilir.*
- *Sınıf ortamlarına getirilmesinin maliyeti ucuzdur.*
- *Taşınması çok kolay olduğu için öğretmenler bunları istediği yere asabilir veya taşıyabilir.*

Moorefeld (2003: 58-60)'e göre de öğrencilere birçok şey kazandıran gazete, bütün disiplinler için kullanılacak bir kaynak olarak ifade edilmiştir. Street (2002: 131-134)'e göre de tarih derslerinde gazete kullanmak öğrencilerin okuma, eleştirel düşünme, problem çözme ve çok perspektifli bakış açılarını geliştirmelerine katkı sağlayan önemli bir araç olarak görülmüştür.

Tarih derslerinde öğretmenlerin konuları güncel olaylarla ilişkilendirip öğrencilerin dünü, bugünü ve yarını anlamalarına olanak tanınması açısından gazeteler kullanılması gereken bir materyal olarak önemini giderek arttırmaktadır (Yahşi ve Keleş, 2013: 698). Gazete kullanımı ile birlikte tarih dersi daha eğlenceli hale gelmekte, öğrencilerin akademik başarılarında görülen artış sonucunda da tarih dersine olan ilgi artmaktadır.

5.2.1.10. Tarih Öğretiminde Karikatür Kullanımı

Tarih öğretiminde tarihsel olayların ya da olguların sosyal boyutlarının incelenmesinden ziyade devletin resmî tarihini anlatan bir içeriğe sahip olması, hem tek yönlü bir bakış açısı meydana getirmekte hem de ezbere dayanan öğrenme biçimiyle öğrencileri pasif dinleyen konumuna düşürmektedir. Tarihin toplumsal ve sosyal boyutu tarih öğretiminde ele alınırsa öğrencilerin derse katılımı artacak hem de tarih dersleri daha zevkli hale gelecektir. Tarih içinde meydana gelen olay ve olgulara ait orijinal metinler ve kültürel ürünlerin öğrencilere kullandırılmasıyla öğrencilerin tarihsel kanıtlarla iç içe olmaları sağlanmış olunacaktır (Erdem, 2005: 132).

Tarih öğretiminde kullanılacak karikatürler hem dersi eğlenceli hale getirecek hem de öğrenmede kalıcılığı arttıracaktır. Kültürel bir ürün olarak ele alınan karikatürün malzemesi, insan ve insanlara ait olan pratiklerdir. Karikatür, insanların, toplumların ya da ülkelerin yanlışlarını, anlaşılmadık taraflarını ele alır, bunları işleyerek yorumlar yapar, eleştirir ya da insanlara var olanı yansıtır (Erdem, 2005: 133). Tarih öğretiminde bir tepegöz yardımıyla ya da fotokopi ile sınıfa dağıtılan karikatürlere öğrencilerin belli bir süre bakmaları istendikten sonra görüşlerini ifade edebilmeleri istenebilir. Bu yapılacak uygulama içinde sınıf ikiye bölünebilir ya da 5-6 kişilik gruplara ayrılabilir. Bu gruplardaki öğrencilerden öncelikle kendi aralarında tartışarak karikatürü yorumlamaları, karikatürdeki nesnelere ya da kişilerin neyi temsil ettiklerini belirterek birbirlerinden farklı olarak görüşlerini sunmaları istenebilir. Bu etkinlik ile tarih ders kitaplarında yer alan anlatılanlarla karikatürün vermiş olduğu mesaj arasında uyuşan ya da uyuşmayan yönlerin farkına varılması sağlanarak çok boyutlu bir öğrenme fırsatı yakalanmış olunur.

5.2.1.11. Disiplinlerarası Yaklaşımla Edebiyat-Tarih İlişkisi İçinde Öğrencilerde Tarih Düşüncesi Oluşturmak

Tarih düşüncesi; tarihi anlamak, geçmiş hakkında yorumlar yaparak geçmişle bugün arasında bağ kurup öğrencilerde geliştirilmesi hedeflenen bir yetenek olarak ele alınmıştır. Tarih düşüncesi, geçmişin tarih olmadığı, tarihsel gerçek ile gerçeğin birbirinden farklı kavramlar olduğunu anlayıp yorumlamak amacıyla başvurulması gereken bir düşünce yapısı olmuştur.

Tarihsel bir belgeyi, eseri ya da kalıntıyı incelemek ve yorumlamak, bunların geçmişte yaşamış insanlar için ne anlama geldiğini anlayabilmek açısından önemli görülmüştür (Büyükboyacı, 2013: 9-10).

Edebiyat-tarih ilişkisinde tarihi bir eser, resim ya da buluntuların ne zaman ve nasıl yapıldığına, binaların yapılış amacının ne olduğuna, insanların hayatlarında bunların ne kadar etki gösterdiğine ilişkin sorgulama yolunu kullanarak yapılan tarihi araştırmalar, öğrencilerin tarih ışığı altında düşünce dünyalarını zenginleştirmesinde, yorum gücünü kullanabilmesinde ve kalıplaşmış yargıların dışına çıkabilmesinde yardımcı olabilecektir (Büyükboyacı, 2013: 11).

Tarihi öğrenmek, toplumların geçmişlerini inceleyerek insanların yaşamlarında kendilerine bir yön çizerek geçmiş olaylardan ders çıkarıp tüm yaşantılarını gözden geçirmelerine ve sağlıklı bir karar vermelerinde önemli bir konuma sahip olmuştur. Bunun yanında bir milletin kendi millî değerlerini bilerek bu değerlere göre yaşaması ve daha güvenli bir şekilde bugünlerini yaşayıp yarınlarına güvenli bir şekilde adım atabilmeleri için tarihini bilmesi, tarihine sahip çıkması gerekmektedir. Bunu sağlamanın yolu da ancak okullarda etkili bir tarih öğretiminin gerçekleştirilmesi olmuştur.

5.3. Tarih-Sosyoloji İlişkisi

Toplum olaylarını konu alan sosyolojinin kendi geliştirmiş olduğu bilgi toplama yöntemleri, toplum olaylarının tarihsel boyutunu kavrayabilmesi için yeterli değildir. Bunun için de konusunu hem gereğince kavramak hem de konusunu daha iyi açıklayabilmek için tarihe başvurmak durumunda kalmıştır (Baykan, 1993: 79). Sosyoloji, toplumun yapısını ve gelişimini incelerken genellemeye başvurur ve bunu yaparken de tarihe başvurarak tarihin kendisine sunmuş olduğu verileri kullanır. Tarih

de incelemiş olduğu olayları hem tarihsel hem de sosyal bölümlere yerleştirmek ve topluma yansımalarını daha iyi kavrayabilmek için sosyolojiden yararlanmaktadır (Güçlüer, 2012: 81-82).

Sosyoloji ile tarih birbirleriyle yakın ilişki halinde olarak toplum olaylarını bütünlük içinde algılama ve kavrama gayreti içinde olmuşlardır (Sezer, 2006: 79-80). Belirli bir sorun hakkında toplanılan malzemeleri anlamlı kılmak için sık sık bir zaman perspektifine ihtiyaç duyulmakta bu yüzden de sosyolojik araştırmalarda tarihsel bir bakış açısı esas alınmaktadır (Giddens, 2000: 577).

Tarih ile sosyoloji arasındaki ilişki sanıldığından daha önemli bir konumdadır. Çünkü geçmişten bu yana oluşturulan ve günümüze kadar gelen kültürel değerleri oluşturulan sosyal grupların temelleri de aslında tarih içinde gizli kalmıştır. Bundan dolayıdır ki oluşan her şeyin bir tarihi ve sosyal gelişimi mevcuttur.

Tarih araştırmalarında doğru sonuçlara ulaşabilmek için sosyoloji tarih ilişkisine ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal kanunları ortaya koyan sosyoloji bilimi sayesinde doğru sonuçlara ulaşmak daha kolay hale getirilecektir (Kütükoğlu, 1991: 9). Tarih ile sosyoloji arasındaki ilişki son yıllarda önemini arttırmıştır. Sosyoloji ile tarih bilimi benzer sorunlar etrafında kendi varlıklarını sürdürmekte ve hem sosyologların hem de tarihçilerin yaptıkları benzerlik arz etmektedir (Kızılçelik, 2001: 4).

Sosyoloji ile tarih ilişkisini açıklayan Toynbee (1962: 29) tarihin, eskiden olan sosyal ilişkilerin incelenmesi olduğunu söylemiştir. Berneheim (1956: 63) ise tarihi, insanlığın geçmişte olup bitmeleri ve bunlardan da dersler çıkarılması gereken bir uğraş alanı olarak ifade etmişlerdir. Skocpol'a göre de tarihsel sosyoloji; *“Büyük ölçekli yapıların ve temel değişim süreçlerinin doğasını ve etkilerini anlamaya adanmış, sürekli yinelenen bir araştırma geleneği olarak daha iyi anlaşılabilir. Burada itici güç, klasik teorik paradigmalara değil, tarihsel temelli sorulara yanıt verme arzusudur.”* (Skocpol, 1999: 47).

Sosyolojinin ele almış olduğu sosyal olayların birçoğu geçmişte yaşandığından ve artık geçmişte kaldığından tarih ile sosyolojinin birçok ortak yönünü buluşturmaktadır. Çünkü sosyoloji kullanmış olduğu birçok malzemeyi tarihten almaktadır. Eröz (1990: 127-130)'ün belirttiği gibi tarih tekrarlanmayan olaylarla

uğraşırken, sosyoloji tekrarlanan, prensip ve konular ortaya koyan olaylarla uğraşmaktadır.

Sosyoloji bilimi, Avrupa’da Fransız İhtilâli’nden sonra yayılma gösteren aydınlanma düşüncesine paralel olarak, kilisenin sarsılmaz otoritesini kaybettiği dönemlerde ortaya çıkmıştır (Şahin, 2017: 8).

İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi’nden sonra, toplumsal yaşamda ortaya çıkan psiko-sosyal krizler ve bunalımlar sonucunda sosyoloji bilimi bu problemlere bir çözüm yolu bulmak için atılım göstermiş ve etkisini giderek arttırmıştır.

Sosyal olayların gerçekleşmesinde tarihi özellikler yer almıştır. Sosyoloji, kendi yöntemleriyle sosyal olayların, geçmişte yaşamış insanların davranışlarını ve bunların özelliklerini, tarihi boyutlarını kavramada yetersiz kalmaktadır. Bunun için de sosyolog, konusunun detaylarını daha iyi kavrayabilmek, detaylandırabilmek amacıyla tarihe başvurmuştur. Bu bağlamda da sosyoloji biliminin temel bilgi kaynağı tarih olmaktadır(www.academia.edu/22231064/Mustafa_Aksoy_Tarih_Sosyoloji_İlişkisinde_Tarih_Sosyolojisine).

Sosyoloji toplumsal olayların geçmişini öğrenebilmek tarihten yararlanma yoluna gitmektedir. Tarih de herhangi bir tarihsel olayı ele alırken sosyolojiden yararlanma yoluna gitmektedir. Sosyoloji olayları ele alırken bütünleştirici bir yaklaşım yolunu kullanırken tarih için de önemli bir konuma sahip olmaktadır. Tarih bilimi için de olayları ve olguları bir bütün halinde görebilme fırsatı oluşmaktadır.

Sosyolog Mills (1979: 227-228) tarih ile sosyoloji ilişkisini ve neden birbirlerinden yararlandıklarını şu şekilde ifade etmiştir: “*Her sosyal bilim ya da daha iyisi, ciddi denilebilecek her toplumsal çalışma dalının düşüncelerinde tarihsel bir bakışa dayanması ve tarihsel materyallerden tüm olarak yararlanması gereklidir. Bu yakın anlayış, benim savımdaki fikri de dile getirmektedir. Tarihin doğasına ilişkin olarak tarihi aşan bir teoriyi benimsemiş olmadıkça ya da toplumdaki insanı tarihsel olmayan bir varlık olarak tasarlamadıkça, hiçbir sosyal ilim tarih bilimini görmezlikten gelip, onu aşamaz.*”

Ünlü sosyolog Türkdoğan da tarih ile sosyoloji arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş ve siyasî, kültürel, medenî, sanatla ilgili ve sosyo-ekonomik konularda çalışan kişilerin, tarih oluşum içindeki ilişkiye dikkat çekmiştir (Türkdoğan, 2003: 327).

Aksoy ise tarih ile sosyoloji arasındaki ayrılmaz ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir: “...Tarihi dikkate almayan bir sosyolojik çalışma, teorik olarak çok mükemmel, fakat uygulanabilirlik şansı çok az ya da uygulandığında beklenenden az sonuçlar ortaya koyan düşünce sistemlerine benzer. Sosyolojiyi dikkate almayan bir tarih de belgeler yığını ya da kronolojik hikayecilikten başka bir şey değildir” (Aksoy, 1998: 25).

Tarih ile sosyoloji birbirini besleyen iki bilim olarak önemini göstermektedir. Örneğin, Fransız İhtilâli’ni konu alan tarih bilimi ihtilâl sürecinde meydana gelen siyasi olayları konu alırken, sosyoloji bilimi bu ihtilâlin meydana getirdiği etkilerin toplumlar üzerinde nasıl izler bıraktığını ve insanların bu süreçte nelerle karşılaşmış ve nasıl davrandıklarını konu almaktadır.

Sosyoloji tarihinin ana noktasını Sanayi Devrimi oluşturmuştur. Sanayi Devrimi’yle insanlar bir anda işsiz kalmış, buldukları bölgeleri terk ederek şehirlere göç etmek zorunda kalmış ve burada bin bir zorlukla karşı karşıya kalmışlardır. İşsizlik ve yoksulluğun acımasız şartlarında intihar girişimleri sosyal bilimlerin etkilenmesine neden olmuştur.

Tarihî bir olay incelenirken dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak değerlendirmeler yapabilmek sosyoloji ile mümkün olabilmiştir. Bu da sosyoloji ile tarih arasındaki ilişkiyi bir kez daha gözler önüne sermiştir. Tarihsel gerçekler, veriler, bilgi ve belgeler olmadan sosyologlar var olan toplumun yapısını, toplum sorunlarını anlayabilmeleri ve yorum yapabilmeleri ya da bunları değiştirmeleri oldukça zordur. Bunun için de sosyoloji biliminin daha etkin ve daha önemli bir kimliğe kavuşabilmesi için metodolojik yönelimleri tarihsel zemin üzerine inşa etmesi gerekmektedir (Kızılcılık, 2001: 5). Sosyologlar tarihten kopuk olurlarsa yaşadıkları toplumu anlamakta ve bunu açıklamakta zorluk çekerler. Bunun için de sosyoloji, toplumların kendi tarihleri üzerinde durarak yeniden düşünmesi ve tarih bilinci olarak ele alınmalıdır (Kızılcılık, 2001: 11).

Sezer (2006: 67)’de tarih ile sosyoloji arasındaki ilişkiyi şu sözlerle ifade etmiştir: “Gerçekte sosyoloji ile tarih arasında bir ayrım yapmak gereksizdir. Temelde tarih ile sosyoloji arasında bir bütünlük bulunmaktadır ve bu bütünlük aynı uğraşın birbirini tamamlar iki ayrı yanı olmasından öte, sosyoloji ve tarihin aynı uğraştan başka bir şey olmamasından kaynaklanmaktadır.”

Tarih ile sosyoloji disiplinlerinin ayrı olarak düşünülmeyp birbirine yakınlaştırılması gerektiğini savunan Annales Okulu'nun temsilcisi Fernand Braudel özellikle iki disiplin üzerinde durmuştur. Braudel her fırsatta tarih ve sosyolojinin birbirlerine yakın bilimler olduklarını ve bu iki disiplinin birbirinden ayrı olmadığını savunmuştur (Fildiş, 2015: 791-792).

Tarih öğretiminde sosyoloji disiplini sayesinde toplumsal ilişkiler anlamlandırılmakta ve tarihi süreç içinde gelişen olaylar ile günümüz arasında bağlantılar kurulabilmektedir (Çelik, 2017: 35).

5.4. Tarih-Felsefe İlişkisi

Tarih disiplini ile felsefe ilmi arasındaki ilişki oldukça önemlidir. Felsefi düşünce ve felsefi bilginin ortaya çıkma nedeni olarak insanın hem kendini hem de çevresini tanıma isteğinin bir neticesi olarak ifade edilebilmektedir (Şişman, 2007: 137). Bütün bilim dallarının temelini oluşturan felsefe, eğitim akımlarının eğitimle olan ilişkilerini inceleyerek eğitimle ilgili sorulara yanıt vererek eğitimin kalitesini arttıracaktır. Heidegger felsefeyi, insan varlığının hermeneutiğini kalkış noktası olarak alan evrensel fenomenolojik varlık bilim olarak tanımlanmıştır (Schrag, 2006: 206).

Özlem (2012: 17)'e göre tarih felsefesinden iki şey anlaşılmaktadır. Bunlar; yaşanmış geçmişin felsefesi olarak tarih felsefesi diğeri de tarih biliminin felsefesidir. Birinci anlamıyla tarih felsefesi geçmişte kalan olayların ne anlama geldiğini sorgulayan ve insanlığın yaşanmış tüm geçmişine yönelen bir felsefe olarak anlaşılmaktadır. İkinci anlamıyla ise tarih felsefesi tarih biliminin ve tarihçilerin bilgi edinme yollarını sorgulayan, tarih biliminin dayanmış olduğu ilke ve yöntemlere eleştiri getiren ve zamanla da tarihsel bilginin nitelik ve olabilirliğini çözümleyen tarihsel bilgi eleştirisi anlaşılmaktadır.

Fazlıoğlu (2019: 2)'nin ifadesiyle tarih-felsefe arasındaki ilişki üç aşamada ele alınmaktadır. Bu aşamaları şu şekilde belirtmiştir:

- *Birinci aşama; Aristoteles-İbn Sina'cı aşama,*
- *İkinci aşama; Fahrettin Razi-İbn Haldun'cu aşama,*
- *Üçüncü aşama ise Kant-Dilthey aşamasıdır.*

Aristoteles-İbn Sinacı görüşüne göre felsefe tümel bilgi yöntemidir ve bu nedenle tüm bilme tavırları ve tarzları onun altında birer unsur olarak ele alınmıştır. Fahrettin Razi-İbn Haldun'cu görüşe göre felsefe, bilme yöntemlerinden biri olarak ele alınmıştır. Kant-Dilthey görüşüne göre felsefe, bilişsel çözümleme olarak tanımlanmıştır. Razi'den başlayarak İbn Haldun'da tam anlamıyla örgütlenmiş olan anlayış ile tarih; objektif, nesnel bir alan olarak kabul görmeye başlamış ve artık tarihsel, toplumsal var olanların da nesnelere de bilgisinin olabileceği kabul görür hale gelmiştir (Fazlıoğlu, 2019: 7).

Felsefe akıl ve mantık ilkelerine uygun düşünmeyi esas alan bir bilim dalıdır. Eğitim felsefesi ise temel olarak aldığı felsefi akımlara göre eğitimin içeriğini, eğitimin geçirdiği süreçleri ve eğitimin değerlendirilme durumlarının nasıl olması gerektiğine cevaplar bulan ve bu cevaplar neticesinde eğitim ortamını felsefi akıma göre şekillendiren bir disiplin olarak karşımıza çıkmıştır (Aslan, 2014: 2).

5.4.1. Eğitim Felsefesi Akımları

Eğitim felsefesi politik ve toplumsal hedefler doğrultusunda eğitimi şekillendiren, eğitime yön veren ve öğretim programlarının dinamikliğini sağlayan bir dal olarak hem tarih disiplini hem de diğer disiplinlerle ilişkisi korumaktadır.

Felsefe akımının eğitime yönelttiği sorular neticesinde eğitimde kullanılan ve zaman zaman sorgulanan eğitim felsefesi akımları ortaya çıkmıştır. Bu akımlar; Daimicilik, Esasicilik, İlerlemecilik ve Yeniden Kurmacılıktır.

Eğitim felsefesi akımlarını kısaca özetlersek karşımıza şu noktalar çıkmaktadır:

Daimicilik: Bu görüşü savunanların benimsedikleri görüş; eğitim evrensel nitelikteki belli gerçeklere göre düzenlenmelidir. İnsanın doğası, ahlâki ilkeler ve değerler her yerde aynı olduğu için de eğitim bu değişmez gerçeklere göre insan yetiştirmelidir. Eğitim programlarında da dil, tarih, matematik, doğa bilimleri, sözel sanatlar, felsefe, mantık gibi konulara ağırlık verilmelidir (Karip, 2011: 97).

Esasicilik: Bu akımı benimseyenlerin savunduğu görüşe göre insan, sosyal ve kültürel bir varlık olup, doğuştan kafası boştur ve hiçbir bilgiye sahip değildir. Öğrenmenin temelinde eğitim sürecinin özünü yani konu alanını çok iyi özümsemesi oluşturur. Bunun için de tarihin süzgecinden geçmiş temel bilgiler çocuğun kendi tecrübelerinden daha önemlidir. O yüzden tarih, matematik, fen ve yabancı diller

programların çekirdeğini oluşturmalı, çok sıkı çalışma ve çoğu zaman da zorlama yapılmalıdır (Karip, 2011: 98).

İlerlemecilik: Pragmatik felsefenin eğitime uyarlanmış hali olarak görülen bu felsefî akımın en önemli özelliği geleneksel eğitimin katı disiplin ve biçimselliğini temel alan ve öğretmen merkezli olarak edilgen bireyler yetiştirme anlayışına tamamıyla karşı çıkmasıdır (<https://docplayer.biz.tr/25774368-egitimin-felsefi-temelleri.html>). Bu anlayışa göre eğitim bireyin ihtiyaçlarına göre hazırlanarak okul yaşamının kendisi olmalı ve öğrencinin tüm doğal gereksinimlerini ve gelişimlerini sağlamalıdır.

Yeniden Kurmacılık: Bu felsefî akımın amacı, toplumu yeniden düzenleyerek toplumsal değişim çerçevesinde bireyleri aktif kılmak, problem çözmek, değişim ve yeniliklerden haberdar olarak öğrencilerde farkındalık oluşturmaktır. Yeniden Kurmacı eğitim akımının temel hedefi, eğitimin modern dünyanın toplumsal ve ekonomik güçleriyle kültürün temel değerlerini oluşturan yeni bir toplumsal yapı oluşturmak, ortaya çıkan kaynakların toplum tarafından kontrol edilerek tam anlamıyla gerçek bir demokrasiye dayalı hale getirebilmektir (Varış, 1998: 68-71).

5.4.2. Felsefe-Bilim Tarihi İlişkisi

Bilim tarihi, iki disiplinle yakın ilişkisi olan bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki disiplinden biri tarih diğeri de bilim olmuştur. Bilimin her alanından faydalanan bilim tarihçisi, araştırmalarını yapabilmek için, bilimin yapısı dışında bilimsel bilgi ve bilim felsefesini de göz önünde bulundurmaktadır (Kahya, 2005: 2).

Kahya (2005: 2-3)'ya göre bilim tarihi konuları üç şekilde ele alınmıştır. Bunlar;

- *Belirli bir zaman kesitinde bilim adına yapılmış faaliyetler ve bunların tarihi açıdan değerlendirilmesi. Örneğin, Ortaçağ bilimsel çalışmalarının ya da Modern Çağ biliminin ele alınıp incelenmesi.*
- *Belli bir bölgedeki bilimsel çalışmaların değerlendirilmesi. Örneğin, İslâm Dünyasındaki bilimsel çalışmalar.*
- *Bir bilim adamının ele alınması veya belli bir konunun ele alınıp dikey yönlü olarak ayrıntılı değerlendirilmesi. Örneğin, Malpighi'nin çalışmaları ya da Einstein'in çalışmaları.*

Bir bilim tarihçisi ele almış olduğu konuları felsefi açıdan da irdelemek mecburiyetindedir. Çünkü bilimsel faaliyetler buldukları ortamların fikir hareketlerinden etkilenmektedirler. Örneğin, Aristo bir filozof ve aynı zamanda da bir bilim adamıdır. Yine İbn-i Sina bir hekim olarak tarih sahnesinde önemli olsa da aynı zamanda fizik, kimya ve matematik ile ilgili çalışmaları yanında İslâm Dünyası'nın sayılı filozofları arasında yer almaktadır. Bunun içinde bilim tarihçisi dönemin felsefe çalışmalarını ve felsefi görüşlerini çok iyi bilmeli ve bilimsel faaliyetleri anlamak için çalışmalar yapmalıdır (Kahya, 2005: 2-3).

Bilimi anlama çabaları 17. yüzyıldan itibaren artış göstermiştir. Bunun nedeni de Modern Çağ ile birlikte Rönesans'ın ortaya çıkardığı Aydınlanma Dönemi'nin yeni gelişmeleri ortaya çıkarması olmuştur. Batı Dünyası ise Rönesans'ın ortaya koyduğu düşünceler doğrultusunda toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda, bilim ve felsefe alanında büyük bir atılım gerçekleştirerek doğaya ait hem yeni hem de güvenilir bilgiler üretmeye başlamıştır. Ayrıca matbaanın gelişmesiyle birlikte bilgilerin doğru bir şekilde ve hızlıca geniş kitlelere ulaştırılması olanaklı hale gelmiştir. Yaşanan bu hızlı gelişmeler sonucunda bilimi anlama çabaları yoğunlaşmış, bu çabaların biri tarihsel biri de felsefi yönden olmak üzere iki boyutta gelişme göstermiştir (Topdemir, 2002: 55-58).

Bilimi tarihsel süreç içinde ortaya konulan ürünleri inceleyip anlama çabaları bilim tarihinin; bilimsel yöntem ve kavramları ele alarak değerlendirme ise bilim felsefesinin doğmasına olanak tanımıştır (Topdemir, 2002: 57-58). Bilim tarihi; bilimsel, kültürel ve siyasî sonuçlar içerdiği için çok geniş bir bilgi yelpazesine sahip olmuştur. İlgi alanı da geçmişte olduğu için geçmişin bilinmesiyle bugün ve geleceğin anlaşılması adına büyük faktör sağladığı için tarihle de iç içe olmuş ve tarihe yönelmiştir (Topdemir, 2002: 58).

Topdemir (2002: 58)'in ifadesiyle tarih denilince akla ilk olarak padişahlar, krallar ya da kahramanların yer aldığı siyasî tarih gelse de bilim tarihi ile birlikte önemli bir boşluğun doldurulmasının yanı sıra bilimsel faaliyetlerin doğasının da anlaşılacak etkin konuma gelmesinde rol oynamaktadır.

Felsefe tarihin her döneminde diğer disiplinlerle ilişki halinde olmuştur (Topdemir, 2009: 129). Bundan sonraki dönemlerde de tarih ve felsefe ilişkisinin yanında felsefe bilim tarihi ilişkisi de her daim önemini korumaya devam edecek ve yaşanan tüm gelişmelerden yararlanarak ilgili disiplinlerle ilişkisini devam ettirecektir.

5.5. Tarih-Coğrafya İlişkisi

Coğrafya, doğası gereği birçok disiplinlerarası projede aktif rol oynamıştır. Coğrafya; mekânsal analiz, insan-çevre etkileşimi gibi birçok disiplinle iletişim halinde olarak disiplinleri birbirine bağlayan araştırmaların yapılmasına olanak sağlamıştır (Baerwald, 2010: 493-501). Eskiçağdan beri önemini koruyan ve günümüze kadar gelen coğrafya, fen bilimleri, doğa bilimleri ve sosyal bilimler gibi bilimler topluluğunu oluşturmaktadır. Coğrafya, toplumların yaşamlarını kolaylaştırmanın yanında insanla doğa etkileşimini sağlamakta ve etkileşim sonucu ortaya çıkan olguları karşılaştırarak araştırmalarını sentezleyerek ortaya koymaktadır (Elibüyük, 2009: 94). Tarihin diğer bilimler ile arasındaki ilişkiyi açıklayan ve tarih ile coğrafya arasında sıkı bir bağ olduğunu ifade eden Togan (1985: 19) tarih ile coğrafyanın birleşmesinden tarihi coğrafyanın doğduğunu belirtmiştir.

Coğrafi şartların bir kısmının ya da tamamının tarihsel olaylarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki içinde olduğu kabul edilmektedir (Karabağ, 2011: 234). Tarih coğrafyadan yalnızca zaman ve alan göz önüne alındığında farklılık göstermektedir. Tarih bir anlatı ise coğrafya bir açıklama olarak kabul edilmiştir (Guelke, 1997: 218).

Tarihî olaylar belli bir coğrafi mekânda gerçekleşmektedir. Coğrafi şartlar, iklim, ekonomik faaliyetler, yeryüzü şekilleri gibi birçok etmen tarihî olayların gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Örneğin; Türklerin Anayurdu olan Orta Asya'dan göç etme nedenleri anlatılırken elverişsiz iklim şartları, kuraklık ya da hayvanların yaşamını sürdürmesi için otlak yetersizliği gibi nedenler sıralanabilmektedir. Bunun içindir ki tarih ve coğrafya birbirini etkileyen iki disiplin olarak ele alınmaktadır.

Tarih boyunca gerçekleşen göçler, nüfus olaylarını da beraberinde getirmiştir. Nüfus özelliklerinin idarî, sosyal, iktisadî ve askerî yönden ilişkilerinin nasıl bir özellikte olduğunu ortaya koyabilmek birçok tarihî olayın da anlaşılmasına yardımcı olacaktır (Eskikurt, 2005: 43).

Coğrafi şartların farklılıkları insanların yaşamlarını da etkilemiştir. Bu farklılıklar tarih sahnesinde insan topluluklarının sosyal, siyasî, ekonomik, kültürel ve dinî özelliklerini etkileyerek şekil almasında önemli rol oynamıştır. Mısır uygarlıklarındaki kültürel özellikler ile Ege uygarlıklarındaki kültürel özellikler arasında coğrafi yaşam

şartlarının beraberinde getirdiği farklılıklar bulunmaktadır. Bir tarihçi bu farklılıkları göz önünde bulundurarak coğrafya biliminden yararlanma yoluna gitmektedir.

Annales Okulu temsilcilerinden Braudel, Burke gibi temsilciler tarih ve coğrafya arasındaki ilişki üzerinde durmuşlar ve tarihi anlamada disiplinlerarası yaklaşım kullanarak farklı disiplinleri aynı potada buluşturmışlardır (www.dergipark.gov.tr/download/article-file-285578).

Tarih ve coğrafyanın bir araya gelmesiyle de tarihî coğrafya ortaya çıkmıştır. Tarihi coğrafya devletlerin, devletleri oluşturan milletlerin kültürlerinin oluşumunda etkili olan olayları açıklayan ve bununla birlikte tarihte meydana gelmiş olayları daha iyi anlamamıza yardımcı olan coğrafya bilgisi olarak tanımlanmıştır (Eskikurt, 2005: 45). Akbulut ve Kaya (2004) ise tarihî coğrafyayı coğrafi faktörlerin tarih bilimine etkilerini inceleyen bilim dalı olarak tanımlamışlardır.

Tarihî olayları olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilen tarihî coğrafya, tarihten bu yana yerleşim alanlarının seçilmesine, göçlere, savaşlara, iktidar kavgalarına sahne olmuştur. Yaşanan tarihî olaylar bir coğrafi mekân içinde gerçekleştiği için olayın yaşanmış olduğu mekânın tasviri, tarihî olayların değerlendirilmesi açısından çok önemlidir. Coğrafi şartlar bu haliyle tarihe bir şekil çizmenin yanında tarihin gelişmesine de katkıda bulunmuş olur (Gümüşçü, 2018: 101).

Tarihî coğrafyanın temel amacı inceleme yapılan mekân üzerinde araştırmalar sonucunda “geçmişe ait olmak şartıyla” ele geçirilen bulgular, yazılı kaynaklar ve arşiv belgeleri gibi tüm belgeleri ve bu belgeler ışığında ortaya çıkan bilgileri kullanarak coğrafi bir sentez ortaya çıkarmaktır (Gümüşçü, 2018: 101).

Coğrafi şartlar; tarihe şekil vermenin yanı sıra tarihin gelişimine de yardım etmektedir. İnsanların coğrafi mekânlara dağılışı, coğrafi alanlarda kurdukları uygarlıklar tarihi gelişmelerin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Bircan ve Safran, 2013: 463). Bu süreçte de uygarlıkların yeryüzündeki gelişimleri incelenirken tarih ve coğrafya disiplinlerarası bir ilişkiyle ortak çalışma yürütmektedir.

Coğrafya eğitimi sayesinde öğrenciler dünyayı daha iyi algılama, anlama, yorumlama ve değerlendirme açısından daha donanımlı hale gelerek coğrafi bir bilinç kazanmış olurlar. Ayrıca tarih ve coğrafya, her ülkenin ulusal anlamda kendini tanıyıp

bulmasına olanak sağlar ve insanlara evrensel anlamda yol gösterici görevini üstlenmiş olur (Artvinli ve Kaya, 2010: 93-127).

Tarih ve coğrafya arasındaki ilişki insanın dünyaya geldiği andan itibaren doğal bir çevrede büyümesi ve yetişmesi, yaşadığı coğrafi bölgenin özelliklerine karşı bilinçli bir vatandaş olarak duyarlılık kazanması açısından önemli sayılmıştır.

Örneğin, 10. Sınıf tarih öğretim programında da tarih ve coğrafyanın iç içe olduğu görülmektedir. 10. sınıf öğretim programında *Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiyesi* içindeki kazanımlarda harita vurgusu yapılmıştır. 1. kazanımda yer alan ifade şu şekilde verilmiştir (MEB, 2018: 29);

1) Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlaması ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışı arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Bu kazanımdan da anlaşılacağı üzere tarih derslerinde coğrafya oldukça önemli bir konuma sahiptir. Diğer ünite kazanımları içinde de coğrafya ile ilgili birçok kazanım yer almaktadır. Bu kazanımların öğrencilere daha iyi öğretilmesi için öğretmen merkezli yaklaşımlar yerine öğrenciyi merkeze alan yaklaşımlar kullanılmalıdır. Aydın (2010: 40)'ın ifadesiyle yapılan araştırmalar sonucu öğrenci merkezli yaklaşımların coğrafya derslerinde kullanılması öğrencilerin derse yönelik tutumlarında olumlu katkılar sağlamıştır.

Tarih coğrafya ilişkisi içinde en önemli nokta tarih derslerinde kullanılan haritalar olmuştur. Tarih dersinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen temel becerilerden biri mekân algılama becerisidir. Tarihî olayların geçtiği yerlerin öğrencilere somut olarak öğretilmesi ve tarihî mekânların somutlaştırılması açısından tarih öğretiminde harita kullanımı oldukça önemli görülmüştür (Bircan ve Safran, 2013: 463).

Tarih Öğretim Programı'nda yer alan birçok kazanımda harita kullanımı yer almıştır (<http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201822142524139-Tarih%20d%C3%B6.pdf>). Bu da tarih ile coğrafya disiplininin birbirlerini beslediği ve öğrencilerin zihinlerinde somut mekân algısını oluşturduğunu göstermektedir.

Disiplinlerarası bir anlayış doğrultusunda tarih derslerinde öğretim materyali olarak haritalardan faydalanmak haritalarının etkili bir şekilde kullanılmasını

sağlayacaktır. Harita kullanımı sayesinde semboller anlamlı hale gelerek alansal perspektif geliştirilecek, yönler bulunacak ve yeryüzü şekilleri daha anlaşılır hale gelecektir (Demiralp, 2006: 72).

5.6. Tarih-Arkeoloji İlişkisi

Tarih ve arkeoloji birbirine yakın olan disiplinlerdir. Birbirlerini besleyerek insanlığı aydınlatma görevini üstlenmişlerdir. Tarih biliminin yakın ilişki içinde olduğu ve buluntularından yararlandığı bilim dalı arkeoloji ile tarihçiler yazılı kaynakların olmadığı tarih öncesi dönemlerde, eskiçağ uygarlıklarının kültürlerini, yaşayış biçimlerini ya da ekonomik faaliyetlerini öğrenmişlerdir. Arkeologlar, kültür tarihi ya da kültürün gelişme konuları hakkında bilgi sahibi olmamıza büyük ölçüde katkı sağlayarak; insanın kültürü ilk olarak nerede ya da ne zaman edinmiş olduğunu, okuma yazması olmayan halkların kültür tarihlerine ilişkin bir şeyler öğrenmemize olanak sunmaktadır (Beals ve Hoijer, 1991: 12).

Tarih, geçmişte yaşamış insan topluluklarının yapmış oldukları faaliyetleri yer ve zaman göstererek, belgelere dayalı olarak sebep-sonuç ilişkisi içinde anlatan bilim dalıdır. Tarihin tanımında da vurgu yapılan belge, tarihin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bu belgelerin ortaya çıkmasında tarihe yardımcı olan bilim dalı arkeoloji bilimi olmuştur. Biyolojik antropoloji nasıl ki insanın fiziksel evriminin birbirini izleyen aşamalarını yeniden inşa etmeye çalışıyorsa, arkeologlarda insanın kültürel evrim süreçlerini ve bu süreçlerin dünyanın farklı bölgelerindeki etkilerini yeniden inşa etmeye uğraşmaktadırlar (Bates, 2009: 9). Böylece arkeoloji bilimi sayesinde tarihte önemli yer tutan kültürlerin öğrenilmesi kolaylaşmakta ve tarih-arkeoloji ilişkisi önemini korumaktadır.

Arkeoloji bilimi, yazının icadından önceki dönemden yazının bulunmasından sonraki döneme kadar insanoğluna ait olan her türlü belge ve kaynağı bularak gün yüzüne çıkarmada önemli bir konuma sahip olmuştur.

Arkeoloji biliminin uzmanı olan arkeologlar, araştırma ve kazılar yaparak alet, yapı kalıntıları ve eşya gibi birçok nesneye ulaşarak bunları inceleme olanağı bulurlar ve bu nesnelere sayesinde eski zamanda yaşamış insanların yaşam şartları, bu insanların nelerle uğraştıkları gibi birçok konuda bizleri aydınlatmışlardır (Öğün, 1990: 56).

Tarhan (1995: 29)'a göre de arkeoloji sadece tarih öncesinin değil her dönemin temel kaynağı ve ayrılmaz bir bütünü olmuştur. Arkeoloji, disiplinlerarası öğretim için de oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bulunan bir tarihsel kanıt, çocukların geçmişe ait olan somut bir nesneyle karşılaşmasını sağlar ve çocuğun zihninde anlamlı hale gelerek geçmişi daha iyi kavramalarına olanak tanır (Şimşek, 2011: 919-934).

Mustafa Kemal Atatürk de arkeolojiye büyük önem vermiş, tarih ve arkeoloji arasındaki ilişkinin önemini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Bir vatanın sahibi olmanın yolu, o topraklarda yaşanmış tarihi olayları bilmek, doğmuş uygarlıkları tanıma ve sahip olmaktan geçer.”* (<http://arkeopolis.com/ataturk-ve-arkeolojinin-gelisimi/>).

Mustafa Kemal Atatürk'ün arkeolojiye verdiği büyük önem İsmet İnönü'ye 22 Mart 1931 yılında göndermiş olduğu telgraftan da anlaşılmaktadır. Bu telgrafta (Çığ, 2006: 209-212);

“Memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ileride tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için daha fazla ihtimam gösterilmesi arkeoloji için daha fazla talebe yetiştirilmesi” emri verilmiştir.

Arkeoloji yüzyıllar öncesinde ortaya çıkan kültürlerin yaşam biçimlerini, eski uygarlıklardan kalan nesnelere ve buluntuları ortaya çıkararak tarihe yardımcı olmaktadır. Bu sayede hem eski Anadolu uygarlıkları hem de diğer tüm uygarlıklar hakkında bilgi sahibi olmuş oluruz. Böylece tarihe ait bilgilerimiz de artarak devam etmiş olmaktadır.

Tarih derslerinde arkeolojinin kullanılması hem tarih eğitimine hem de tarihsel düşünmeye birçok fayda sağlamaktadır. Kızılay ve Doğan (2014: 89) bu faydaları şu şekilde belirtmişlerdir:

- *Öğretmen ve öğrencilere geçmişten günümüze gelişimin nasıl olduğunu anlamalarına yardımcı olarak, öğrencinin kronolojik düşünme becerisini kazanmasına yardımcı olur.*
- *Öğrencilerde zaman ve süreklilik algısının oluşmasına yardımcı olur.*
- *Öğrencilerin kazı yerlerine götürülerek buradaki arkeolojik çalışmalarını gözerek yaşama şansını kazanması ya da yapay kazı çalışmaları ile*

öğrencilerde belgeler dışında da var olduğunu gösteren tarihsel kaynaklara cevap verme fırsatı oluşturabilir.

- *Arkeoloji ile öğrencilerin bilimsel ve araştırma becerileri geliştirilir, üst düzey öğrenme becerilerinden tarihsel anlama ve tarihsel analiz yapabilme becerileri kazandırılabilir.*
- *Öğrenci arkeolojik bulgular ve kanıtlar üzerinde çalışarak, tarihin gerçek olduğu kanısına varır ve kendini o dönemde yaşıyor gibi hissedebilir.*
- *Öğrencilerde tarihsel düşünme, tarihsel empati ve kültürel mirasa karşı duyarlılık kazandırılabilir.*

2008’de uygulamaya konulan yeni ortaöğretim tarih dersi programının genel amaçları arasında “*Kültür ve uygarlığın somut olan ya da olmayan mirası*”, “*Kanıtların analiz edilmesi*” gibi amaçlara yer verilmiş ve bu da tarihin yanı sıra arkeoloji bilimini de yöntem olarak etkileyen öğelerin var olduğu görülmüştür (Çelik, 2017: 32).

5.7. Tarih-Etnografya İlişkisi

Toplumların gelenek, görenek, örf ve adetlerini, yaşayış biçimlerini inceleyen bilim dalı etnografya ile tarih arasında sıkı bir bağ vardır. Etnografyanın ortaya çıkarmış olduğu bilgiler özellikle tarihî belgelerin sayıca az olduğu durumlarda ya da tarihî bir belgenin olmadığı durumlarda büyük önem taşımaktadır. Etnografya Yunanca “*ethnos*” (insanlar) ile “*graphein*” (yazım) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir (<https://www.turkcebilgi.com/etnografya>).

Gelenek, görenek ve töreleri inceleyerek geçmişte yaşamış toplumların kültürel yaşamlarının öğrenilmesini sağlayan etnografya yaşanan olayların kültürel nedenlerinin anlaşılıp ifade edilmesinde tarih bilimine önemli katkılar sunmaktadır.

Etnografya-tarih ilişkisine örnek olarak şunlar verilebilir:

- Safranbolu yöresindeki kadınların bindallı giymesi,
- Hititlerde kralın yanında kraliçenin de söz sahibi olması,
- Erzurum ve çevresinde bar adı verilen halayın çekilmesi (www.tarihsinifi.com/2780/tarihin-yardımcı-bilim-dalları.html).

9. Sınıf tarih öğretim programı içinde yer alan “2. Ünite: *İnsanlığın İlk Dönemleri*” başlığı altındaki kazanımlarda toplumların medeniyet sahnelerine çıkışları,

gelenek ve görenekleri ele alınmıştır. Bu kazanımlardan birkaçı şu şekilde verilmiştir (MEB, 2018: 22-23):

1. *Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.*
 - a. *Göbeklitepe, Çatalhöyük ve Çayönü gibi yerleşik hayata ve medeniyete dair bilinen en eski yerleşim yerlerinden günümüze kalan maddi kültür buluntuları incelenerek yazının icadına kadar ki zamanlarda insanoğlunun hayat tarzı, tabiat ile ilişkisi ve hayatta kalma mücadelesi (yeme-içme, giyinme ve barınma) ele alınır.*

5.8. Tarih-Antropoloji İlişkisi

Tarih; arkeoloji, sanat tarihi, siyaset bilimi, psikoloji, edebiyat, etnografya, antropoloji, din, teknoloji gibi bilim dallarından yararlanmaktadır (Kütükoğlu, 1991: 9-15). Sosyal bir bilim olarak karşımıza çıkan antropoloji; konusu insan, toplum ve kültür olan bilim dalı olarak karşımıza çıkmıştır.

Antropoloji, insan ve insan kültürlerini ele alan en kapsamlı bilim dalı olsa da insanı ve kültürlerini inceleme alanlarında tek değildir (Beals ve Hoijer, 1991: 11). Biyoloji, fizyoloji, psikoloji, sosyoloji ve tarihin de yer aldığı diğer bilimler de insanı konu almaktadır. Ancak antropoloji; biyoloji ve sosyal bilimlerin yaklaşımlarını birleştirmiş olan tek bilim olarak karşımıza çıkmaktadır (Beals ve Hoijer, 1991: 12).

Güvenç (2002: 15)'in belirttiği gibi antropoloji biliminin amacı; insanların ve toplumların birbirlerine benzerlikleri ya da farklılıkları, değişmelerin neden ve nasıl olduğu gibi sorularına hem doğru hem de evrensel cevaplar aramaktır.

Antropoloji ile tarih, edebiyat, arkeoloji ve dil bilim gibi beşeri bilimler arasında bir bağ vardır ve bu bağ ile insanlığın kültürlerini anlamak ve değerlendirmek hedeflenmiştir (Beals ve Hoijer, 1991: 27). Tarihin, geçmişte yaşamış ve sona ermiş bir olayın en gerçek ve en doğru bir şekilde insanlara yansıtabilecek ve tarihe yardımcı olabilecek en önemli disiplinlerden biri antropoloji olmuştur (Adanır, 2006: 745-755).

Antropolojinin amacı belirli bir doğal olguyu betimlemek ve açıklamak olmuştur (Bates, 2009: 6). Geçmişten bu yana insanların ırklarını inceleyen, ırkların sınıflandırmasını yaparak, ırkların gelişimini ve kültürlerini inceleyen antropoloji tarih ile sıkı bir ilişki içinde bulunarak insanlık tarihini aydınlatıp gizli kalmış bilgilerin gün

yüzüne çıkmasında tarihe yardımcı olmaktadır. Yazının icadından önceki devirlerden başlayarak insanın iskelet ve kafatası yapısının fiziksel özelliklerini inceleyen bilim dalı antropoloji ile tarihte insan ırkının oluşumunu öğrenirken, kültür antropolojisi ile de insanların geçmişten bugüne kadar olan gelişimlerini öğrenmekteyiz.

Antropologlar toplumları, kültürleri, insan kalıntılarını, fiziksel ve biyolojik yapılarını inceler. Antropoloji insanlık tarihinin en eski dönemlerinin aydınlatılmasında yardımcı olarak insanı kültürel, toplumsal ve biyolojik çeşitliliği içinde anlamaya çalışmaktadır. Antropologların insan türünü araştırırken esas incelediği şey kültür olmuştur. En genel tanımıyla da kültür, bir toplumun üyelerinin dünyaları ve birbirleriyle ilişkilerinde kullandığı ve öğrenme yoluyla bir kuşaktan sonrakine aktarılan ortak inanç, değer, adet, davranış ve maddi nesnelere sistemi olarak ifade edilmiştir (Bates, 2009: 6). Antropoloji, zaman içinde yeryüzündeki bütün insan topluluklarını ele alarak, dışlarından hastalıklarına, besin ve konut edinme tarzlarından çocuk yetiştirme tarzlarına ve dünya içindeki yerlerine ilişkin fikirlerine dek çok çeşitli konuları kapsamaktadır (Bates, 2009: 6).

Arkeoloji ve antropoloji biliminin buluntu ve malzemelerinden yararlanan tarih bilimi ile öğrencilere ırkların özellikleri, ırkların gelişimi, kültürlerin oluşumu gibi daha somut bilgiler verilebilmektedir. Böylece tarih derslerinde bilgiyi somutlaştıran öğrenciler geçmiş ile bugün arasında bağlantı kurarak sağlıklı çıkarımlar yapabilmeye becerisi kazanmış olmaktadır.

5.9. Tarih-Ekonomi İlişkisi

Ekonomi biliminde genel amaç gerçeği açıklayarak, var olan kaynakların kullanılması ve bu kaynakların yönetiminde söz sahibi olan kuralların araştırılarak yaşam koşullarının daha da iyi koşullara getirilmesi olmuştur (www.ekodialog.com/Konular/ekonominin_diger_bilimlerle_iliskisi.html).

Ülkemizde de Annales Okulu'nun temsilcilerinden Fuad Köprülü iktisat ve tarih arasındaki bağlantıya dikkat çekerek, Türk devletlerinin iktisadî, sosyal, kültürel ve hukukî teşkilatlarının ancak birlikte ifade edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Çakır, 2011: 522). Ayrıca Fuad Köprülü Osmanlı'nın kuruluşunu, ekonomik ve sosyal olayları tek yönlü açıklamak yerini Selçuklu tarihi ile açıklamıştır. Çünkü Fuat Köprülü, Türk tarihinin bir bütün olarak gün ışığına çıkarılabilecekse bunu yapanların hukukçu ya da

filolog olmayacağını, sosyal değişimlerde büyük etkiler ortaya çıkaran ekonomik şartları görerek hareket eden ve sosyo-ekonomik durumlarıyla ilgilenen tarihçilerin yapabileceğini ifade etmiştir (Çakır, 2011: 523).

Ömer Lütfi Barkan ve öğrencisi Mehmet Genç de iktisat tarihinin sosyal olaylar üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Ömer Lütfi Barkan, Türk İktisat Tarihi Enstitüsü'nün kurucusu olarak Türk tarihiyle ilgili hem malî hem de sosyal konular üzerinde araştırmalarını sürdürmüştür.

İktisat tarihi ile tarih iç içe birbirlerini desteklemişlerdir. Tarih araştırmaları sonucunda ortaya çıkarılan veriler iktisat tarihçileri tarafından kendi yöntemleriyle kullanılmış ve tarihçiler de bu verilerden yararlanmışlardır (Çakır, 2003: 9).

İktisadî olaylar önceleri ayrı bir bilim konusu olarak ele alınırken 18. yüzyıldan sonra iktisatçılar iktisadî olayları ve bu iktisadi olayların arkasındakileri de merak edince tarihe önem vermeye başlamışlardır.

Tarihçiler iktisat tarihinin insanoğlunun içinde bulunmuş olduğu yaşam şartlarını tarih boyunca inceleyen bir bilim dalı olarak görmüşler; iktisatçılar ise iktisat tarihini geçmiş zamanlarda meydana gelen olayların uygulamalı iktisadı olarak görmüşler ve tanımlamışlardır (Güran, 2017: 2).

Annales Ekolü de iktisat tarihi için önemli çalışmalar yapmıştır. Özellikle 1929'dan bu yana Annales Ekolü ekonomi ve sosyal tarih arasındaki sıkı bir ilişkiden söz etmiş ve tarih araştırmalarında farklı disiplinleri bir araya getirerek bilgi ve kaynakları anlamlandırma yoluna gitmişlerdir (Uzun, 2001: 82).

10. Sınıf Öğretim Programı'nda da “*Klâsik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni*” içindeki kazanımlarda tarih-ekonomi ilişkisi ile ilgili bilgiler yer almıştır. Bu kazanımlar (MEB, 2018: 35) şu şekilde belirtilmiştir:

1. *Osmanlı ekonomik sistemi içerisinde tarımsal üretimin önemini fark eder.*
 - *Osmanlı Devleti'nde devletin toprak üzerindeki mülkiyeti ve çiftthane sisteminin, zirai üretimin sürdürülmesindeki rolüne değinilir.*
2. *Lonca Teşkilatının Osmanlı ekonomik sistemi ve toplum yapısındaki yerini analiz eder.*
 - *Üretimde ziraat ve el emeğini esas alan Osmanlı ekonomik sisteminde Lonca Teşkilâtının ve narh uygulamasının rolüne kısaca değinilir.*

- *Loncaların toplumsal hayat ve meslekî eğitimdeki yerine değinilerek Osmanlı şehirlerindeki başlıca meslek grupları ele alınır.*
- *Osmanlı ekonomik sistemi içerisinde başlıca ticaret mekânları (liman, kervansaray, pazar yeri, bedesten ve kapan) açıklanır.*

5.10. Tarih-Teknoloji İlişkisi

Teknoloji hızla gelişmekte ve bu da beraberinde toplumsal yapıyı etkilemektedir. Tarih boyunca her toplum kendi ölçüleri doğrultusunda teknolojiden faydalanarak ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerde çalışmalar yapmışlardır.

Tarihin diğer bilimlerle ilişkisi esas alınarak teknolojideki gelişmelerde de kimya, tıp bilimi, genetik ve bilgisayar yazılımı gibi alanlarda iş birliği ortaya çıkarak disiplinlerarası yaklaşım görülmüştür (Karabağ, 2011: 251). Ortaya çıkan bu diğer bilimlerin tarih ile ilişkisine göz atacak olursak, karşımıza her disiplinin özellikleri ayrı ayrı çıkacaktır.

Kimya ile tarih arasında da sıkı bir ilişki Karbon 14 Metodu olarak karşımıza çıkmaktadır. Karbon 14 Metodu ile bulunan tarihî buluntuların madde yapısı incelenmekte ve bu buluntuların hangi döneme ait oldukları belirlenmektedir.

Bulunan belge ve buluntuların kimyasal özellikleri incelenerek orijinal olup olmadıkları da incelenerek doğru karar verilmesi sağlanmaktadır (<http://tarihrehberiniz.blogcu.com/tarihin-faydalandiği-bilim-dallari-coğrafya-arkeoloji/536097>).

Bilgi ve teknoloji alanındaki gelişmeler bilgisayar destekli öğretimi zorunlu kılmış ve böylece aktif öğrenmeyi sağlayan öğrenci merkezli yaklaşımlar tüm derslerde olduğu gibi tarih derslerinde de kullanılmaya başlanmıştır. İnternet ağının yaygınlaşması ile bilgilere kolayca ulaşabilmenin yolu açılmış ve derslerde internet her öğretmenin kullandığı bir araç haline almıştır. Öztürk (2012: 15)'e göre tarih eğitimi açısından internetin dört temel işlevi vardır. Bunlar; bilgi ve öğretim materyali kaynağı olması, iletişim ve etkileşim alanı olması, üretme ve sergileme alanı olması ve öğretim alanı olması. Tüm bu işlevler tarih derslerinde internet kullanımının ve teknolojinin önemini gözler önüne sermektedir.

İpçioğlu “*Bilgisayar Destekli Tarih Eğitimi*” adlı kitabında internet için şunları belirtmiştir: “*İnternet; geleneksel öğretimde öğrencilerin sınıf içinde sordukları sorulara bibliyografya prospektüsü vermek zorunda olan öğretmeni, tur rehberi*

konumuna getirmiş ve çevrimiçi pek çok bilgiye yönlendirme ve elde edilen veriler üzerinden düşünme ve tartışma imkânı sağlamıştır (İpçioğlu, 2001: 70).

Tarihi araştırmalarda bilgisayar ve elektronik ortam gün geçtikçe önemi arttırmaktadır. Hem bilgiye ulaşma hem de elektronik bilgileri oluşturup paylaşma tarih ile bilgisayar kullanımı arasındaki önemi gözler önüne sermektedir.

Genetik bilimi ise insan gruplarının tarihi gelişimini, kökenini anlamaya katkı sağlayan bir bilim olarak teknolojiyi kullanmaktadır (Gökçümen ve Gültekin, 2009: 19-31).

Gökçümen ve Gültekin (2009: 21)'e göre genetik bilgi tarihsel, antropolojik ve arkeolojik bağlamda birtakım sorulara cevap verebilir; genetik bilginin karmaşık mekanizmalar ile aktarılması, bir canlının genetik bilgilerinin ataları ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece belli teknikler kullanılarak bir canlının DNA özellikleri ataları hakkında belli yorumlar yapılmasına olanak sağlamış olmaktadır.

5.10.1.FATİH Projesi ve Teknoloji İlişkisi

Türkiye'de eğitim ortamlarının bilişim teknolojileriyle donatılması, okullarda bilgisayar donanımını ve etkileşimle eğitim teknolojilerine ulaşılmasının sağlanması gibi birtakım çalışmalar, teknolojinin hızla gelişmesiyle önemini her geçen gün arttırmıştır.

Teknolojinin hızlı gelişimi sonucunda eğitim alanında öğretici, öğrenci ve velilerin teknoloji kullanımını zorunlu hale getirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı da hem okullarda hem de evlerde eğitimde fırsat eşitliğini sağlayabilmek için FATİH Projesi adıyla adlandırılan Eğitimde Fırsatları Arttırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi'ni uygulamaya koymuştur (Çağatay, 2017: 93-94).

FATİH Projesi ile bilişim teknolojileri araçlarının öğrenme-öğretme sürecinde daha fazla duyu organına hitap ederek derslerde etkin kullanımını sağlayabilmek amacıyla tüm düzeylerdeki okullarda tablet, dizüstü bilgisayar, etkileşimli tahta ve İnternet ağ yapısının sağlanması amaçlanmıştır. Bunu sağlayabilmek amacıyla da EBA (Eğitim Bilişim Ağı) oluşturulmuştur (<https://www.bilgikilavuzu.com.egitimde-fatih-projesi-nedir/>).

5.10.1.1. Tarih Öğretiminde Sanal Gezintinin Kullanımı ve Önemi

Sosyal bilgiler, konusu insan ve insan yaşamı olan disiplinlerarası ve çok disiplinli bir alan olarak vatandaş bilinci kazandırmak açısından oldukça önemlidir (Meydan ve Akkuş, 2014: 403). Bunu sağlayabilmek için tarih öğretiminde müzeler ve sanal gezintiler kullanılmalıdır. Tarihi mekânlar ve arazi çalışmaları sonucunda öğrenciler hem yeryüzündeki farklı yerleri ve insanları tanıyacak hem de kendi yaşadığı yer ile gitmiş olduğu yer arasında mekânsal ilişkiyi algılayarak tarih derslerinde önemli olan mekân-tarih ilişkisini kavramış olacaktır (Meydan ve Akkuş, 2014: 404).

Tarihî yerler, tarihî yapılar ve müzelerde gerçekleştirilen öğrenme etkinliklerinin tarih öğretiminde kullanılması öğrencilerin bilgi ve becerileri kazanmalarında oldukça önemli bir konuma sahip olmuştur (www.egitimdeteknoloji.com/tarih-ogretiminde-sanal-gezinti-uygulamalari/).

Bir toplumun tarihî, kültürel, bilimsel ve sanatsal gelişimini ortaya koyabilmek adına müzeler oldukça önemlidir. Bu yüzden de özellikle sanayide, bilim ve sanat alanında gelişmiş olan toplumlarda müzecilik de gelişme göstermiştir (Meydan ve Akkuş, 2014: 406).

Sanal gezinti ile tarih öğretiminde öğrencilerin derse olan ilgisi ve dikkati artmakta, tarihi olgu ve kavramları daha çabuk kavrayabilmekte, işbirlikçi öğrenme ortamına fırsat vererek grupla çalışmayı sağlamakta, bireysel öğrenme süreçlerini destekleyerek her öğrencinin bilgiye ulaşmasını sağlamakta, öğrencilerin birinci elden kaynaklara ulaşmasının yolunu açarak öğrenmenin gerçekleşmesini sağlamaktır (www.egitimdeteknoloji.com/tarih-ogretiminde-sanal-gezinti-uygulamalari/).

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın web sayfası üzerinde bulunan müzeler, bunun yanı sıra da Türkiye'de oldukça fazla bulunan saraylar, camiler, kiliseler, anıtlar ve şehitlikler gibi alanlar sanal olarak gezilebilmekte ve öğrencilerin buraları görerek öğrenmelerini sağlayarak bilgiyi kalıcı hale getirmelerine fırsat vermektedir.

Çolak (2006: 295)'a göre sanal müzeler bazı faydalar sağlamaktadır. Bu faydaları şu şekilde sıralayarak müzelerin önemini dile getirmiştir:

- *Sanal müzeler, dünya çapında erişimi sağlarlar.*
- *Sanal müzeler, ziyaretçiler ile kesintisiz iletişimi sağlar.*

- *Sanal müzeler, doğru tasarlandıklarında uzaktan eğitim, hayat boyu eğitim amacıyla kullanılabilirler.*
- *Sanal müzeler, sayısal ayrımın kapanmasına katkıda bulunurlar.*
- *Sanal müzeler, doğru ve güvenilir bilgi kaynaklarıdır.*

5.10.1.2. Tarih Öğretiminde İnfografik Kullanımının Önemi

İnfografik, bilginin görsel olarak ifade edildiği ve grafikler aracılığıyla da aktarıldığı sunum şeklidir (<http://eğitimbteknoloji.net/2014/05/eğitimde-infografik-kullanimi>). Yoğun ve karmaşık verilerden elde edilen bilgilerin daha kolay ve anlaşılır bilgilere dönüştürülmesinde infografik program kullanılmaktadır.

Tarih derslerinde de öğrencilere ham bilgiyi daha iyi sunabilmek ve anlaşılmasını kolaylaştırmak için bilgiler infografik programla görselleştirilmelidir. İnfografik yardımıyla dersler daha ilgi çekici hale gelerek anlamlı bilgiyi yapılandırma sürecine yardımcı olmaktadır.

Görsel zekâsı ağır basan öğrenciler için kullanılması oldukça yararlı bir program olarak karşımıza çıkan infografikler dijital dünyayı oluşturan bilgilerin sürekli artış göstermesiyle ve teknolojinin hızla gelişmesiyle daha da önem kazanmıştır (<http://infografik.com.tr>).

5.10.2. Tarih Öğretiminde Filmlerin Kullanılması

Tarih, sosyal bilimlerin en önemli disiplinlerinden biri olmakla birlikte özellikle ilk ve ortaöğretimde soyut ve öğretmen odaklı bir anlayışla öğretilmesi öğrencilerin dersi anlamasında ve derse gerekli ilgiyi göstermesinde problem yaşamasına neden olmuştur. Öğrencilerin soyut bir kavramı anlaması, kalıcı bir öğrenme sağlayabilmesi için farklı öğretim yöntem ve tekniklerden yararlanılmalıdır. Öğrencilere zengin öğrenme ortamları sunarak tarih derslerini hem daha basit hem de daha ilgi çekici hale getiren filmler geleneksel öğretim anlayışının kazandıramayacağı pek çok niteliği de öğrencilere kazandırmaktadır (Demircioğlu, 2007: 77-78).

Farklı duyu organlarına hitap ederek öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıran filmlerin tarih öğretiminde kullanılması 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Özellikle ilk ve ortaöğretim tarih öğretiminde film makineleri, televizyon, video ve data show gibi unsurlar kullanılmaya başlanmıştır (Demircioğlu, 2007: 80).

Demircioğlu (2007: 81) tarih derslerinde kullanılabilir ve öğrencilerde davranış değişikliği oluşturacak filmleri şu şekilde sıralamıştır: Eğitimsel filmler, çizgi filmler, komedi filmleri, reklam filmleri, belgesel filmler, dramatik filmler, bilim kurgu filmleri, arşiv filmleri, resmi savaş filmleri, amatör filmler, haber filmleri.

Tarih derslerinde filmlerin kullanılması öğrencilere olgusal bilgi sağlarken empatik bakış açısıyla olaylara bakarak derslerin ilgi çekici olmasını sağlamaktadır (Phillips, 2002: 137-138). Tarih derslerinde tarih öğretmenleri işledikleri konuyla alakalı bir filmi, belgeseli öğrencilere izletebilir. Örneğin, Kurtuluş Savaşı konusu işlendiğinde öğrencilere Cumhuriyet ya da Yaban gibi filmler izletilebilir. Ya da Çanakkale Savaşı'nı işleyen bir öğretmen de öğrencilere Çanakkale'yi Öğrenmek adlı belgeseli izleterek birçok duyu organının kullanılmasına olanak sağlayacak ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirilecektir. Karmaşık, yoğun ve kapsamı geniş olan filmler yardımıyla geniş kitlelere ulaşımı kolaylıkla sağlanmaktadır (Öztaş, 2008: 543).

Öztaş (2008: 553) tarih öğretiminde film kullanılmasının öğrencilerin olayları daha iyi kavramalarına olanak sağlayarak akıl yürütmelerine ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunacağını ifade etmiştir. Özellikle gelişen teknoloji sonucunda öğrenciler görsel tarihle iç içe yaşayarak hem evlerinde hem de çevrelerinde teknolojik araçları kullanarak film, belgesel ve oyunlar ile temasa geçmekte ve tarihi popüler kaynaklardan öğrenme fırsatı yakalamaktadır (Öztaş, 2008: 553).

O'Connor (1987: 2-3)'un da ifade ettiği gibi iyi yapılandırılmış bir görsel materyal, tarih öğretimi ortamı içerisinde öğrencilere tarihsel düşünüş tarzının elemanlarını öğretmek, dışarıdaki hayatta iletişim medyasından etkili ve akılcı yararlanmalarına olanak sağlamış olacaktır.

Öztaş (2015: 7-10)'ın tarama modeli kullanarak 2013-2014 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde okuyan 208 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin en çok izledikleri tarihî film ya da tarihî diziler içerisinde en çok izlenenlerin %24,81 ile Fetih 1453 filmi, %13,53 ile Muhteşem Yüzyıl dizisi, %6,02 ile Truva (Troy) filminin olduğu görülmüştür. Öğrencilerin tarih derslerinde seyredilmesinin daha yararlı olacaklarını düşündükleri tarihî film ve tarihî diziler arasında ise %29,63'lük oran ile Fetih 1453 filmi ilk sırayı alırken, %8,15'lik oran, 120 filmi %5,19'lük oran ile Çağrı (The Message) filmi diğer beğenilen filmler arasına girmiştir.

Tarih derslerinde filmlerin kullanılması ile soyut kavramlar somut hale getirilmekte ve birçok duyu organını faaliyete geçirerek öğrenmede kalıcılığı sağlamaktadır. Filmler hem konunun geçtiği dönemin olaylarını göstermekte hem de o dönemin toplum yapısı, yaşayış tarzı, mimari yapıları ve kültür hayatı gibi unsurları öğrencilerin somut halde görmelerine ve bilginin akılda kalmasını kolaylaştırmasına olanak sağlamaktadır (Öztaş, 2007: 33).

En etkili öğretim yöntemi olarak yenilenen eğitim sistemimizde kullanılan yaparak-yaşayarak öğrenmenin tarih eğitiminde kullanılması zor olduğundan bunun yerine sözel ve görsel semboller, radyo ve ses cihazları, gösterimler, oyunlar, sergi ve müze gezileri alternatif yöntem olarak kullanıldığında dersler daha eğlenceli ve verimli hale gelecektir (Şimşek, 2003: 143-150). Tarih öğretiminde karikatür, tablo, afiş, harita, fotoğraf, minyatür, gravür, kartpostal, tarihsel film ya da tarihsel diziler karşımıza görsel materyaller olarak çıkmaktadır (Çatal, 2011: 1085).

Genelde tarihî yapımların özelde ise tarihî filmlerin amacı toplum tarafından beğenilerek anlaşılmasıdır. Bu noktada da tarihî filmlerde; bazı tarihî bilgilerin çarpıtılması, üstünkörü bir şekilde anlatılması veya hiç anlatılmaması gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir (Demir ve Çençen, 2015: 16). Tarihi filmler, tarih derslerinde her konunun öğretilmesinde kullanılabilir özelliktedir. Özellikle filmlerin görsel ve işitsel yönden güçlü konumda olması, öğrencilerin tarihî bir olayı öğrenmelerinde oldukça etkilidir. Bunun yanı sıra tarihî filmler aracılığıyla demokrasi vurgusu da yapılabilmektedir. Bunun için öğrencilere, doğrudan konusu demokratik gelişmeler olan tarihî filmler izletilebilir ya da tarihî film izletilme etkinliği öncesinde veya sonrasında sorular sorularak demokrasi eğitiminin verilebilmesine olanak sağlanabilir (Okumuş ve Güven, 2018: 618).

Tarih derslerinde tarihsel film kullanmanın en önemli nedenlerinden biri dersi zenginleştirerek kalıcı öğrenmeleri sağlamak, öğrencileri yeni sorular sormaya yönlendirmek, olaylara çok boyutlu bir pencereden bakarak empati duygularının gelişmesine olanak sağlamaktır.

5.11. Tarih-Psikoloji İlişkisi

Gerek doğanın gerekse toplumun malzemeleri değişmekte, başkalaşarak süreçler zinciri olarak ilerlemeye devam etmektedir. Bundan dolayıdır ki her şey bir tarih

konusuna ya da bir tarih malzemesine dönüşmekte ve tarih bir süreçler bilimi haline gelmektedir. Tarih ile psikoloji arasındaki ilişki tarihi yapanların insan olmasıyla ortaya çıkmıştır. İnsanlar psikolojik varlıklardır ve olayları onların psikolojileri belirlemektedir. Olayların gelişmesi zaman zaman bir kralın psikolojisinden kaynaklanacağı gibi bazen bir ulus psikolojisi bazen de kolektif psikolojinin sonucu olarak gelişmektedir. Tüm bunlardan yola çıkılarak da “*psikohistoir (Psikolojik tarih)*” yazımına kalkışılmıştır (<http://birantesinoglu.blogcu.com/psikoloji-psikanaliz-ve-tarih/10065133>).

Tarih ile psikoloji arasında sıkı bir ilişki görülmektedir. Bir olayın altında yatan nedenlerini ifade edebilmek için içinde yetişmiş olduğu şartların belirtilmesi gerekmektedir. Bunun için de doküman ve delillere ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu noktada tarih; dokümanların ve delillerin kritiğini sağlamak için psikolojiye yardım etmektedir (Delayet, 1972: 340).

Psikoloji terimi 19. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan bir terim olmuştur. Tarih ile psikoloji arasındaki ilişkide insan karakteri ve davranışlarının altında yatan nedenlerin araştırılmasında önemini göstermektedir. Tarihte bir devrin kapanıp yeni bir devrin açılması bazen tek bir kişi ve onun yönlendirmiş olduğu topluluklar ile gerçekleşme imkânı bulmuştur (Akbulut ve Kaya, 2004: 37).

Tarih kitaplarında Büyük İskender’in, Attila’nın, Fatih Sultan Mehmet’in yapmış olduğu seferler, savaşlar ya da antlaşmalar siyasî tarih çerçevesinde anlatılsa da bu kişilerin ne tür bir psikolojiye sahip oldukları ve bu olayları hangi psikolojiyle gerçekleştirdiğine değinilmemiştir. İşte bu açıdan tarih ile psikoloji disiplini ilişkisi önemini göstermektedir.

Olayların altında yatan nedenler, kitlelerin tarihi şahısları nasıl etkilediği ancak psikoloji bilimi sayesinde bilinebilmektedir. Tarihi olaylarda insan psikolojisinin etkilerini öğrenebilmek ancak tarih psikoloji ilişkisi sayesinde gerçekleşmektedir.

Tarihte kitlesel olaylar incelenip insanların iç dünyalarında meydana gelen değişiklikler görüldüğünde fikir, anlayış ve inanış olarak bu değişikliklerin medeniyetlerin gelişimine de yansdığı görülmüştür (Le Bon, 2014: 11).

Tarih, bireyler ve toplumlar tarafından yaşanmış olayları konu edindiği için tarihi açıklayarak o olayları ve olayları meydana getiren faillerini incelemek için onlarla psikolojik çalışmalar yapılması gerekmektedir (Karabağ, 2011: 241).

Özellikle 20. yüzyılda Freud'un psikanalitik teorisini geçmişte yaşamış insanları anlamak için kullanması beraberinde psiko-tarih çalışmalarını da ortaya çıkarmıştır (Elban, 2018: 226-248).

Tarih ile psikolojinin disiplinlerarası çalışma alanı olarak ortaya çıkması ve akademik amaçlar için güçlerini birleştirmeleri ile ortaya psiko-tarih çalışmaları önem kazanmıştır (Noland, 2010: 95-123). “*Psiko-tarih*” diğer bir tanımla “*tarihsel psikoloji*” grup davranışlarının tarihteki psikolojik nedenlerini araştırmaktadır. Bunun yanı sıra da tarihteki kişilikleri psikolojik yönden ele alırken, millet gibi daha büyük grupların psikolojilerini de ortaya çıkarmaya çalışmaktadır (Göka, 2013: 7).

İnsan davranışlarını ve bu davranışların altında yatan nedenleri, insan karakterini inceleyen bilim dalı psikoloji, tarihte önemli olaylarda rol oynamış kişilerin tutum ve davranışlarının anlaşılmasında tarihe yardımcı olmaktadır.

İki savaş arası dönemde İtalya'da başbakanlığa gelen Faşist Parti lideri Benito Mussolini'nin döneme damgasını vuran “*Sürekli barış ne mümkün ne de faydalıdır*” sözleri dış politikada barış yanlısı bir politika izlemediğini göstermiştir. Siyasî tarih içinde yer alan Mussoli'nin politikaları psiko-tarih çalışmasıyla ele alındığında çocukluk yıllarında yaşadığı olaylar ya da aile içinde aldığı eğitim bu sözün altında yatan nedeni gösterebilecektir. Bu noktada da psiko-tarih çalışmaları tarihî siyasî çerçeveden çıkararak tarih öğretiminde farklı disiplinleri bir araya getiren bir alan olarak olaylara karşı bakış açımızın yeniden şekillenmesine yardımcı olacaktır.

Togan da tarih disiplininin yardım aldığı ilimler arasında psikolojiye de yer vermiş ve tarihin doğru şekilde araştırılması, insan ve toplumların anlayış tarzları, insan ve toplumların psikolojilerinin zaman içinde değişebileceğinden söz ederek psikolojinin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir (Togan, 1985: 19-108).

Annales Okulu temsilcilerinden Lucien Febvre de psikolojinin önemi üzerinde durmuş, toplumsal kültürün belirlenebilmesinde zihniyetin de etkili olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca zihniyet tarihine önem veren tarihçiler ile psikologların iş birliği içinde “*tarihsel psikolojiyi*” ortaya çıkarmak isteyen ilk isim olarak da karışımıza Febvre

çıkmaktadır (Tosh, 2005: 97-98). Tarih ve psikoloji arasındaki ilişkiyi görmemizi sağlayan diğer bir alan da biyografik eserler olmuştur.

Biyografik eserler, bir kişinin doğumundan ölümüne kadar tüm hayatını ele alan, amacı sadece bilgi vermek olmayıp aynı zamanda da ele alınan şahsın duygu ve düşüncelerini de ortaya koymak amacıyla yazılan, tarihin akışıyla duygu ve düşünceler arasında sebep-sonuç ilişkisini kuran eserlerdir. Tarihi biyografi de tarihi bir kişiliğin hayatını ortaya koymak ve tarihi anlatmaktır (Utku, 2013: 264-265).

Tarihsel empati ise, hayal gücünün kullanılarak geçmişte yaşamış insanların yaşamlarını etkileyen ve yaşamlarına şekil veren materyal ve düşünce dünyasına adım atarak; insanların duygu, düşünce ve faaliyetlerini kavrayabilme yetisi olarak ifade edilmiştir (Dinç, 2009: 1439).

5.12. Tarih-Sanat Tarihi İlişkisi

Tarih bilimini sosyal bilimlerin diğer alanları olan coğrafya, felsefe, sosyoloji, antropoloji, vd. ayırmak mümkün değilse sosyal bilimlerin bir dalı olan sanat tarihini de tarih biliminden ayırmak ve ayrı düşünmek mümkün olmamıştır (Arslan, 2012: 2). Tarihi sadece bir olayın öğretilmesi olarak sınırlandırmak öğrencilerde empati, demokrasi ya da farklı kültürlerle gösterilen saygı gibi tarih öğretiminin hedefleri göz ardı edilmiş olacaktır. Bunun içinde sanat tarihi bir araç olarak kullanılırsa öğrenciler hem kültür ve uygarlığın somut mirası üzerinde tarihi araştırmalar yapabilecek hem de tarihin oluşumuna katkı sağlayabilecektir (Yediyıldız, 2002: 51).

Sanat, insanın duygu ve düşüncelerini özgün bir şekilde, her şeyin ötesinde de güzel üslûplar içinde anlatması, insanları hem birbirlerinden farklı kılan hem de insanları ortak bir değer sisteminde buluşturan bir araç olarak insanların kendilerini tanımalarına ve tanıtmalarına olanak sağlayan bir araç olarak görülmüştür (Gültekin, 2009: 103-104). Sanat tarihi ise tarihsel evrimi inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanmıştır (<https://www.tarihli.sanat.com/sanat-tarihli-nedir-html>). Sanat tarihi Milli Eğitim Programı'nda yer almakta ve sanat tarihi dersinde kazandırılması amaçlanan kazanımların öğrencilere kazandırılması hedeflenmektedir.

Sanat tarihi öğelerinin tarih derslerinde kullanılmasıyla öğrenciler kendi kültürleri yanında diğer kültürleri de tanıyacak, diğer kültürlerle kendi kültürleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlayarak bilinçli bir birey olabilecektir.

Örneğin, Ayasofya Cami ve Sultan Ahmet Cami'sine düzenlenen gezilerde öğrenciler hem okul dışı öğrenme gerçekleştirecek hem de kendi kültür ve inançlarına ait bir caminin yanında Bizans kültürüne ait olan bir eseri de inceleme fırsatı bularak ikisi arasındaki benzerlik ve farkları görececek böylece hoşgörü, demokrasi gibi kavramlara karşı duyarlı olmayı öğreneceklerdir (Arslan, 2012: 14-15).

Tarih, insanlık yaşantısını kendi yöntemlerine göre anlatırken, duygu alanında ise en hassas noktaları sanatta bularak insanın geçmişini elle tutulabilecek bir konuma getirmektedir. Sanat ise, kendi yöntem ve stilleriyle tarihi görsel alana aktarırken; insanların serüvenlerini, zamanın dönemeçlerinde kişi ve olayları ele alarak içeriğini zenginleştirmekte hem de bunları belgelemektedir (Başkan, 2009: 9).

Sanat tarihi dersinde kazandırılması hedeflenen kazanımların bazıları şu şekilde sıralanabilir (<http://sinifdefterim.com/yeni-yillik-planlar-indir-1966-sanat-tarihi-unitele-ndirilmis-yillik-plan>):

- *Sanat ve sanat eseri kavramları arasındaki ilişkiyi sorgular.*
- *Sanat türlerini gruplandırır.*
- *Sanat tarihi ile yararlandığı sosyal bilim alanları arasındaki ilişkiyi belirler.*
- *Atatürk'ün sanat ve sanatçıya verdiği önemi açıklar.*
- *Tarih öncesi çağlarda yerleşim alanlarının seçilme nedenlerini belirtir.*
- *Tarih öncesi çağlarda insan yaşantılarını ve meydana gelen gelişmelerin eserlere yansımalarını açıklar.*
- *Anadolu'da tarih öncesi çağlardan günümüze kalan eserleri tanır.*

10. sınıf tarih öğretim programında da sanat ve kültür faaliyetlerine yer verilmiş ve öğrencilerde sanat tarihi bilincinin kazandırılarak tarih ile ilişkilendirmesi hedeflenmiştir. Öğrencilerde tarih ile sanat tarihi arasındaki ilişki kurularak kazandırılması hedeflenen kazanımlar belirlenmiştir.

10. sınıf öğretim programında “*Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti*” içindeki kazanımlarda sanat ve kültüre yer verilen kazanımlar şu şekilde yer almıştır (MEB, 2018: 32):

1. *Osmanlı coğrafyasında sözlü ve yazılı kültürün toplum hayatına etkilerini analiz eder.*

2. *Osmanlı coğrafyasındaki zanaat, sanat ve kültür faaliyetleri ile bunlara bağlı olarak sosyal hayatta meydana gelen değişimleri analiz eder.*
 - a. *Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte Anadolu ve Rumeli'deki şehirlerin yapısındaki dönüşüm (şehir planlaması, mimari anlayış) üzerinde durulur.*
 - b. *Ahşap ve taş işlemeciliği, dokumacılık, çinicilik ve hat sanatlarına değinilir.*

Nitelikli bir eğitimin sağlanması için farklı içerikler, yetenek ve disiplinlerin bilgi esaslarına önem verilerek disiplinlerarası öğretime odaklanarak yüksek kalitede ve iş birlikçi programa sahip olunması gerekmektedir. Bunu sağlamak için de sanat eğitimi özellikle de “*Sosyal Bilgiler*” ve “*Tarih*” gibi farklı alanları tamamlayıcı özelliğe sahip olan disiplinlerarası-tematik bir programı yönlendirebilme özelliğine sahip olmuştur (İşler, 2004: 2).

5.13. Tarih-Hukuk İlişkisi

Hukuk, hukuk kurallarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir düzen olarak, toplum hayatının düzeninin sürdürülmesini sağlayan, devletin yetkili organları tarafından konularak insanların davranışlarını düzenleyen davranış kuralları olarak tanımlanmıştır (Gözler, 2008: 1-3).

Tarih ile hukuk birbirlerini tamamlayan bilimler olarak ele alınmıştır. Tarih, toplumların veya devletlerin hayatlarında meydana gelen olayları zaman ve mekân içinde sebep-sonuç ilişkisi içinde incelerken hukuk ise; meydana gelen bu olayları yönlendiren konuları ve kuralları konu edinmiştir. Tarihsiz hukuk bilgisi temelsiz kalırken, hukuki çerçeveye oturmayan tarihi bilgilerde hem tarihi gelişmenin hem de tarihi değişimin gerçek sebeplerini ifade edebilmekten uzaklaşmasına neden olmaktadır (Cin, 2008: 3).

Geçmişte yaşamış insan toplulukları yazının bulunmasından önceki dönemlerde de toplum hayatını sürdürebilmek ve düzeni sağlayabilmek amacıyla kurallar sistemi oluşturmuşlardır. Örf ve adetler zamanla hukuk kurallarına dönüştürülmüş, yazının bulunmasından sonra da hukuk kuralları yazılı hale getirilmiştir.

Hukuk, içtimai hayat nizamının muhafaza ve idamesi için cemiyet azası sıfatıyla fertlerle fertler veya cemiyetle yani devletle-fertler yahut muhtelif devletler arasındaki

münasebetleri tanzim eden usul ve kaideler olarak tanımlanmıştır (<http://www.sozluk.adalet.gov.tr/hukuk>).

Tarihi araştırırken veya tarihî olayları incelerken her dönemde karşımıza hukuk kuralları çıkmaktadır. Geçmişten günümüze birçok değişiklik yapılsa da hukuk kuralları ile devlet ve toplumun düzenini sağlamak ve huzur içinde yaşamak esas alınmıştır.

Tarih derslerinde hukuk kurallarının öğretilmesiyle demokratik, birbirlerinin haklarına saygı duyan ve toplum içinde düzenli bir şekilde yaşamayı sürdürebilen bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır. Milli Eğitim Tarih Öğretim Programı'nda 9. ve 10. sınıf ünitelerinde hukuk ile ilgili kazanımlara yer verilerek öğrencilerde hukuk bilgisinin kazanılması amaçlanmıştır. 9. sınıf "*Orta Çağ'da Dünya*" ünitesi içindeki kazanımlarda şu şekilde yer almıştır (MEB, 2018: 25):

İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuk ilkelerine temel teşkil ettiğini kavrar.

- a. *Bu dönemin başlıca kanun metinleri (Roma Hukuku, Justinianus Kanunları, Cengiz Yasası) kısaca ele alınır.*
- b. *Seçme örnek ve uygulamalardan hareketle (hukuki metinler, aile ve iş akıtları, ceza infaz yöntemleri) insan topluluklarının kültür ve gelişmişlik düzeyleri ile sosyal yapılarının hukuk kurallarını ve bu kuralların uygulanmasını farklılaştırdığı vurgulanır.*

10. sınıf *Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri* ünitesinde de hukuk kazanımı şu şekilde yer almıştır (MEB, 2018: 40):

Tanzimat Fermanı, Islahât Fermanı ve Kanun-ı Esasi'nin içeriklerini küresel ve yerel siyasi şartlar bağlamında değerlendirir.

- a. *Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Kanun-ı Esasî; uluslararası güçler, yerel siyasi aktörler ve ahalinin kriz dönemlerindeki farklı taleplerinin merkezî idare tarafından uzlaştırılmasına yönelik çabalar olarak ele alınır.*
- b. *Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı hukuk sisteminde meydana gelen değişiklikler ve çıkarılan başlıca kanunlar; devlet-toplum ilişkileri ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa siyasi sistemine entegrasyonu çerçevesinde ana hatlarıyla ele alınır.*

5.14. Tarih-Siyaset Bilimi İlişkisi

Devlet, yönetim, iktidar gibi konulara bakış açısı kazandıran siyaset, bir devletin faaliyetlerinin belirlenmesinde, devletin yapacağı işleri yönlendirmede ve faaliyetlerini biçimlendirerek şekil verdirmedi hükümet etme sanatı ya da bilimi olarak ifade edilmiştir (Soysal, 2012: 364).

Devlet ve toplumun inşasında en temel noktayı oluşturan tarih disiplini ile hükümet kurumlarıyla süreçlerini tasvir etmek ve çözümlenmek amacı taşıyan siyaset bilimi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır (Soysal, 2012: 366). Bu ilişkiyi ifade etmeye çalışan siyaset bilimciler ise “*tarih geçmiş siyasettir, siyaset ise bugünkü tarihtir*” ifadesini kullanmışlardır (Akkuş, 2008: 242).

Soysal (2012)’in da ifade ettiği gibi Osmanlı Devleti’nde meydana gelen anayasa ve demokratikleşme hareketlerini, Tanzimat ya da Meşrutiyet Hareketleri’ni açıklayabilmek için mutlaka Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyılda yürüttüğü siyasî ve idarî tarihî bilinmek zorundadır. Çünkü tarihsiz bir siyaset bilimi olamayacağı gibi disiplinler düşüncesinin merkezi de tarihsiz olmamaktadır.

Toplumların millî kimliklerini, millî kültürlerini oluşturarak bunları koruyabilmeleri ve kendilerinden sonra gelecek kuşaklara aktarabilmeleri sonucunda devletler varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Tarih disiplini ile siyasal bilimler bu açıdan da birbirlerine ihtiyaç duymakta ve birbirlerini beslemektedirler. Tarih derslerinde kullanılan temel kavramlar devlet, teşkilât, ihtilâl, hükümet, anayasa demokratikleşme, vatandaşlık, hukuk ya da egemenlik gibi kavramlar siyaset biliminde de kullanılmakta ve böylece tarih-siyaset bilimi ilişkisi önemini bir kez daha göstermektedir.

9. ve 10. sınıf Öğretim Programı’nda yer alan kazanımlarda siyasî gelişmelere oldukça fazla yer verilmiş ve birbirini tamamlayan iki disiplin olarak ele alınmıştır. Örneğin, 9. sınıf Öğretim Programı’nda yer alan ünitelerde şu kazanımlar bulunmaktadır (MEB, 2018: 23):

1. *İlk Çağ’da siyasi gücün kaynaklarını siyasi organizasyon türleriyle ilişkilendirir.*

a. *İlk Çağ’da Asya ve Avrupa’da varlığını sürdüren siyasi organizasyon türleri olarak tiranlık, aristokrasi, monarşi, demokrasi, cumhuriyet ve imparatorluğa değinilir.*

b. *Siyasi gücün meşrutiyet kaynakları ve siyasin gücün maddî kaynakları üzerinde durulur.*

10. Sınıf Öğretim Programında ise “2. Ünite: *Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453*”) içerisinde ise şu kazanımlar dikkat çekmektedir (MEB, 2018: 31):

1. *Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerini analiz eder.*
2. *1302-1453 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde analiz eder.*
3. *Osmanlı'nın XV. ve XVI. yüzyıllarda izlediği siyasetin uzun vadeli etkileri üzerinde durulur.*

Birçok kazanımda siyaset ile tarih ilişkilendirilerek verilmiş ve bu iki disiplinin önemi ortaya konulmuştur.

5.15. Tarih-Din İlişkisi

İnsanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe uzanan din, tarihin her safhasında insanları etkileyen ve yaşamlarını şekillendiren kurumlardan birisi olmuş ve her zaman önemini korumaya devam etmiştir. Tarihsel süreçte toplumların geçirmiş oldukları gelişim ve değişim süreçleri içinde din sosyal bir karaktere sahip olmuş ve her daim tarih içinde insanlığın ayrılmaz bir parçası olmuştur (Keskin, 2004: 7-8).

Tarih konusu itibariyle insanı ilgilendiren meseleleri ele aldığı için din konusu ile de yakın bir ilişki kurmak durumunda olmuştur. Yaradılışından bu yana insanoğlu her zaman dine ihtiyaç duymuş bu yüzden de tarih-din ilişkisi önemini korumuştur (Fığlalı, 1990: 67). İnsanoğlunun tarih sahnesine çıkmasıyla din insanların vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Her insan dünyaya ayak uydurabilmek, hayatını devam ettirebilmek ve varlık sebebini anlayabilmek için inanacakları bir sembol ya da bir sebep aramışlardır. Din ve inanç, tarih boyunca birçok olayın nedeni olmuştur. Akbulut ve Kaya'nın da belirttiği gibi Lidyalılar başta olmak üzere birçok Anadolu uygarlığının Yunan tanrılarına tapınması hem tarihi hem de iş birliğinin göstergesi olmuştur (Akbulut ve Kaya, 2004: 36).

Celal Nuri'nin tarihe bakışında tarihin tekerrür olmadığı, olayların geçmişteki oluşumları ya da yapılarıyla, mevcut yapılarının karşılaştırılarak açıklığa kavuşturulması prensibi önemli olmuştur (Uyanık, 2004: 240). Ayrıca Celal Nuri; Ömer

Rıza Bey'in, Hint alimi Mevlana Şibli'nin 560 sayfalık Urduca İslam Tarihi'ni Türkçe'ye çevirmiş ve böylece tarih-din ilişkisine dikkat çekmiştir. Hz. Muhammed, kendisinin bir beşer olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı, İslâmiyet'in doğru olarak anlaşılabilmesi tarih usulleriyle mümkün hale gelebilecektir. Din konusunun anlaşılması tarihi açıdan önem taşıyan insan ve akli merkez alan bir araştırma ve inceleme yaklaşımıyla mümkün olacaktır. Onun içinde Hz. Muhammed'in hayatı ya da İslâm akideleri zamanın şartlarına göre ve normal bir insan tarihi bakışıyla ele alınmalı, tarih-din ilişkisinde tarih ilmi kullanılmalıdır (Uyanık, 2004: 254).

Dinin kökeni hakkında tarihin söyleyeceği şey, onun tarih öncesi zamanlarda meydana geldiği hususu olmuştur. Tarihsel yöntem dünyadaki uygar halklar için doğan, büyüyen, gelişme gösteren ve sonunda yıkılan her dinin kendi tarihini üretme imkanı vermiştir (Smith, 2007: 350-351).

Tarihin oluşabilmesi için gereken olgulardan en belirginini normal yaşam şeklini bırakan insanın farklı davranışlar sergilemesidir. Tarihte kendinden bahseden kişi ya da toplumların farklı yaşam koşullarına sahip oldukları kutsal kitapların da aktardıkları tarihi olaylardan anlaşılacaktır (Kırkız, 2009: 12). Örnek verilecek olunursa; Adem (a.s)'in yasağı çiğnemesi, Nuh (a.s)'un davetteki sabrı, Eyyüb'ün tüm başına gelen musibetlere karşı tahammül göstermesi ya da Lut (a.s) kavminin ahlakî çöküntüsü onların tarih sayfalarında kayıt altına alınmasına neden olmuştur. Oysa ki tarihte birçok fert ya da toplumlar yaşantıları sonucunda arkalarında kendilerine delalet edebilecek bir kanıt bırakmadan tarih sahnesinde unutulmuşlardır (Kırkız, 2009: 12).

Tarih pek çok amacı olan ve birçok fayda sağlayan bir ilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Meydana gelen birçok dinî veya dünyevî olayları sağlam bir zemin üzerine oturtmak isteyen kişiler, geçmiş hakkında bilgi sahibi olarak toplumların ahlakî yapılarından, yönetim tarzlarından, peygamberlerin yaşam şartları ve gösterdikleri mücadelelerden tarihsel tecrübeye sahip oldukları zaman faydalanabilirler. Bunun içinde tarihçilerin doğruya ulaşım yanlılardan uzak durulabilmesi için farklı kaynaklara, farklı bilimsel disiplinlere ve kuvvetli bir duruş ve bakış açısına sahip olması gerekmektedir (Kırkız, 2009: 13).

Tarih dersi öğretim programında da 9. ve 10. sınıf ünite ve kazanımlarında tarih-din ilişkisi ele alınmıştır. 9. Sınıf Öğretim Programı'nda yer alan 5. Ünite: "*İslâm Medeniyetinin Doğuşu*" hem Türk tarihi hem de İslâm medeniyetleri açısından ele

alınmış ve kazanımlarda da dinin tarihi olayları nasıl etkilediği vurgulanmıştır (MEB, 2018: 27).

9. Sınıf Öğretim Programı 6. Ünite: “*Türklerin İslâmiyet’i Kabulü ve İlk Türk İslâm Devletleri*” başlığı altında birçok kazanım yer almış ve İslâm dininin kabul edilmesiyle Türk-İslâm devletlerinin kuruluşu kazanımlar dâhilinde verilmiştir (MEB, 2018: 28).

11. Sınıf Öğretim Programı 2. Ünite: “*Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı*” başlığı altında yer alan “*Avrupa düşüncesinde meydana gelen değişimleri ve bunların etkilerini analiz eder.*” (MEB, 2018: 37) tarih-din ilişkisinin boyutlarını ele alarak Reform, Protestanlaşma, hümanist ve rasyonalist felsefesinin devletlerarası ilişkileri nasıl etkileyip şekillendirdiği konusunda örnekler sunmuştur.

Tarih derslerinde savaş ve fetih konuları işlendiğinde bu konular sonucunda yapılacak olan değerlendirmelerde ele alınan konunun dinî boyutu incelenirken disiplinlerarası boyutta bir ilişki kurulması konunun daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır (Çelik, 2017: 21).

Tarih dersi öğretim programı incelendiğinde hukuk, siyaset, ekonomi, din bilimi, sanat tarihi gibi birçok konu ile ilişkilendirilen kazanımların olduğu görülmektedir. Fakat yapılan araştırmalarda Çelik (2017)’in de belirttiği gibi tarih derslerinde ilgili bilim dalları ile tarihin yeterli ölçüde ilişkilendirilmediği görülmüştür. Bunun için de disiplinlerarası iş birliğinin tarih derslerinde daha fazla kullanılması kazanımların daha iyi öğrenilmesini sağlayacak önemli bir etken olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde disiplinlerarası bakış açısıyla tarih öğretimi adlı tez konusunda yapılan literatür tarama çalışmaları sonucunda elde edilen verilerden çıkarılan sonuçlar ve bu sonuçlara bağlı olarak sunulan önerilere yer verilmiştir.

SONUÇ

Tarih; geçmişte meydana gelen olayları sebep-sonuç ilişkisi içinde belgelere dayalı olarak inceleyen bir bilim dalı olarak vatan ve millet sevgisini, kültürel değerleri, milli birliği, bölünmez bütünlüğü öğreten önemli bir ders olarak Milli Eğitim Müfredatında yer almış ve okullarda her kademedede okutulmaya başlanmıştır.

Geçmişini bilmeyen toplumların, zaferlerin ve yenilgilerin, büyük savaşların, yaşanan büyük göçlerin, yurt edinebilmenin önemini kavraması mümkün değildir. Bunun için de tarih her dönem önemli olmuştur. Çünkü; tarihini bilen toplumların geçmişlerinden ders alarak geleceklerine şekil vermeleri mümkün olmuştur.

Günümüzde ezberci eğitime son vermek; eleştirel, sorgulayıcı ve bilgiyi yeniden yapılandıran bireyler yetiştirebilmek amacıyla yapılandırmacı yaklaşım esas alınmış ve disiplinlerarası öğrenme yaklaşımı kullanılmaya başlanmıştır. Tarih öğretmenleri de derslerde öğrencileri aktif kılmak, ezberci basmakalıp düşüncelerden uzak, eleştiren, sorgulayan, problem çözebilen, yeni fikirler ortaya koyarak bunları uygulayabilen öğrenciler yetiştirmek amacıyla sanat tarihini, sosyolojiyi, arkeolojiyi, psikolojiyi ya da müzeleri bunları sağlamak yolunda araç olarak kullanabilmektedir. Böylece öğrencilerin derse ilgisi artmış olurken, aktif öğrenen bireyler yetişecek ve disiplinlerarası yaklaşımın tarih öğretimindeki önemi bir kez daha ortaya çıkacaktır.

Tarih öğretiminde de kullanılan disiplinlerarası yaklaşım Annales Okulu temsilcilerinden Lucien Febvre ve March Bloch'un öncülüğünde tarihçiliğin yeni bir boyut kazanmasıyla ortaya çıkmıştır.

Annales Okulu ile ortaya çıkan disiplinlerarası öğrenme yaklaşımında konular ya da sorunlar başlangıç olarak ele alınmış, olası çözümler farklı disiplinlere ait açılardan ele alınarak incelenmiştir. Disiplinlerarası çalışma ile çok boyutlu olguları ve olayları tanımlamak veya açıklayabilmek, karmaşık problemleri çözebilmek, yeni fikirler ileri sürebilmek ve yeni ürünler oluşturabilmek amaçlanmıştır.

Annales Okulu'nun savunduğu tarih yaklaşımı, sadece devletleri, siyasi olayları ya da savaşları konu alan bir tarih anlayışı yerine toplumsal yaşamı ve kültürü konu alan bir tarih anlayışını esas almıştır. Bu anlayış doğrultusunda da tarihin olayları sadece hikâye olarak ele alması değil de açıklayıcı olarak ele alması gerektiğini ve ancak bu sayede bir bilim haline gelebileceğini savunmuştur.

Disiplinlerarası yaklaşım, öğrenme ve öğretme sürecinde gerçek dünya ile kavramlar arasındaki bağların kurulmasında tarih öğretimi açısından oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Öğrencilerin birbirinden farklı zekâ alanlarına sahip olması nedeniyle bu zeka alanlarının farkına varılıp bunların ortaya çıkarılması amacıyla eğitimde tüm disiplinlerden yararlanma yoluna gidilmesi faydalı görülmüştür.

Tarih öğretiminde de disiplinlerarası yaklaşım kullanarak öğrencilerde yeni fikirler oluşturabilen, bilgiyi anlamlandırarak günlük hayatında kullanabilen, bilgiyi işleyen, farklı ürünler ortaya koyabilen, sorgulayan ve eleştiren bireyler yetiştirebilmek amaçlanmıştır.

Özellikle son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler eğitimde de yenilikleri beraberinde getirmiştir. Bilgi iletişim teknolojileri ve internet kullanımı birçok farklı disiplini bir araya getirmeye olanak sağlamış ve tarih öğretmenleri tarih derslerinde kalıcı ve etkili öğrenmeyi sağlayabilmek için disiplinlerarası yaklaşımı kullanmaya başlamıştır.

Günümüzde kullanılan çağdaş eğitim yaklaşımları öğrenmeyi bir bütün olarak ele alarak bilişsel, duyuşsal ve devinişsel özellikleri bir arada kullanmaktadır. Öğretim süreçlerinde disiplinlerarası etkinlikler kullanılarak tarih dersi ile edebiyat, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, arkeoloji vb. disiplinler bir araya getirilerek konu bütünlüğü sağlanabilir ve böylece öğrencilerde farklı öğrenme biçimleri harekete geçirilmiş olabilir.

Sosyoloji ile tarihin çıkış noktası insandır. Bunun için de tarih dersinde geçmiş ve günümüz arasında çıkarımlar yaptırılırken sosyoloji disiplini de işe koşulabilir. Sosyoloji tarih ilişkisi sayesinde öğrenciler tarihi bir olayı öğrenirken sosyal hayattaki durumlarını da gözleme, geçmişteki toplum yapısıyla bugünkü toplum yapısını kıyaslama becerisine sahip olacaktır.

Coğrafya ile tarih ilişkisi tarih öğretiminde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Tarih eğitim programı içinde yer alan kazanımlardan birçoğunda mekânı algılama, harita kullanma, coğrafi özelliklerin toplum yaşayışını etkileme gibi özellikler yer almaktadır. Bu noktada da tarih öğretmenlerine görev düşmektedir. Tarihi bir olayı anlatırken olayın geçtiği mekânı haritada göstermek hem görsel hem de bilgiler zihinde somut hale gelecektir.

Psikoloji ile tarih ilişkisi ele alındığında ise öğrencilerin tarihi bir olayın meydana gelmesinde altında yatan nedenleri düşünebilmesi, Osmanlı padişahlarının hayatlarını incelerken kendilerini onların yerine koyarak empati becerisi kazanması ya da biyografik eserlerin kullanılması ile tarihi kişilikleri daha doğru anlayarak değerlendirme yapması noktasında önemini göstermektedir.

Arkeoloji ile tarih ilişkisi ise kalıcı öğrenmenin sağlanması ve bilgilerin yeni bulgularla değişebileceği gerçeği açısından önemlidir. Arkeoloji tarih ilişkisi ele alındığında tarih derslerinde kullanılacak ve yaparak yaşayarak öğrenmeyi etkili hale getirecek alan ya da müze gezileri dikkat çekmektedir.

Felsefe ile tarih ilişkisi eğitiminin içeriğini, eğitimin geçirdiği süreçleri ve değerlendirme durumlarının nasıl olması gerektiğine cevap vermesi açısından önemlidir. Felsefi akımı neticesinde eğitim felsefesi akımları ortaya çıkmıştır. Günümüzde kullanılan yapılandırmacı yaklaşım ile de eğitim felsefesi akımlarından ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık akımı derslerde kullanılmaktadır. Tarih derslerinde ilerlemecilik anlayışı kullanılarak öğrencilerin aktif rol oynadığı ve sorgulayarak, tartışarak bilgiyi ürettiği bir öğretim gerçekleştirilmektedir.

Etnoğrafya tarih ilişkisi incelendiğinde tarihi belgelerin az olduğu dönemlerde etnografyanın ortaya çıkardığı belgelerin kullanılması etnografya biliminin önemini ortaya koymaktadır.

Teknoloji tarih ilişkisi ise tarih öğretiminde yeniliklerin kullanılması açısından oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Tarih derslerinde web tabanlı araçların, projeksiyon, etkileşimli tahta gibi teknolojik araçların kullanılması tarih derslerini tek düzelikten kurtarmakta ve etkili öğretim sağlama noktasında önemli adımlar atılmaktadır.

Teknoloji kullanımının tarih derslerinde etkisini daha fazla göstermesi için tarih öğretmenlerine büyük görevler düşmektedir. Tarih öğretmenleri bilişim teknolojilerini, web tabanlı araçları, sanal haritaları, film ve belgeselleri, infografikleri tarih derslerinde kullanmalı ve kalıcı öğrenmeyi sağlamalıdır.

Tarih edebiyat ilişkisi incelendiğinde edebi eserler, tiyatro, efsane, destan, tarihsel roman, şiir, öykü gibi disiplinler tarih öğretiminin etkililiğini arttırmada ve kalıplaşmış yargıların dışına çıkarak yaratıcı düşünme becerisini kazandırmada tarih derslerine olumlu katkılar sağlamaktadır.

ÖNERİLER

Yapılan literatür tarama çalışmaları sonucuna göre tarih öğretiminin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucuna göre,

- Tarih derslerinin ezberden çıkarılıp bilgiyi yapılandıran ve araştırma ortamı sağlayan bir ders haline gelebilmesinin yapılandırmacı yaklaşım uygulamalarının kullanılmasıyla sağlanabileceği söylenebilir.
- Tarih derslerinde kalıcı öğrenmenin sağlanması adına farklı disiplinlerden yararlanılması, tarihi mekânlara ya da müzelere eğitici gezilerin yapılması ve bu geziler yapılırken coğrafya öğretmenleriyle iş birliği kurulması önerilir.
- Tarih derslerinde teknoloji kullanımının önemi ortaya çıkmış, hızla gelişen bilgi ve teknoloji çağında okullarda ve okul dışı etkinliklerde bilgisayar ve tablet kullanımının, web tabanlı programların öğrenme-öğretme sürecinde olumlu sonuçlar sağlayacağı söylenebilir.
- Tarih derslerinde uygulanan FATİH Projesi'nin öğretime katkıları oldukça fazladır ve her okulda akıllı tahta ve tablet kullanımlarının yaygınlaştırılması, ülkenin her köşesindeki okullarda akıllı tahta ve tabletlerin nasıl kullanılacağına, eğitim-öğretim faaliyetlerine sağlayacağı katkıları yönetici, öğretmen, öğrenci ve velilere uygun bilgilendirme projeleri kapsamında tarih öğretimine büyük katkı sağlayacağı araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunun için de tarih öğretmenlerine teknolojiyi daha aktif kullanması ve web tabanlı uygulamalardan yararlanarak dersleri daha eğlenceli hale getirmesi önerilir.

- Disiplinlerarası tarih öğretiminde edebiyat ile tarih ilişkisi bulgularından hareket edilerek, tarih derslerinde şiir, öykü çalışmaları, biyografik çalışmalar yaptırılması ve bunları kapsayan etkinliklerin hazırlanması ile dersleri daha ilgi çekici hale getirmeleri önerilir.
- Yapılan literatür tarama sonucu elde edilen bilgilerden yola çıkarak tarih öğretiminde sanat tarihi, arkeoloji ve psikoloji disiplinlerinin kullanılması öğrencilerde yaparak yaşayarak öğrenmeyi sağlayarak aktif öğrenme sürecini olumlu etkilediği görülmüştür. Tarih öğretmenlerinin bu disiplinleri harmanlayarak derslerde kullanması önerilir.
- Tarih öğretiminde ders kitapları dışında, müze gezileri ya da sanal gezi yaptırılarak öğretimin sağlanması öğrencilerin bilgiye ilk elden ulaşmalarına katkı sağlayacak ve kalıcı öğrenmenin yolunu açarak öğrencinin ilgisini çekecektir. Bunun için de tarih derslerinde öğretmenlerin müzelerden, web tabanlı sanal gezi programlarından yararlanmaları önerilir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Z., (2008). *Sosyal Bilgilerin Temelleri, Makaleler*, Ankara.
- Alkan, C., (1997). *Eğitim Teknolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aksoy, M., (1996). *Kültür Sosyolojisi Açısından Doğu Anadolu*, İstanbul.
- Aktekin, S., (Ed.). (2009). *Çoklu Bakış Açısıyla Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretimi Etkinlik Örnekleri*, Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Akyüz, Y. , (2012). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2012)*, Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, Z., (2008). *Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Başkan, S., (2000). *Sanat ve Tarih*, Ankara: Çağdaş Yayıncılık.
- Bates, D. G., (2009). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji İnsanın Doğadaki Yeri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baykan, S., (2006). *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, İstanbul: Sümer Kitapevi Yayınları.
- Baykara, T., (1996). *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, İzmir: İrfan Kültür ve Eğitim Merkezi.
- Bentley, T., (1999). *Takımınızın Yeteneklerini Geliştirmede Yaratıcılık*, (Çev.: Onur Yıldırım) İstanbul: Hayat Yayınları.
- Bernheim, E., (1956). *Tarih İlimine Giriş, Tarih Metodu ve Felsefesi*, (Çev.: M. Ş. Akkaya) İstanbul.
- Birinci, N.,(2000). *Ruşen Eşref'in Milli Mücadele Yazılarında Tarihi Mühteva, Edebiyat Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kitabevi 147.
- Boratav, A., (2007). *Tarih ve Tarihçi Annales Okulu İzinde*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Bourdillon, H., (1994). *Teaching History*, London: London and New York İn Association With The Open University.
- Büyükalın, F., (2003). *Ders Kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Büyükkarağöz, S. S., Çivi, C.,(1997). *Genel Öğretim Metotları*, Konya: Öz Eğitim Yayınları.
- Candan, A. S., (2010). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, İzmit: Umuttepe Yayınları.

- Carr, E. H., (1996). *Tarih Nedir?*, (Çev.: Misket Gizem Gürtürk) İstanbul.
- Carolyn, H., (2002). *Innovations in Interdisciplinary Teaching*, Phoenix AZ, United States: Oryx Press Inc.
- Çağlayan, Y., (1981). *Tarih Öğrenimine Başlangıç*, İstanbul: Ayka Yayınları.
- Çakır, Ç., (2011). *Türk Tarih Yazıcılığı ve İktisat Tarihi, Türkiye'de Tarih Yazımı*, (Ed.: Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek) İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Çolak, C., (2006). *Sanal Müzeler. İNET-TR,11. Türkiye'de İnternet Konferansı*, Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi.
- Demiray, K., (1971). *Türkçe Çocuk Edebiyatı*, İstanbul.
- Demirel, Ö., (2017). *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*, Ankara: Pegem Akademi.
- Demircioğlu, H. İ., (2014). *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dönmez, C., Yazıcı, K., (2008). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ercan, A., (1998). *Çocuklar Nasıl Öğrenir*, Ankara: Eğitimde Temel Kitaplar Dizisi.
- Erciyeş, G., (2017). "Öğretim Yöntem ve Teknikleri", *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ed.: Şeref Tan, Ankara: Pegem Akademi, s. 274-315.
- Erginer, E., (2008). *Öğretimi Planlama Uygulama ve Değerlendirme*, Ankara: Pegem Akademi.
- Erickson, H. L., (1995). *Stirring the Head, Heart, and Soul (Redefining Curriculum and Instruction)*, California: Carwin Press, Inc.
- Farris, P. J., (2007). *Elementary and Middle School Social Studies: An Interdisciplinary, Multicultural Approach*, New York: Waveland Press, INC.
- Ferro, M., (1995). *Sinema ve Tarih*, İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Giddens, A., (2000). *Sosyoloji*, (Çev.: Hüseyin Özel, Cemal Güzel) Ankara: Ayraç Yayınları.
- Göka, E., (2013). *Tarih ve Psikoloji Bilimler: Bir İmkan Olarak Sosyal Psikoloji ve Psikodinamik Yaklaşım*, (Ed.: Vahdettin Engin, Ahmet Şimşek) *Türkiye'de Tarih Yazımı İçinde*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Gökberk, M., (1993). *Tarih Bilinci*, Artı Yayınları.
- Gözler, K., (2008). *Genel Hukuk Bilgisi*, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.

- Gözütok, D., (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Gülbenkian, K., (1996). *Sosyal Bilimleri Açın*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Güneş, F., (2014). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Güran, T., (2017). *İktisat Tarihi*, Der Yayınları.
- Gürkan, T., Gözütok, F. D., (1998). "Çağdaş Öğretim Yöntemleri", *İlköğretim Müfettişleri Semineri Ders Notları*, Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Güvenç, B., (2002). *Kültürün ABC'si*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Halkın, L., (1989). *Tarih ve Tenkidinin Unsurları*, (Çev.: Bahaddin Yediyıldız) Ankara: TTK Yayınları
- Haydn, T., Arthur, J., Hunt, M., (2001). *Learning to teach history in the secondary school*, London: Routledge.
- Iggers, G., (2011). *Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İnan, A., (1959). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara: TTK Yayınları.
- İpçioğlu, M., (2001). *Bilgisayar Destekli Tarih Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kalaycı, N., (2001). *Sosyal Bilgilerde Problem Çözme ve Uygulamalar*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karabağ, G., (2011). "Disiplinlerarası Tarih Çalışması" *Tarih Nasıl Yazılır?*, Ed.: A. Şimşek, İstanbul: Tarihçi Kitapevi (s. 223-257).
- Karip, E., (2011). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya, Z., (2005). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, B.1, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Keskin, Y., Horzum, M.B., (2016). *Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Öğretim Stratejisi, Yöntem ve Teknikler*, Ed.:Dursun Dilek, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Pegem Akademi.
- Kızılcılık, S., (2004). *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırmak*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Klein, J. T., (1990). *Interdisciplinary: History, Theory, And Practice*, Detroit: Wayne State University Press.

- Köstüklü, N., (2001). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, 3. Baskı. Konya.
- Kütükoğlu, M. S., (1991). *Tarih Araştırmalarında Usul*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Le Bon, G., (2014). *Kitleler Psikolojisi*, (Çev.: H. Can) Ankara: Tutku Yayınevi.
- Leeuw-Roord., (2009). “Katılım Farkındalık ve Hoşgörü İçin Eğitim: Anahtar Temaların Tarih Eğitimiyle İlgisi ve Önemi”, *Çok Kültürlü Bir Avrupa İçin Sosyal Bilgiler ve Tarih Eğitimi*, Ed.: P. Harnet, M. Öztürk ve D. Smart, Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı, 133-146.
- MEB., (2018). *Ortaöğretim Tarih Dersi(9, 10, 11. sınıflar)Öğretim Programı*, Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Mills, C., (1979). *Toplumbilimsel Düşün*, (Çev.: Ü. Oskay) Ankara.
- Ocak, A. Y., (2010). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara.
- O’Connor, J. E., (1987). *Teaching History With Film and Television*, Washington: American Historical Association.
- Oğuzkan, A. F., (1989). *Orta Dereceli Okullarda Öğretim*, Ankara: Emel Matbaacılık.
- Oliva, P. F., (2001). *Developing the Curriculum*, USA: Longman.
- Özbaran, S., (1992). *Tarih ve Öğretimi*, İstanbul: Cem Yayınları.
- Özlem, D., (2012). *Tarih Felsefesi*, İstanbul: Notos Kitap.
- Öztürk, C., (2006). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*, Ed.: Cemil Öztürk, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, İ. H., (2012). *Tarih Öğretiminde Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kuram ve Uygulama*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Öztürk, M., (2014). *Tarih Felsefesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Paykoç, F., (1991). Açıköğretim Fakültesi, Tarih Lisans Tamamlama Programı, *Tarih Öğretimi*, Ders Kitapları Yayın No:110/TÖ.
- Phillips, R., (2002). *Reflective Teaching of History 11-18*, London: Continuum.
- Portelli, A., (1996). Oral History in İtaly, *Oral History An İnterdisciplinary Anthology*, Second Edition. Editors: David K. Dunaway, Willa K. Baum. A Division of Sage Publications, Altamina Press, Inc. Walnut Creek. London.
- Ranciere, J., (2010). *Tarihin Adları Bilgi Politikası Alanında Bir Deneme*, (Çev.: Cemal Yardımcı) İstanbul: Metis Yayınları.

- Saban, A., (2000). *Öğrenme-Öğretme Süreci: Yeni Teori ve Yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Safran, M., (2011). *Tarih Nerededir?, Tarih Nasıl Öğretilir?*, İstanbul.
- Safran, M., (2015). Türkiye'de Tarih Öğretiminin Gelişimi, M. D. (Ed.) içinde, *Tarih Öğretim Yöntemleri* (s. 10-24), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sami, Ş., (1998). *Kamus-i Türki*, İstanbul.
- Samuel, S. W. ve Grassman, P. L., (2000). *Interdisciplinary Curriculum: Challenges to Implementation*, New York, London: Teachers Collage Press.
- Sander, O., (1973). *Tarihte Yöntem*, SBFED, 28.C., Ankara.
- Sezer, B., (2006). *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Singer, A. J. (2003). *Social Studies for Secondary Schools: Teaching to Learn, Learning to Teach*, Routledge, 3. Baskı.
- Skocpol, T., (1999). Tarihsel Sosyoloji: Birinci Bölüm “*Sosyolojinin Tarihsel İmgelemi*”, Ed.: Theda Skocpol, (Çev.: Ahmet Fethi), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sönmez, E., (2008). *Annales Okulu ve Türkiye’de Tarih Yazımı*, İstanbul: Daktylos Yayınevi.
- Sönmez, E., (2009). *Annales Okulu: Tarihçilikte Paradigma Değişimi*, Halil İnalçık Armağanı İçinde, (Der.: Taşkın Takış ve Sunay Aksoy), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Stradling, R., (2003). *Multiperspectivity in History Teaching: a guide for teachers*, Germany: Council of Europe.
- Şener, S., (2003). *İnsanı Geçitlerle Sınayan Sanat, Dram Sanatı*, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Şimşek, A., (2011). *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Bir Metodoloji*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Şimşek, A., (2015). Sosyal Bilgiler Dersinde Bir Öğretim Materyali Olarak Edebi Ürünler, E. M. Safran içinde, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- Şişman, M., (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Tarhan, M., (1995). *Tarih Yazımında Arkeolojinin Önemi*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tekeli, İ., (2002). *Yaratıcı ve Çağdaş Bir Tarih Öğretimi İçin*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

- Tekeli, İ., (2007). *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thompson, P., (1999). *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih*, (Çev.: Ş. Layıkel), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Togan, Z., (1985). *Tarihte Usul*, İstanbul: Enderun Yayınları.
- Tok, T. N., (2013). “Etkili Öğretim İçin Yöntem ve Teknikler”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ed.: Ahmet Doğanay, Ankara: Pegem Akademi, s. 165-181.
- Tonga, P. S., (2014). *Yaratıcı Drama ile Tarihe Yolculuk*, İstanbul: Cinius Yayınevi.
- Tosh, J., (2005). *Tarihin Peşinde*, (Çev.: Ö.Arıkan) İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Toynbee, A., (1962). *Tarih Üzerine İki Konferans*, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Tural, S., (2000). *Tarihten Destana Akan Duyarlılık*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Türkdoğan, O., (2003). *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ulusoy, G., (2007). *Disiplinler Arası Araştırma ve Eğitim*, Ed.: Çoşkun Can Aktan, İzmir: Yaşar Üniversitesi.
- Uzunboylu, H., Hürsen, Ç., (2011). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Variş, F., (1998). *Eğitim Bilimine Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Veyne, P., (2014). *Tarih Nasıl Yazılır*, Çev.: Nihan Özyıldırım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Vural, B., (2004). *Öğrenci Merkezli Eğitim ve Çoklu Zeka*, İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Yaşar, Ş., (1998). Yapısalcı Kuram ve Öğrenme-Öğretme Süreci, *VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Yavuz, K. E., (2001). *Eğitim ve Öğretimde Çoklu Zeka Teorisi ve Uygulamaları*, Ankara: Ceceli Yayınları.
- Yıldırım, V., Koç, T., (2003). *Müzik Felsefesine Giriş*, 2.Baskı. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yıldız, N., (2002). “Menkıbeler”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C.II, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

MAKALELER

Adanır, O., (2006). “Antropoloji ve Tarih: Osmanlı Tarihinin Sosyal Antropoloji Perspektifinde Gözden Geçirilme Zorunluluğu Üzerine”, XV. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül 2006, Ankara, s.745-755.

Adey, K., Biddulph, M., (2001). “The Influence of Pupil Perceptions on Subject Choice at 14+ in Geography and History”, *Education Studies*, Vol:27, No:4, s. 439-450.

Akbulut, U. ve Kaya, R. (2004). “Lise Tarih Ders Kitaplarında Tarihle İlişkili Bilim Dalları”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9), s. 33-45.

Akçalı, A. A., Aslan, E., (2016). “Tarih Öğretiminde Yerel Tarih Kullanımının Akademik Başarıya ve Tarihsel Düşünme Becerilerine Etkisi”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(2), s. 375-397.

Akdemir, H., Karakuş, M., (2016). “Yaratıcı Drama Yönteminin Akademik Başarısı Üzerine Etkisi: Bir Meta-Analiz Çalışması”, *International Journal of Active Learning (IJAL)*, 1(2), s. 55-67.

Akıncı, B.A., Dilek, D., (2012). “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temsili Resim Kullanımıyla Tarihsel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi”, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S.36, s. 5-23.

Akını, A., Akerson, V. L., (2002). “Connecting Science, Social Studies and Language Arts: an interdisciplinary approach”, *Educational Action Research*, Vol:10, No: 3, s. 479-498.

Aksoy, M. (1998). “Sosyoloji ve Tarih İlişkisi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, (134), s. 22-26.

Aktaş, Ş., (2009). “Edebi Metin ve Özellikleri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.39, Erzurum, s. 187-200.

Akün, Ö., (1956). “Abdülhak Hamid’in Merkad-ı Fatih'i Ziyaret Manzumesi ve İçindeki Görüşler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.VII, s. 60-104.

Akyüz, Y., (2009). “Türk Eğitim Tarihi'nin Eğitim Bilimleri İçindeki Yeri ve Eğitim Fakültelerinde Okutulma Gerekçeleri”, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.41, 40.Yıl Özel Sayısı, s. 7-22.

Alım, M., (2007). “Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme (ÖTMG) Dersinin Önemi ve Öğretim Sürecine İlişkin Öneriler”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(17), s. 243-262.

Apostel, L., (1970). “Interdisciplinary; Problems of Teaching and Research in Universities”, *Organisation for Economic Co-Operation and Development*, s. 307.

Argunşah, H., (2002). “Tarihi Romanda Post-Modern Arayışlar”, *İlmi Araştırmalar*, (14), s. 17-27.

Arseven, A. D., (2015). “Tarih Öğretmen Adaylarının Sorgulama Becerileri ile Eleştirel Düşünme Eğilimleri Arasındaki İlişki”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 32, Winter: III , s. 171-185.

Arslan, Y., (2013). “Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 2(1), s. 1-29.

Artvinli, E., Kaya, N.,(2010). “1992 Uluslararası Coğrafya Eğitimi Bildirgesi ve Türkiye'deki Yansımaları”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.22, s. 93-127.

Aslan, Ö. M., (2014). “Eğitim Felsefesi Dersinin Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Felsefi Tercihlerine ve Eleştirel Pedagojiye Yönelik Görüşlerine Olan Etkisi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48), s. 1-14.

Ata, B., (2000). “Bir Araç Olarak Tarihi Romanlar”, *Türk Yurdu Dergisi*, 20(153-154), s. 158-166.

Ayan, E., (2011). “Türk Tarihinin Yazımının Evriminde Annales Kuramının Yorumu”, *Tarih Okulu*, S.XI, s. 75-101.

Aybek, B., (2001). “Disiplinlerarası (Bütünleştirilmiş) Öğretim Yaklaşımı”, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, S.3, s. 1-7.

Aydemir, A., (2012). “Türkiye’de Tarih Öğretimi Hakkında Yayımlanmış Makaleler: Bir Bibliyografya Denemesi”, *Turkish Studies-International Periodical For The Lanquaes, Literature and History of Turkish or Turkic* , Volume 7/4, Fall 2012, p.843-863, Ankara-TURKEY.

Aydın, F., (2010). “Ortaöğretim Öğrencilerinin Coğrafya Dersinde Güdülenmelerine Olumsuz Etki Eden Faktörlere İlişkin Görüşleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), s. 31-43.

Aydın, G., Balım, A. G., (2005). “Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Modellendirilmiş Disiplinlerarası Uygulama: Enerji Konularının Öğretimi”, *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(38), s. 145-166.

Beals, R. L., Hoijer, H., (1991). “Antropolojinin Konusu ve Alanı”, Çev.: Gürbüz Erginer, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2(35), s. 9-34.

Baerwald, T. J., (2010). "Prospects for Geography as an Interdisciplinary Discipline", *Annals of the Association of American Geographers*, Volume 100, Issue 3, s. 493-501.

Bıyıklı, C., Yağcı, E., (2014). "5E Öğrenme Modeline Göre Düzenlenmiş Eğitim Durumlarının Bilimsel Süreç Becerilerine Etkisi", *Ege Eğitim Dergisi*, 1(15) , s. 45-79.

Bilen, K., (2014). "Mikro Öğretim Tekniği ile Öğretmen Adaylarının Öğretim Davranışlarına İlişkin Algılarının Belirlenmesi", *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), s. 181-203.

Bircan, T. Ş., Safran, M. (2013). "Tarih Öğretiminde Haritaların Önemi ve Kullanımı", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(2), s. 461-476.

Buttanrı, M., (2009). "Yeni Türk Edebiyatı-Tarih İlişkisi Bağlamında Türk Tiyatro Eserlerinde Genç Osman Vak'ası", *Turkish Studies*, Volume 4/I-II, s. 1766-1806.

Büyükboyacı, Ş., (2013). "Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretimine İlişkin Görüşleri", *Ulak Bilge*, 1(2), s. 1-28.

Candan, A. S., (2005). "Üstbilişsel Kuram ve Tarih Öğretimi", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.13, No:2, s. 327-332.

Cluck, N., (1980). "Reflections IntheInterdisciplinary Approaches to the Humanites", *Liberal Education*, 66(1), s. 67-77.

Çağatay, B., (2017). "FATİH Projesi Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(2/1), s. 93-103.

Çakır, Ç., (2003). "Türkiye'de İktisat Tarihi Çalışmalarının Tarihi Üzerine Bir Deneme", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(1), s. 7-63.

Çatal, B., (2011). Kurgunun Gücü: Tarih Öğretiminde Tarihsel Film Kullanımı, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu: Bildiriler, Ed.: Mehmet Öz, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Çelebi, E., (2014). "Milli Mücadele'de Kastamonu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.19, Yıl 10, (Bahar 2014), s. 105-118.

Çelikkaya, T., Kuş, Z., (2009). "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kullandıkları Yöntem ve Teknikler", *Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXII(2), s. 741-758.

Çençen, N., Berk, N., (2014). “Ortaöğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde "Şiir Kullanımına" İlişkin Öğretmen Görüşleri”. *Turkish History Education Journal*, 3(1), s. 1-23.

Çığ, İ. M., (2006). “Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye'de Arkeoloji”, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*; Dün/Bugün/Yarın (Özel Sayı), S.108, s. 209-212.

Çoruh, H., (2010). “Disiplinlerarası Bilim Tarihi Dersi ve Gerekçesi”, *Tarih Okulu*, S.VII, s. 7-23.

Davies, M., Devlin, M., (2007). “Interdisciplinary Higher Education: Implications For Teaching and Learning”, *Centre For The Study Of Higher Education*, The University Of Melbourne, CSHE, s. 1-11.

Delayet, P., (1972). “Abrege de Psychologie” 3 Erneccdition, 1971, MASSON et Cie, Paris, pp: 1.20, Çev.: E. Fırat, “Psikolojinin Tanımları, Metodları ve Komşu Disiplinlerle İlgileri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1), s. 323-343.

Delice, D., (2011). “Annales Okulu ve Ricoeur'un Anlatı Bağlamında Annales Okulu Eleştirisi”, *History Studies*, Volume 3/2, s. 101-124.

Demir, Ö., Çençen, N., (2015). “Tarih Sinema Etkileşiminin Popüler Kültürdeki Yeri”, *Kafkas Üniversitesi e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), s. 13-18.

Demircioğlu, İ. H., (2007). “Tarih Öğretiminde Filmlerin Yeri ve Önemi”, *Bilig*, S.42, s. 77-93.

Demircioğlu, İ. H., (2008). “Türkiye'de Tarih Eğitiminin Tarihi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(12), s. 431-450.

Demircioğlu, İ. H., (2009). “Tarih Öğretmenlerinin Tarihsel Düşünme Becerilerine Yönelik Görüşleri”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 184, s. 228-239.

Demirel, Ö., Tuncel, İ., Demirhan, C., Demir, K., (2008). “Çoklu Zeka Kuramı ile Disiplinlerarası Yaklaşımı Temel Alan Uygulamalara İlişkin Öğretmen-Öğrenci Görüşleri”, *Eğitim ve Bilim*, 33(147), s. 14-25.

Demirhan, C., Demirel, Ö., (2003). “Program Geliştirmede Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), s. 48-61.

Dervişoğlu, S., Soran, H., (2003). “Ortaöğretim Biyoloji Eğitiminde Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Değerlendirilmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.25, s. 48-57.

- Dilek, D., Soğucaklı, Y.G., (2005). “Öykülerle Tarih Öğretimi Yaklaşımı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.18, s. 115-130.
- Dinç, E., (2009). “Etkili Tarih Öğretimi”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(5), s. 1427-1451.
- Duman, B. ve Aybek, B., (2003). “Süreç Temelli ve Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımları”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), s. 1-12.
- Elban, M., (2018). “Tarih Yazımından Tarih Eğitimine Psicotarih”, *Tarih Okulu Dergisi*, S.XXXV, s. 226-248.
- Elibüyük, M., (2009). “Tarihi Coğrafya Bakımından Önemli Bir Kaynak: Cihannuma”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 7(2), s. 93-109.
- Erdem, M., (2005). “Tarih Öğretiminde Yardımcı Metinler: Sınıftaki Karikatürler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (181), s. 131-140.
- Erdoğan, O., (2014). “Dini Şahsiyetler Etrafında Oluşan Anlatı Türlerinin Tasnif ve Derlenmesi Üzerine Düşünceler: Aziz Mahmud Hüdayi Örneği”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 49(49), s. 95-118.
- Erol, K., (2012). “Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihi Romanların Tarih Öğretimine Katkısı”, *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(2), s. 59-70.
- Eröz, M. (1990). “Tarih ve Sosyoloji”, Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu, Elazığ, s. 127-130.
- Er Tuna, Y., Gültekin F., (2013). “Ortaöğretim 9. ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Tarihsel Materyallere İlişkin Soru Sorma Becerilerinin Belirlenmesi”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 2(1), s. 30-61.
- Eskikurt, A., (2005). “Tarihi Coğrafya Çalışmalarının Metodolojisi Konusunda Genel Bir Değerlendirme”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.11, s. 40-64.
- Fırlalı, E. R., (1990). “Tarih ve Din”, Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu, Elazığ.
- Fildiş, B., (2015). “Braudel'i Tarihsel Sosyoloji Bağlamında Okumak”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), s. 789-794.
- Guelke, L., (1997). “The Relations Between Geography and History Reconsidered”, *Source: History and Theory*, Vol.36, No:2, s. 216-234.
- Gökçümen, Ö., Gültekin, T., (2017). “Genetik ve Kamusal Alan”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 49(1), s. 19-31.

Güçlüer, E., (2012). “Tarihin Sosyolojik Anlamı”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S.14, s. 79-91.

Gültekin, M., (2009). “Sanat Tarihi Öğretiminde Çağdaş Yaklaşımlara İlişkin Yazın Taraması”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXII(1), s. 103-121.

Gümüşçü, O. (2018). “Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras”, *Erdem*, (75), s. 99-120.

Horn ve Ritter., (1986, May). “Interdisciplinary History: A Historioqhical Review”, *The History Teacher*, Western Washington University, 19(3), s. 427-448.

İşler, Ş., (2004). “Sanat Eğitiminde Disiplinlerarası-Tematik Yaklaşım”, *Milli Eğitim Dergisi*, S.163, s. 1-10.

Jones, C., (2009). “Interdisciplinary Approach-Advantaqes, Disadvantaqes, and the Future Benefiths of Interdisciplinary Studies”, *ESSAI*, Vol.7, Article 26, s. 76-81.

Kahya, E., (2005). “Bilim-Bilim Tarihi, Felsefe-Felsefe Tarihi İlişkisi”, *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 5(1), s. 1-5.

Kanatlı, F., Çekici, Y.E., (2013). “Türkçe Öğretiminde Disiplinlerarası Olanaklar”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), s. 223-234.

Kaya, R., Güven, A., (2012). “İlköğretim Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih Konularının İşlenişi ve Tarihin Değeri İle İlgili Görüşleri”, *Turkish Studies*, Volume 7/2, p. 675-691.

Kaya, İ., Erdik, C., (2014). “Öğretmenlerin Kullandıkları Öğretme Stratejilerine Göre Sahip Oldukları Liderlik Türleri”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), s. 185-209.

Kaymakçı, S., (2017). “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Yönelimi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(6), s. 2153-2172.

Keçe, M., (2015). “Tarihsel Düşünme Becerileri ile Tarih Okuryazarlığı Becerilerinin Karşılaştırılması”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Hüseyin Hüsnü Tekişik Özel Sayısı, C.1, s. 107-121.

Keskin, Y. M., (2004). “Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IV(2), 7-21.

Kıncır, K., Aksoy, M., (2004). “Kültürel Kimliğin Oluşumunda Tarih Bilinci ve Tarih Öğretimi”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler (Cilt-IV), Ankara.

Kılıç, İ., Özel, M., (2015). “Proje Tabanlı Öğrenme Yönteminin Fen ve Teknoloji Derslerinde Uygulamaları Hakkında Öğretmen ve Veli Görüşmelerinin İncelenmesi”, *Sakarya University Journal of Education*, 5(2), s. 7-20.

Kızılay, N., Doğan, Y., (2014). “Sınıfta Arkeoloji: 6.Sınıf Öğrencilerinin Tarihsel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Eylem Araştırması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), s. 85-107.

Kızılcılık, S., (2001). “Sosyal Bilimlerdeki Multidisiplinarite Yönelimleri Çerçevesinde Tarih ile Sosyolojinin Yakınlaşımı ve Baykan Sezer”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C.25, No:1, s. 1-14.

Korkmaz, H., Kaptan, F., (2001). “Fen Eğitiminde Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (20), s. 193-200.

Meydan, A., Akkuş, A., (2014). “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Müze Gezilerinin Tarihi ve Kültürel Değerlerin Kazandırılmasındaki Önemi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.29, s. 402-422.

Moorefield, L. A., (2003). “What’s In A Newspaper”?, *Teaching Prek-8*, 33, (6), s. 58-60.

Newell, W. H., (2001). “A Theory of Interdisciplinary Studies”, *Issues in Integrative Studies*, 19, s. 1-25.

Nicolescu, B., (1997). “The Transdisciplinary Evolution of Learning”, *CIRET Centre International de Recherches et Etudes Transdisciplinaires*, s. 1-11.

Noland, R., (2010). “Psikotarih:Teori ve Pratik”, *Tarih Okulu Dergisi*, S.VI, s. 95-123.

Oflazoğlu, A. T., (1985). “Tarih ve Tiyatro”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 49(397), s. 1-14.

Okumuş, O., Güven, A., (2018). “Tarih Derslerinde Demokrasi Eğitimi İçin Kullanılacak Bazı Etkinlikler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), s. 604-628.

Öğün, B., (1990). “Arkeoloji ve Tarih”, Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokiyumu, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Özbaran, S., (2002). “Tarih Öğretiminin Güncel Sorunları”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.100, s. 66-68.

Özerbaş, M. A., (2011). “Yaratıcı Düşünme Öğrenme Ortamının Akademik Başarı ve Bilgilerin Kalıcılığına Etkisi”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(31), s. 675-705).

Özkök, A., (2005). “Disiplinlerarası Yaklaşım Dayalı Yaratıcı Problem Çözme Öğretim Programının Yaratıcı Problem Çözme Becerisine Etkisi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28), s. 159-167.

Öztaş, S., (2008). “Tarih Öğretimi ve Filmler”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.16, No:2, s. 543-556.

Öztaş, S., (2015). “Tarih Öğretiminde Tarihi Film ve Tarihi Dizilerin Kullanılmasına İlişkin Tarih Bölümü Öğrencilerinin Görüşleri (Kırklareli Üniversitesi Örneği)”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4(2), s. 1-37.

Öztaş, S., (2018). “Tarih Derslerinde Bir Öğretim Materyali: Edebi Ürünler”, *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.11, s. 27-41.

Öztürk, A., (2001). “Eğitim-Öğretimde Yeni Bir Yaklaşım: Yaratıcı Drama”, *Kurgu Dergisi*, S. 18, s. 251-259.

Öztürk, İ. H., (2011). “Tarih Öğretiminde Anakronizm Sorunu: Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitaplarındaki Kurgusal Metinler Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), s. 37-58.

Öztürkmen, A., (1998). “Sözlü Tarihin Yerel Tarih Araştırmalarına Katkısı”, *Yerel Tarih Araştırma Dergisi*, s. 10-16.

Polat, M., (2014). “Beyin Temelli Öğrenmenin Açılımı Nedir?”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), s. 173-265.

Safran, M., (1993). “Tarih Öğretiminin Eğitimsel Amaçları”, *Belleten*, C.220, s. 827-842.

Schrag, C. O., (2006). “Heidegger Felsefesinde Fenomenoloji, Varlık Bilim ve Tarih”, Çev.: Serdar Şen, *ÇTTAD*, V.13, s. 205-215.

Saraç, H., (2017). “Öğrenme Modelinin Öğrencilerin Öğrenme Ürünlerine Etkisi: Meta Analiz Çalışması”, *Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 2(2), s. 16-49.

Sarı, İ., (2006). “Akademik Tarih ve Tarih Öğretiminde Sözlü Tarihin Yeri ve Önemi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.3, s. 109-128.

Sarıköse, B., (2011). “Tarih Öğretiminde Menkıbelerin Kullanılması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), s. 311-321.

Selanik Ay, T. ve Acar, Ş., (2016). “Sınıf Öğretmenlerinin Girişimcilik Becerisi Kazandırmaya Yönelik Görüşleri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), s. 960-976.

Seferoğlu, S. S. ve Akbıyık, C., (2006). “Eleştirel Düşünme ve Öğretimi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(30), s. 193-200.

Smith, M., (2007). “Din İncelemesinde Tarihsel Yöntem”, Çev.: Ramazan Adıbelli, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.22, s. 349-357.

Simpson, A., (2012). “Eğitimde Tarih”, Çev.: İbrahim TURAN, *Türk Tarihi Eğitimi Dergisi*, 1(1), s. 165-171.

Soysal, M. E., (2012). “Tarih Biliminin Sosyal Bilimlerle İlişkisi ve Önemi Üzerine Genel Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 1(1), s. 343-404.

Street, C., (2002). “Teaching With The Newspaper”, *Social Studies*, 93, (3), s. 131-134.

Şahin, Ç., (2005). “Aktif Öğretim Yöntemlerinden Beyin Fırtınası Yöntemi ve Uygulaması”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(14), s. 441-450.

Şahin, M. C., (2017). “Türk Sosyolojisinin Kısa Tarihi: Dönemler, Şahıslar ve Ana Yönelimler”, *İslami İlimler Dergisi*, 12(1), s. 7-41.

Şimşek, A., (2001). “Tarih Eğitiminde Efsane ve Destanların Rolü”, *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(3), 11-21.

Şimşek, A., (2003). “Tarih Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), s. 143-157.

Şimşek, A., (2004). “İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Hikaye Anlatım Yönteminin Etkililiği”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), s. 495-509.

Şimşek, A., (2006). “Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi”, *Bilig*, S.37, s. 65-80.

Talu, N., (1999). “Çoklu Zeka Kuramı ve Eğitime Yansımaları”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 164-172.

Tokdemir, M., (2016). “Değerler Mi Beceriler Mi: Tarih Öğretiminin Amaçlarına İlişkin Tarih Öğretmen Adaylarının Görüşleri”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages,Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), s. 2225-2242.

Topçu, E., Kaymakcı, S., (2018). “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Menkıbelerin Kullanılma Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşleri”, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), s. 281-305.

Topdemir, H. G., (2002). “Bilim, Bilim Tarihi ve Felsefe İlişkisi Üzerine”, *Düşünen Siyaset*, S. 16, s. 53-66.

Topdemir, H. G., (2009). “Felsefe Nedir? Bilgi Nedir?”, *Türk Kütüphaneciliği*, 23(1), s. 119-133.

Toprak, Z, (2001). “Sosyal Bilimler Öğretiminde Alternatif Teknik ve Yöntemler”, Sosyal Bilimler Sempozyumu.

Turan, R., (2016). “Tarih Öğretmenlerinin Öğrencilere Temel ve Tarihsel Düşünme Becerilerinin Kazandırılma Düzeyine İlişkin Görüşleri”, *Turkis Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(14) , s. 705-730.

Tuna, Ö., Bolat, M., Keskin, S., (2015). “Eğitimde Disiplinlerarası Yaklaşımın Kullanıldığı Tezlerin Analizi”, *OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(1), s. 35-55.

Türkeş, A. Ö., (2002). “Romana Yazılan Tarih”, *Toplum ve Bilim*, S.91, s.166-213.

Utku, N., (2013). “Biyografik Tarih Yazımı İçinde Siyer”, M.Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44(1), s. 263-290.

Uyanık, N., (2004). “Celal Nuri İleri ve Tarih Anlayışı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.16, s. 240-258.

Uzun, A., (2001). “Yeni İktisat Tarihi Akımı ve İktisat Tarihi Yazımına Katkıları”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), s. 80-93.

Vurgun, A., Avaroğulları, M., (2012). “Akdes Nimet Kurat, Tarihçilik ve Tarih Öğretimi”, *Turkish History Education Journal*, 1(1), s. 116-130.

Yahşi, İ., Keleş, H., (2013). “Tarih Öğretiminde Gazete Kullanımının Çok Perspektifliğe Etkisi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.21, No: 2, s. 693-710.

Yarımcı, Ö., (2011). “Disiplinler Arası Yaklaşım Dayalı Bir Durum Çalışması”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.25, s. 1-22.

Yediyıldız, B., (2002). “Tarih Araştırmaları ve Öğretimi”, *Türk Yurdu*, 22(175), s. 49-53.

Yeğen, C., (2016). "Annales Okulu Marc Bloch ve "Tarih Savunucusu: veya Tarihçilik Mesleği" Yapıtı Üzerinden Bloch'un Tarih Anlayışı", *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), s. 25-39.

Yıldırım, A., (1996). "Disiplinlerarası Öğretim Kavramı ve Programlar Açısından Doğurduğu Sonuçlar", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.12, s. 89-94.

Yıldız, Ö., (2003). "Türkiye'de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çağdaş Çözüm Önerileri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.15, s. 181-190.

Youngblood, D., (2007). "Interdisciplinary Studies and the Bridging Disciplines: A Matter of Proces Journal of Research Practive, Volume 3, Issue 2, s. 1-8.

Yuvalı, A., (1990). "Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu", *Bildiriler, Elazığ: Fırat Üniversitesi*, s. 47-52.

Zeren, M., (2016). "Üniversitelerde Tarih Eğitiminde Disiplinlerarası Yaklaşımın Önemi ve Uygulanabilirliği", 4.Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu, (s. 223-229). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİ

Argunşah, H., (1990). "Türk Edebiyatında Tarihi Roman", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Arslan, Y. D., (2012). "Tarih Öğretmenlerinin Sanat Tarihi Öğretiminde Karşılaştıkları Problemler ve Çözüm Önerileri", Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Çakaloz, B., (2008). "Lojistik Yönetiminde Simülasyon Temelli Eğitim Yaklaşımları", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Çelik, İ. (2017). "Tarih Öğretiminde Disiplinlerarası İlişkilendirmelerin Kullanımı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Karabük.

Çençen, N. (2010). "11.Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Tarih Öğretmenlerinin "Edebi Ürün" Kullanımına İlişkin Görüşleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.

Demiralp, N. (2006). “Coğrafya Öğretiminde Gösteri Yöntemi Kullanılarak Harita ve Küre Kullanım Becerilerinin Geliştirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kırkız, M., (2009). “Kutsal Kitaplardaki Tarihi Olaylar ve Edebi Yorumu (Hz. Adem’den Hz. Lut’a Kadar)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

Öztaş, S. (2007). “Tarih Öğretimi ve Filmler: Tarih Öğretiminde Film Kullanılmasının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şirin, İ., (1997). “Namık Kemal’in Tarih Anlayışı”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Toklu, S. (1997). “Öğretmen Algısına Göre İlkokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Karşılaşılan Sorunlar”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Yalavuz, G. (2006). “Türkiye’de Tarih Öğretiminde Aktif Yöntemin Uygulanışı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

WEB KAYNAKLARI

Academia (04.05.2018) [https:// www.academia.edu/ 6026200/](https://www.academia.edu/6026200/) Tarihsel Düşünme Becerileri Erişim Tarihi: 04.05.2018.

Aksoy, M. (2017). Tarih Sosyoloji İlişkisinden Tarih Sosyolojisine (27.02.2017) www.academia.edu/22231064/Mustafa_Aksoy_Tarih_Sosyoloji_Ilişkisinden_Tarih_Sosyolojisine Erişim Tarihi: 27.02.2018

Annales Okulu (11.10.2018) www.dergipark.gov.tr/download/article-file/285578 Erişim Tarihi: 11.10.2018

Atatürk ve Arkeoloji (29.04.2018) <http://arkeopolis.com/ataturk-ve-arkeolojini-n-gelisimi/> Erişim Tarihi: 29.04.2018

Atatürk'ün Tarih Anlayışı (16.06.2018) www.atam.gov.tr/dergi/sayi-52/ataturkun-tarih-anlayisi Erişim Tarihi: 16.06.2018

Benzetim (26.05.2019) www.ozelogretim.hacettepe.edu.tr Erişim Tarihi: 26.05.2019

Cin, H. (2018). Türk Tarihi ve Hukuk. (08.04.2018) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/213644> Erişim Tarihi: 08.04.2018

Disiplinlerarası Tarih Dergisi (09.04.2019) <https://www.jstor.org/journal/jintehist> Erişim Tarihi: 09.04.2019

Divan (10.04.2019) <https://bisav.academia.edu/DIVANDERGİSİ> Erişim Tarihi: 10.04.2019

Edebiyat Tarih İlişkisi. (2017). (19.04.2017) <http://yeterlibilgi.blogcu.com/edebiyat-tarih-iliskisi-edebiyatla-tarihin-etkilesimi/11160156>. Erişim Tarihi: 19.04.2017

Eğitim Felsefi Temelleri (06.04.2019) <https://docplayer.biz.tr/25774368-Egitim-in-felsefi-temelleri.html> Erişim Tarihi: 06.04.2019

Eğitimde FATİH Projesi (09.07.2018) <https://www.bilgikilavuzu.com/egitimde-fatih-projesi-nedir/> Erişim Tarihi: 09.07.2018

Eğitimde İnfografik (14.09.2018) <http://egitimteknoloji.net/2014/05/egitimde-infografik-kullanimi/> Erişim Tarihi: 14.09.2018

Eğitimde Teknoloji (09.07.2018) www.egitimdeteknoloji.com/tarih-ogretimind-e-sanal-gezinti-uygulamaları/ Erişim Tarihi: 09.07.2018

Ekonomi Bilimi (04.10.2018) www.ekodialog.com/Konular/ekonominin_diger_bilimlerle_iliskisi.html Erişim Tarihi: 04.10.2018

Etnografya (05.04.2019) <https://www.turkcebilgi.com/etnografya> Erişim Tarihi: 05.04.2019.

Fazlıoğlu, İ., (2019). Felsefe Tarih İlişkisi (25.04.2019) <http://fazlioglu.blogpot.com/2018/07/prof-dr-ihsan-fazlioglu-felsefe-tarih-iliskisi.html> Erişim Tarihi: 25.04.2019.

Hukuk (02.09.2018) <http://www.sozluk.adalet.gov.tr/hukuk> Erişim Tarihi: 02.09.2018

İnfografik (14.09.2018) <http://infografik.com.tr> Erişim Tarihi: 14.09.2018

Jacobs Interdisciplinary Curriculum (13.10.2018) <https://tr.scribd.com/document/335527749/JacobsInterdisciplinary-Curriculum> Erişim Tarihi: 13.10.2018

Kimya (07.07.2018) <http://tarihrehberiniz.blogcu.com/tarihin-faydalandıgı-bilim-dalları-coğrafya-arkeoloji/536097> Erişim Tarihi: 07.07.2018

Kleinbeg, E., (07.04.2019). “Interdisciplinary Studies at a Crossroads”. Association of American Colleges and Universities. <https://www.aacu.org/publications-research/periodicals/interdisciplinary-studies-crossroads> Erişim Tarihi: 07.04.2019).

MEB (24.08.2018) <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201822142524139-Tarih%20d%C3%B6nemi.pdf> Erişim Tarihi: 24.08.2018

MEB (24.08.2018) <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018120203814777-CTDT%201701.pdf> Erişim Tarihi: 24.08.2018

Milli Destanlar (07.05.2018) <https://www.derszamani.net/milli-destanlarin-ozellikleri.html> Erişim Tarihi: 07.05.2018

Milli Eğitim Temel Kanunu (16.06.2018) http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011.pdf Erişim Tarihi: 16.06.2016

Öğretimde Tarihsel Kavrama (14.07.2018) <https://prezi.com/q2goeulwnays/tarih-ogreniminde-tarihsel-kavrama> Erişim Tarihi: 14.07.2018

Özkan, S. (2013). Marc Bloch ve Annales Okulu. (20.02.2018) <http://www.gunceltarih.org/2013/10/marc-bloch-ve-annales-okulu.html> Erişim Tarihi: 20.02.2018

Psikoloji- Psikanaliz ve Tarih (2019) <http://birantesinoglu.blogcu.com/psikoloji-psikanaliz-ve-tarih/10065133> Erişim Tarihi: 25.04.2019.

Sanat Tarihi Nedir? (04.08.2018) <https://www.tarihli.sanat.com/sanat-tarihli-nedir-html>. Erişim Tarihi: 04.08.2018

Sanat Tarihi Ünitelendirilmiş Yıllık Plan (04.08.2018) <http://sinifdefterim.com/yeni-yillik-planlar-indir-1966-sanat-tarihi-unitelendirilmis-yillik-plan> Erişim Tarihi: 04.08.2018

Şimşek, A. Bir Öğretim Materyali Olarak Tarihsel Romana Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri. (19.07.2018) www.tojet.net/articles/v5i4/5410.pdf Erişim Tarihi: 19.07.2018

Tarih Müfredat (04.05.2017) http://etarih.com/tarih/mufredat/Programlar/tarih_10.pdf Erişim Tarihi: 04.05.2017

Tarihsel Düşünme Becerileri <https://www.academia.edu/6026200/TarihselDüşünmeBecerileri>, Erişim Tarihi: 08.04.2019

Tarihin Yardımcı Bilim Dalları (07.04.2019) www.tarihsinifi.com/2780/tarihin-yardımcı-bilim-dalları.html Erişim Tarihi: 07.04.2019

Toker, M. M., (2003). “Aktif Öğrenme”, Mevzuat Dergisi, 6(61) <https://www.mevzuat.dergisi.com/2003/01a/03.htm> Erişim Tarihi: 08.04.2019

YÖK (08.04.2019) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYENI.JSP> Erişim Tarihi: 08.04.2019

ÖZGEÇMİŞ

21.11.1983 yılında Artvin İli Ardanuç İlçesinde doğdu. İlkokula Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi Çalçı Köyünde başladı, Bursa İli Keles İlçesi Avdan Köyü İlkokulunda tamamladı. Ortaokulu Kadri Uğur İlköğretim Okulunda tamamladı. 2000 yılında Orhaneli Lisesinden mezun oldu. 2006 yılında, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programından mezun oldu. 2016 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programına başladı. Temel ilgi alanları kitap okumak, doğa yürüyüşü, sosyal sorumluluk projeleridir.

